

UNIVERSITEIT
GENT

FACULTEIT
RECHT EN CRIMINOLOGIE

Definitie van de "rechterlijke instantie" in de zin van artikel 267 VWEU

Buddy Dory

Masterproef ingediend in het kader van het opleidingsonderdeel Masterproef II

Dit Masterproef is een examendocument waarvan de inhoud niet werd gecorrigeerd

Aantal woorden : 30.043 woorden

DORY Buddy (studentnummer : 02113400)

Master 2 Recht

Jaar 2022-2023

Promotor : Peter Van Elsuwege

Commisaris : Liesbet Van Den Broeck

Samenvatting

“Hoeksteen”, “Clef de voute”, “Schlüsselement”, “piedra angular” en “Keystone” zijn vijf manieren in de vijf belangrijkste talen van de Europese Unie om over de prejudiciële verwijzing te spreken. Hoewel de letterlijke vertaling verschilt in deze vijf talen, delen ze allemaal dezelfde betekenis. Het Hof van Justitie en vooraanstaande juridische auteurs binnen de EU gebruiken deze termen om het belang van de prejudiciële verwijzing binnen de autonome Europese rechtsorde te benadrukken.

Een van de specifieke kenmerken van het mechanisme is het collaboratieve karakter ervan, dat bepalend is voor de goede werking van het proces. Prejudiciële beslissingen zijn een vorm van dialoog tussen rechters van EU-lidstaten en rechters van het Europees Hof van Justitie. Door samen te werken zorgen zij voor de coherentie, effectiviteit en autonomie van het Unierecht.

Deze thesis richt zich op een van de belangrijkste actor in de prejudiciële procedure: de verwijzende rechter. Het is de verwijzende rechter die aan de basis staat van de prejudiciële vraag en soeverein besluit over het nut ervan. De verwijzende rechter leidt niet alleen de prejudiciële procedure in, maar sluit ook het dialoog af. Hij heeft het laatste woord omdat hij verantwoordelijk is voor het toepassen van de inzichten die uit de antwoorden van het Hof van Justitie, op de door hem gestelde prejudiciële vragen, kunnen worden getrokken.

Het doel van deze thesis is om de definitie van het begrip "verwijzende rechter" te verduidelijken en om de instanties vast te stellen die gerechtigd zijn om een prejudiciële vraag aan het Hof voor te leggen. Artikel 267 VWEU regelt de prejudiciële verwijzing en bepaalt dat de prejudiciële vraag moet gesteld worden door een "rechterlijke instantie" van een lidstaat om ontvankelijk te zijn. De oorspronkelijke Europese verdragen bevatten echter geen definitie van dit begrip. Daarom is het nodig om zich te wenden tot het Hof van Justitie om tot een definitie van het begrip "rechterlijke instantie" te komen.

Dit masterproef zal de algemene criteria situeren die het Hof van Justitie hanteert, om te beoordelen of de verwijzende instantie als "rechterlijke instantie", in de zin van artikel 267 VWEU, beschouwd kan worden. Het Hof van Justitie heeft gebruik gemaakt van zijn exclusieve bevoegdheid om de Europese Verdragen te interpreteren, om het begrip "rechterlijke instantie" te verduidelijken. In deze thesis wordt de creativiteit van de rechtspraak van het Hof belicht, waarbij de evolutie sinds de jaren zestig naar een voorspelbare en bevredigende definitie van "rechterlijke instantie" voor het Hof wordt aangetoond.

Deze thesis beperkt zich niet alleen tot de definitie van het begrip "rechterlijke instantie" door middel van de analyse van meer dan zeventig arresten van het Hof van Justitie. Het onderzoek behandelt de periode tot begin 2023. Zij omvat dus ook recente kwesties met betrekking tot de mogelijkheid voor scheidsgerichten, bestuursorganen of de Poolse rechters om een prejudicieel dialoog met het Hof van Justitie aan te gaan.

Inhoudstafel

Samenvatting	1
Inhoudstafel	2
Inleiding	4
DEEL 1. Het belang van de prejudiciële verwijzing in de autonome EU rechtsorde	6
1.0 Het autonome karakter van het Europese recht	6
1.1 Korte uitleg van de prejudiciële verwijzing	8
1.2 De prejudiciële verwijzing als “hoeksteen” van de Europese autonome rechtsorde	9
1.3 De rol van de nationale rechter	12
1.4 Wat is het nut van de prejudiciële verwijzing in de autonome Europese rechtsorde?	15
DEEL 2. De criteria gehanteerd door het Hof van Justitie in zijn definitie van “rechterlijke instantie”	16
2.0 Probleemstelling	16
2.1 Grondslag van de analyse van het Hof	16
2.2 Historische oorsprong van de criteria	18
2.3 De beslissende criteria	19
2.3.1 De wettelijke grondslag	19
2.3.2 Het permanent karakter	20
2.3.3 De verplichte rechtsmacht	20
2.3.4 De procedure op tegenspraak	22
2.3.5 De toepassing van de regels van het recht door het orgaan.....	23
2.3.6 De onafhankelijkheid	24
2.4 De voorwaarde van de rechterlijke karakter van de beslissing	27
2.4.1 Het bestaan van een geschil	27
2.4.2 De rechterlijke karakter van de beslissing.....	27
2.5 De wijze gebruikt door het Hof van Justitie in zijn ontvankelijkheidsbeoordeling	28
2.5.1 Toetsing van de zes organieke criteria.....	28
2.5.2 Bestaat er een effectieve definitie van rechterlijke instantie?	28
DEEL 3. Specifiek onderzoek over de mogelijkheid van enkele bijzondere organen om een prejudiciële vraag te stellen	30
3.1 Het scheidsgerecht	31
3.1.1 Definitie van de instantie.....	31

3.1.2 Het begin: het arrest Vaassen-Goebbels	31
3.1.3 Eerste ommekeer van de rechtspraak: het arrest Nordsee.....	32
3.1.4 Een tegenstrijdige rechtstroom.....	34
3.1.5 De zaak Achmea.....	37
3.1.6 Mogen de scheidsgerechten prejudiciële vragen stellen?	44
3.2 De Bestuursorganen	45
3.2.1 Definitie van bestuursorganen.....	45
3.2.2 De analyse van het Hof van Justitie	45
3.2.3 Mogen de bestuursorganen prejudiciële vragen stellen?.....	50
3.3 De Poolse rechters	52
3.3.1 Uitlegging over de problemen van de rechterlijke macht in Polen.....	52
3.3.2 Standpunt van het Hof van Justitie.....	56
3.3.3 Wat is het nut van de prejudiciële verwijzing voor de Poolse rechters ? Voldoen de Poolse rechtbanken nog steeds aan de definitie van "rechterlijke instantie"?.....	61
Besluit	62
Bibliografie.....	64

Inleiding

Er zijn 27 lidstaten, 27 verschillende nationale rechtsordes en 24 verschillende officiële talen in de Unie maar slechts één Europese Unie en één autonome Europese rechtsorde. Hoe kan de samenhang en uniformiteit van de toepassing van Europees recht worden gewaarborgd in een Europese Unie die zo groot is geworden en die met zoveel verschillende nationale denkwijzen en visies op het recht te maken heeft? Dit is mogelijk door de specifieke kenmerken van de Europese Unie zelf. De EU is gebaseerd op fundamentele verdragen die een eigen en autonome rechtsorde hebben ingevoerd welke het onderscheidt van het traditionele internationale recht.

De EU is een interstatelijke orde die geen precedent of parallel heeft. Deze masterproef zal zich richten op één van de sleutels tot een uniforme werking en interpretatie van het Europees recht in alle lidstaten: de prejudiciële verwijzingen, en in het bijzonder over deze onderzoeksvraag: *welke is de definitie van de "rechterlijke instantie", in de zin van artikel 267 VWEU?*

De plaats van de Nationale rechter in de Unie staat centraal. Eerst gezien de leidende rol die artikel 19 VEU geeft aan de nationale rechter. Zoals blijkt uit dit artikel, het rechterlijk toezicht op de eerbiediging van de rechtsorde van de Unie wordt verzekerd door de samenwerking van het Hof van Justitie en de rechters van de lidstaten¹. Op hun eigen grondgebied zijn lidstaten verantwoordelijk voor het waarborgen van daadwerkelijke rechtsbescherming voor gebieden die vallen onder het Unierecht² door de tussenkomst van de nationale rechter³. De nationale rechter kan zijn taak alleen uitvoeren dankzij het bestaan van de prejudiciële verwijzingen. Deze masterproef zal benadrukken hoe de nationale rechter een belangrijke rol speelt binnen de Europese Unie en bijgevolg in de prejudiciële samenwerking met het Hof van Justitie. De nationale rechter is immers doorslaggevend voor de totstandkoming en uitkomst van het prejudiciële mechanisme.

In het eerste deel van deze masterproef zal een algemeen omschrijving plaatsvinden van de noodzaak en het essentiële belang van de prejudiciële verwijzing in de Unie. Dit deel zal terugkomen in al de verschillende functies die de Europese rechtsorde voltooit door dit mechanisme. Zodat zal worden uitgelegd *Wat is het nut van de prejudiciële verwijzing in de autonome Europese rechtsorde?*

Na deze noodzakelijke algemene uitleg zal het tweede deel van deze masterproef de nadruk leggen op de ontvankelijkheid van de prejudiciële vragen. Er zal een nauwkeurige analyse worden gemaakt van de criteria die het Hof van Justitie hanteert bij het beoordelen van de ontvankelijkheid van zaken, waaronder de definitie van 'rechterlijke instantie' in de zin van artikel 267 VWEU volgens het Hof. Het beklemtonen van de rechtspraak van het Hof van Justitie op de ontvankelijkheid van de prejudiciële zaken zal de mogelijkheid bieden tot het beantwoorden van de tweede onderzoeksvraag: *Op basis van welke criteria beoordeelt het Hof van Justitie de hoedanigheid van het orgaan dat een prejudiciële vraag aan hem stelt?*

Het laatste grote deel van mijn masterproef zal zich uiteindelijk richten op de actualiteit over de definitie van "rechterlijke instantie". Dit deel bouwt voort op de antwoorden uit deel één en

¹ Arrest van 3 oktober 2013, Inuit, C-583/11 P, EU:C:2013:625, punt 90.

² Aangezien Art 4 lid 3 VEU en het beginsel van de loyale samenwerking.

³ Arrest van 27 februari 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117, punten 33 en 34.

twee van de tekst en toont de relevantie van de onderzoeksvraag aan. Verschillende specifieke types organen, waarbij er een debat was (of nog steeds is) over hun mogelijkheid om prejudiciële vragen te stellen, zullen worden belicht. Meer bepaald zullen volgende kwesties in dit deel worden behandeld: *Mogen de scheidsgerechten prejudiciële vragen stellen?*, *Mogen de bestuursorganen prejudiciële vragen stellen?* En *wat is het nut van de prejudiciële verwijzing voor de Poolse rechters, voldoen de Poolse rechtbanken nog steeds aan de definitie van "rechterlijke instantie"?*

DEEL 1. Het belang van de prejudiciële verwijzing in de autonome EU rechtsorde

1.0 Het autonome karakter van het Europese recht

Vooraleer te beginnen met de specifieke analyse van het onderwerp, is het belangrijk om te benadrukken dat de Europese rechtsorde autonoom is. Dit betekent dat het Europees recht zijn eigen specifieke kenmerken heeft en dat het noodzakelijk is om een prejudiciële verwijzing naar het Hof van Justitie te maken om de goede werking van de Europese Unie te waarborgen.

Het begrip “Europees Recht” is afgebakend door het kader waarbinnen dit recht tot stand wordt gebracht. De basisverdragen waarop de EU is gebaseerd hebben een eigen en autonome rechtsorde in het leven geroepen die zich onderscheidt van het klassiek internationaal recht. De draagwijdte van deze autonomie werd verduidelijkt in twee historische arresten van het Hof van justitie in de jaren zestig⁴.

Het Hof heeft in zijn arrest *Van Gend en Loos* het autonome karakter van het gemeenschapsrecht verduidelijkt. Uit het arrest *Van Gend en Loos* blijkt duidelijk dat de doorwerking van het Europees recht in de nationale rechtsorde, een zaak is van het recht van de Unie zelf. De lidstaten hebben hun soevereiniteit beperkt ten gunste van de Unie, waardoor zij onderdanen van de Unie zijn geworden en het recht van de Unie moeten naleven⁵.

In het arrest *Costa*, dat een jaar na het arrest *Van Gend en Loos* plaatsvond, heeft het Hof van Justitie vastgesteld dat het nationale recht geen afbreuk kan doen aan het Unierecht. Dit was de oorsprong van het voorrangsbeginsel waarbij het verdragsrecht, vanwege zijn bijzondere karakter, niet door enige nationale voorschriften kan worden tenietgedaan. Indien dit wel het geval zou zijn, zou het EU-recht zijn gemeenschapsrechtelijke karakter verliezen, wat de rechtsgrondslag van de gemeenschap zelf zou aantasten⁶.

De specificiteit van de Unie en de herkenning van zijn autonome karakter is gebaseerd op twee bovenvermelde historische arresten⁷. Dit beeld wordt bevestigd door de keuze van de lidstaten om de rechtsinstrumenten uit het oude EG-verdrag waarvan de autonomie door het Hof is vastgesteld, op algemene wijze toe te passen. De autonomie van de EU-rechtsorde bestaat dus uit twee onscheidbare principes: de rechtstreekse werking van het Europees recht in de nationale rechtsorden en de voorrang van het Europees recht. Het is dus niet aan het nationale recht om te bepalen of een norm van Unierecht werking als intern recht heeft en welke de gevolgen hiervan zijn. Staten kunnen niet handelen in strijd met de rechtsorde die zij hebben aanvaard en gecreëerd op basis van wederkerigheid. Het EU-recht is voor alle lidstaten hetzelfde en kan niet verschillend worden geïnterpreteerd op basis van nationale wetten. Indien dit wel zou gebeuren, zou dit de oorspronkelijke doelstellingen van de verdragen in gevaar brengen. Daarom is het belangrijk dat het EU-recht onafhankelijk blijft van de nationale

⁴ P. VAN ELSUWEGE, *Inleiding tot het Europees recht*, Gent, VRG Gent, 2019, 65-76.

⁵ Arrest van 5 februari 1963, *Vand Gend en Loos*, C-26/62, EU:C:1963:1..

⁶ Arrest van 15 juli 1964, *Costa*, C-6/64, EU:C:1964:66.

⁷ A. MASSON en P. NIHOUL, *Droit de l'Union européenne, Droit institutionnel et droit matériel, théorie, exercices et éléments de méthodologie*, Brussels, Larcier, 2011, 262.

rechtsordes⁸. Trouwens het EU-recht is ook onafhankelijk ten aanzien van de internationale rechtsorde⁹.

De autonomie van de Europese Unie is gebaseerd op haar eigen constitutionele kader, dat de fundamentele waarden bevat die worden genoemd in artikel 2 van het VEU, zoals respect voor de menselijke waardigheid, vrijheid, democratie, gelijkheid, de rechtsstaat en respect voor de mensenrechten. Dit kader omvat ook de bepalingen van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, de bepalingen van de originele Verdragen en de algemene beginselen van het recht van de Unie. Deze bepalingen bevatten regels over de verdeling en toekenning van bevoegdheden, de werking van de instellingen van de Unie en het rechtsstelsel van de Unie, evenals fundamentele regels op specifieke gebieden die bijdragen aan de verwezenlijking van het integratieproces¹⁰. In deze context is het belangrijk dat de lidstaten, vooral gebaseerd op het beginsel van loyale samenwerking zoals beschreven in artikel 4, lid 3, eerste alinea van het VEU, ervoor zorgen dat het recht van de Unie wordt toegepast en nageleefd op hun grondgebied. Om dit te bereiken moeten zij alle nodige algemene of specifieke maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat de verplichtingen, die voortvloeien uit de Verdragen of uit handelingen van de instellingen van de Unie, worden nagekomen¹¹. Daarom is de rol van de nationale rechter in de doorwerking van de autonome Europese rechtsnorm doorslaggevend (voor meer detail, zie punt 1.3).

Om ervoor te zorgen dat de unieke kenmerken en de autonomie van de rechtsorde die tot stand is gebracht door de Verdragen behouden blijven, is er een rechterlijk systeem geïntroduceerd dat zorgt voor de coherente en eenvormige uitlegging van het recht van de Europese Unie. Artikel 19 VEU bepaalt dat nationale rechterlijke instanties en het Hof van Justitie ervoor moeten zorgen dat dit recht in alle lidstaten volledig wordt toegepast en dat er effectieve rechtsbescherming wordt geboden. Het Hof van Justitie is de enige bevoegde instantie om dit recht definitief uit te leggen¹². *“De hoeksteen van het aldus opgezette rechterlijke systeem wordt meer bepaald gevormd door de prejudiciële procedure van artikel 267 VWEU”*¹³.

De gevolgen van die autonomie is dat het Europees recht uitsluitend door de Europese instantie kan evolueren. De notie van het EU-recht en de interpretatie van dit recht is enkel haalbaar in een Europees kader. Een belangrijk kenmerk van deze autonomie is dat het Hof van Justitie de exclusieve bevoegdheid heeft om het recht van de Unie uit te leggen en te beslissen over de geldigheid van handelingen van de EU-instellingen¹⁴. In deze zin neemt het Hof van Justitie een bevoorrechte plaats in de Europese werking. Het Hof moet de coherentie en volle werking van de Europese rechtsorde waarborgen. De prejudiciële verwijzing is van bijzonder belang omdat de nationale rechter, vanwege het autonome karakter van de Europese rechtsorde, niet zelfstandig, EU-bronnen mag interpreteren. De enige manier voor de nationale rechter om het EU-recht in eigen zaken te verduidelijken en goed toe te passen is: de prejudiciële vragen. De prejudiciële verwijzingen zijn van levensbelang voor de nationale rechter. Bij een geschil dat

⁸ F. AMBTENBRINK en H.H.B. VEDDER, *Recht van de Europese Unie*, Boom Juridische uitgevers, Den Haag, 2010, 156-157.

⁹ Arrest van 3 september 2008, Kadi, C-402/05, EU:C:2008:461, punt 282.

¹⁰ Advies van 30 juni 2019, CETA UE-Canada, 1/17, EU:C:2019:341, punt 110.

¹¹ Arrest van 6 maart 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, punt 34.

¹² Advies van 30 juni 2019, CETA UE-Canada, 1/17, EU:C:2019:341, punt 111.

¹³ Advies van 18 december 2014, Toetreding van de Unie tot het EVRM, 2/13, EU:C:2014:2454, punt 176.

¹⁴ Advies van 14 december 1991, EEE, 1/91, EU:C:1991:490, punt 35.

onder Europese bronnen valt, moet de nationale rechter zich baseren op de huidige rechtspraak van het Hof van Justitie om te bepalen hoe de relevante bronnen van Europees recht moeten worden toegepast in zijn specifiek geschil. Als er na deze analyse nog onzekerheid bestaat over de toepassing van het Europees recht in het nationale geschil, kan de nationale rechter een prejudiciële vraag stellen om een duidelijke uitleg te krijgen van de Europese normen die relevant zijn voor het geschil. Nationale rechters hebben dus deze specificiteit nodig om een goede toepassing van de EU-bronnen te waarborgen.

1.1 Korte uitleg van de prejudiciële verwijzing

Het belang van de prejudiciële verwijzing neemt toe met de tijd en met de evolutie van de Europese Unie. Het is een bijzonder mechanisme dat inherent is aan het recht van de Europese Unie¹⁵. Deze rechtsfiguur was al aanwezig bij de oorsprong van de Unie, in het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS), ondertekend in Parijs op 18 april 1951. Het Hof van Justitie ontving zijn eerste prejudiciële vraag in het jaar 1961¹⁶. Tijdens de eerste jaren was het slechts een speciale procedure die niet het belang had die ze vandaag heeft. Tussen 1960 en 1969 heeft het Hof van Justitie slecht 75 prejudiciële vragen gekregen. Het is in de jaren '90 dat deze procedure zich exponentieel ontwikkelde. In 2022 heeft het Hof 546 prejudiciële vragen gekregen, 67,74% van de zaken behandelt door het Hof was prejudiciële verwijzingen¹⁷.

De prejudiciële verwijzing is geregeld in artikel 267 VWEU en artikels 93 tot 118 van het reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie van de Europese Unie. Het is een mogelijkheid voor de nationale rechter om een vraag voor te leggen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. Deze vraag betreft de uitleg, de aanpassing en de geldigheid van het Europees recht in een concreet geval dat door deze nationale rechter wordt beheerst¹⁸. De prejudiciële vraag kan zowel betrekking hebben op de interpretatie van de oorspronkelijke Verdragen als op de interpretatie van handelingen van de instellingen, organen en instanties van de Europese Unie¹⁹. Het is **een samenwerkingsprocedure** tussen de verwijzende rechter en het Hof van Justitie van de Europese Unie²⁰. Een echte dialoog van rechter tot rechter waarbij het initiatief volledig in handen ligt van de nationale rechter²¹. Het Hof doet uitspraak over de interpretatie van Europese bronnen zonder zich met de grond van de zaak te bemoeien. Het Hof van justitie beslecht geen geschil maar geeft wel bepaalde richtlijnen aan de nationale rechter. Het is vervolgens aan de verwijzende rechter om het betrokken geschil te beslechten aan de hand van de door het Hof van Justitie verstrekte informatie²².

¹⁵ Art. 267 VWEU.

¹⁶ Arrest van 6 april 1962, Bosch, C-13/61, EU:C:1962:11.

¹⁷ Jaarverslag van het Hof van Justitie, 2022, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-04/qd-aq-23-001-nl-n.pdf>.

¹⁸ K. LENAERTS en P. VAN NUFFEL, *Europees recht*, Antwerpen, Intersentia, 2017, 367.

¹⁹ K. LENAERTS, K. en P. VAN NUFFEL, *P. Europees recht (zevende editie) (gebonden)*, Brussels, Intersentia, 2023. 702-703.

²⁰ B. VANLERBERGHE, J. GHYSELS, en S. VAN DER JEUGHT, "Prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie" in J. GHYSELS en B. VANLERBERGHE (eds.), *Prejudiciële vragen*, Brussels, Intersentia, 2013, 37.

²¹ Arrest van 16 december 2008, Cartesio, C-210/06, EU:C:2008:723, punt 91.

²² N. DE SAEDELEER, *Manuel de droit institutionnel et de contentieux européen*, Brussels, Bruylant, 2021, 497.

Het specifieke karakter van de Europese Unie is onlosmakelijk verbonden met de prejudiciële procedure²³. Het Hof heeft de bevoegdheid om EU-wetgeving uit te leggen en te toetsen. Alle prejudiciële vragen zijn niet alleen van belang in de onderhavige zaak. Ze zijn in feite van algemeen belang omdat de arresten van het Hof niet alleen bindend zijn voor de verwijzende rechter die de vraag heeft gesteld, maar ook voor alle rechterlijke instanties die over soortgelijke vragen beslissen.

1.2 De prejudiciële verwijzing als “hoeksteen” van de Europese autonome rechtsorde

In meerdere rechtspraken kwalificeert het Hof van Justitie de prejudiciële verwijzing als hoeksteen²⁴ voor de goede werking van het Europees rechtssysteem. Het Hof van Justitie benadrukt dat de prejudiciële verwijzing “*de mogelijkheid biedt de coherentie, de volle werking en de autonomie van het Unierecht te verzekeren en, in laatste instantie, de eigenheid van het door de Verdragen geschapen recht in acht te nemen*”²⁵. Dit toont het bijzonder belang van dit mechanisme in de Unie²⁶.

De prejudiciële verwijzing krijgt zijn essentiële rol door zijn functies in de Europese rechtsorde. Dit mechanisme zorgt voor een uniforme interpretatie van het EU-recht, doorlegt de rechtsvorming van dit recht en beschermt de Europese burgers.

De éénvormigheid van het rechtsstelsel van de Europese Unie is van groot belang voor de doeltreffendheid van de Unie. Dit is een enorme uitdaging in verhouding tot de omvang van de Unie en het aantal verschillende leden en dus de verschillende rechtsstelsels waarmee zij te maken heeft. De prejudiciële verwijzing schept een mogelijkheid tot dialoog tussen de rechters van de rechterlijke instanties van de lidstaten en het Hof²⁷. Deze dialoog verzekert de coherentie, de volle werking en de autonomie van het Unierecht (zoals gecreëerd in de Verdragen). Deze dialoog is het archetype van het rechtsstelsel van de Unie. De verwijzingsprocedure voorkomt dat uiteenlopende rechtspraak de eenheid van de Unie verzwakt²⁸. In die zin zegt het Hof van Justitie in het advies 1/09 “*dat artikel 267 VWEU, (...) een essentiële rol speelt voor het behoud van het communautaire karakter van het bij de Verdragen ingevoerde recht, tot doel heeft te verzekeren dat dat recht onder alle omstandigheden dezelfde werking heeft in alle lidstaten*”²⁹.

Een prejudicieel arrest wordt gewezen op vraag van een nationale rechter in het kader van een specifieke procedure. Aangezien, een door het Hof van Justitie uitgelegde bepaling van gemeenschapsrecht of geldige beoordeling, behoort tot het positieve EU-recht, hebben de

²³ K. LENAERTS, “Les fondements constitutionnels de l’Union européenne dans leur rapport avec le droit international” in A. TIZZANO, A. ROSAS, R. SILVA DE LAPUERTA, K. LENAERTS en J. KOKOTT (eds.), *Liber Amicorum Vassilios Skouris*, Brussels, Bruylant, 2015, 376.

²⁴ Arrest van 6 maart 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, punt 37.

²⁵ Advies van 18 december 2014, Toetreding van de Unie tot het EVRM, 2/13, EU:C:2014:2454, punt 176.

²⁶ Advies van 8 maart 2011, invoering van een gemeenschappelijk stelsel voor octrooigeschillenbeslechting, 1/09, EU:C:2011:123, punt 85.

²⁷ T. BARKHUYSEN, “De inpassing van de prejudiciële procedure in het Nederlandse bestuursrecht” in T. BARKHUYSEN, W. DEN OUDEN en E. STEYGEN (eds.), *Europees recht effectueren*, Alphen aan den Rijn, Kluwer, 2007, 327.

²⁸ N. DE SAEDELEER, *Manuel de droit institutionnel et de contentieux européen*, Brussels, Bruylant, 2021, 479.

²⁹ Advies van 8 maart 2011, invoering van een gemeenschappelijk stelsel voor octrooigeschillenbeslechting, 1/09, EU:C:2011:123, punt 82.

prejudiciële verwijzingen een werking *erga omnes*³⁰. In de jaren '60 heeft het Hof van Justitie al verduidelijkt dat zijn interpretatie bindend is voor de betrokken instanties, maar dat deze instanties zelf moeten beoordelen of de prejudiciële uitspraak van het Hof van Justitie voldoende duidelijkheid heeft gegeven of dat het nodig is om het Hof van Justitie opnieuw te raadplegen³¹. De prejudiciële uitlegging bindt in de eerste plaats de rechter die de prejudiciële vraag heeft gesteld en alle rechterlijke instanties die betrokken zijn bij het afdoen van de zaak. Bovendien is deze uitlegging bindend voor alle rechtscolleges in de lidstaten die op de in het arrest beantwoorde vraag stuiten, met uitzondering van het recht van die rechtscolleges om opnieuw een prejudiciële vraag tot het Hof van Justitie te richten³². Onder voorbehoud van de mogelijkheden van de andere nationale rechters van de andere lidstaten om een nieuwe vraag aan het Hof van Justitie te stellen. Als het Hof van Justitie in een prejudiciële uitspraak vaststelt dat een Europese norm ongeldig is, dan is deze uitspraak voldoende gegrond voor elke andere rechter om die norm als ongeldig te beschouwen bij het nemen van een beslissing³³. De werking *erga omnes* houdt evenwel in dat ook de instellingen, nationale autoriteiten en particulieren, door de arresten van het Hof van Justitie gebonden zijn.

Naast deze eerste functie draagt de prejudiciële verwijzing ook een functie van rechtsvorming.

Deze functie is essentieel omwille van het autonome karakter van het EU recht³⁴. Deze autonomie is noodzakelijk om de unieke doelstellingen en kenmerken van de Europese Unie te verwezenlijken. Er is sprake van autonomie, zowel ten opzichte van het recht van alle lidstaten als, ten opzichte van het internationaal recht. De originele Verdragen hebben deze autonomie gecreëerd met de geconstitueerde structuur en de aard van het Europees recht. Deze autonome werking leidt naar een “*gestructureerd netwerk van beginselen, regels en onderling samenhangende juridische betrekkingen tussen de Unie zelf en haar lidstaten*”³⁵. Het beginsel van rechtstreekse werking en voorrang, waarbij het Europees recht boven het recht van de lidstaten gaat, geldt zowel voor burgers als voor staten binnen de Unie. Deze beginselen spelen een doorslaggevende rol bij het waarborgen van de autonome werking van het recht van de Unie.

Sinds haar oprichting heeft het EU-recht zich niet alleen onder impuls van de politieke instellingen ontwikkeld, maar ook via het Hof van Justitie. Zo heeft het Hof van Justitie, ten volle, bijgedragen aan de Europese ontwikkeling. Het prejudiciële mechanisme geeft een "creatief" karakter aan de rechtspraak van het Hof van Justitie en stelt het in staat de lacunes in de oprichtingsverdragen (die door hun aard bijna onhervormbaar zijn) op te vullen. Trouwens een goed voorbeeld om deze functie aan te tonen is, het feit dat door een “spiegel-effect”, het de prejudiciële verwijzingen zijn, die het Hof van Justitie in staat hebben gesteld de contouren, de werking en de eigenlijke functie van het prejudiciële mechanisme vast te stellen. Het Hof van Justitie diende artikel 267 VWEU uit te leggen en kon dus de rol van de nationale rechter

³⁰ R. BARENTS, *Procedures en procesvoering voor het Hof van Justitie en het Gerecht van eerste aanleg van EG*, Mechelen, Kluwer, 2002, 316.

³¹ Arrest van 24 juni 1969, Milch-, Fett- und Eierkontor, C-29/68, EU:C:1969:27, punt 3.

³² P. Van Nuffel, “Deel 1 : Technieken van doorwerking van EU-recht in het Belgische privaatrecht” in E. TERRY, I. SAMOY, en V. SAGAERT, (eds.), *Invloed van het Europees recht op het Belgische privaatrecht*, Brussels, Intersentia, 2012, 1.

³³ Arrest van 13 mei 1981, International Chemical Corporation, C-66/80, EU:C:1981:102, punt 12 en 13.

³⁴ N. DE SAEDELEER, *Manuel de droit institutionnel et de contentieux européen*, Brussels, Bruylant, 2021, 513.

³⁵ Advies van 18 december 2014, Toetreding van de Unie tot het EVRM, 2/13, EU:C:2014:2454, punt 167.

in de procedure, zijn bevoegdheden, de draagwijdte en de gevolgen van de prejudiciële verwijzing verduidelijken en met name (zoals in het tweede deel van deze masterproef zal worden besproken) het begrip “rechterlijke instantie” definiëren³⁶.

De prejudiciële verwijzing is een mogelijkheid voor het Hof om het EU-recht te ontwikkelen. Wanneer het Hof uitspraak doet in nationale zaken en kwesties, waarborgt het de samenhang en de eigenheid van dit unieke, door de Verdragen geschapen systeem³⁷. In de geschiedenis van de Unie ontwikkelt het Hof van Justitie belangrijke Europese rechtsbegrippen en verduidelijkt hij bepaalde begrippen van het Europees recht. Dit was bijvoorbeeld het geval voor de rechtstreekse werking³⁸ en de ontwikkeling van het voorrangsbeginsel³⁹.

De functie van rechtsvorming van het Hof van Justitie is niet absoluut. De Prejudiciële verwijzingen dragen bij aan de ontwikkeling van het Europese recht maar het is belangrijk om te benadrukken dat het Hof van Justitie niet meer bevoegdheden mag krijgen dan het al heeft. De rol van het Hof van Justitie is wel formeel beperkt tot het verklaren en toelichten van de strekking en draagwijdte van de Europese normen zoals deze wel te verstaan moeten worden toegepast⁴⁰. De functie van het Hof als rechtsvormende instantie is niet onbeperkt maar blijft vanwege verschillende redenen belangrijk. Europese normen zijn vaak onduidelijk en hun interpretatie is cruciaal voor het functioneren van de autonome Europese rechtsorde. Het Hof heeft als enige de bevoegdheid om deze normen uit te leggen, waardoor de rechtsvormende functie van het Hof uitgebreid en van groot belang is. Daarnaast is de verdeling van bevoegdheden tussen het Hof en de lidstaten niet altijd duidelijk (bvb: artikel 19 VEU §1 al.2) wat de macht van het Hof kan vergroten⁴¹.

De beschermende functie van het mechanisme van de prejudiciële verwijzing komt tot uiting in het feit dat, wegens de strikte voorwaarden voor het beroep voor nietigverklaring ingesteld door particulieren onder Art. 263, lid 4 VWEU, de gewone Europese burger, normaliter, geen toegang heeft tot het Hof. Volgens dit artikel kan een Europese burger “*beroep instellen tegen handelingen die tot hem gericht zijn of die hem rechtstreeks en individueel raken*”, alsmede tegen regelgevingshandelingen die hem rechtstreeks raken en die geen uitvoeringsmaatregelen met zich meebrengen”. De burgers moet een procesbelang bewijzen voor de indiening van zijn verzoek. Deze procesbelang mag niet hypothetisch zijn⁴².

Als gevolg van deze voorwaarden is het voor een individu onmogelijk om een nietigverklaring van regelgevingshandelingen van de EU aan te vragen, omdat hij niet in staat is om zijn individuele procesbelang aan te tonen. Wanneer regelgevingshandelingen nationale uitvoeringsmaatregelen met zich brengt dan kunnen deze personen de ongeldigheid van de

³⁶ J. PERTEK, *Coopération entre juges nationaux et Cour de justice de l’UE, le renvoi préjudiciel*, Brussels, Bruylant, 2013, 8.

³⁷ Advies van 18 december 2014, Toetreding van de Unie tot het EVRM, 2/13, EU:C:2014:2454, punt 174.

³⁸ Arrest van 5 februari 1963, Vand Gend en Loos, C-26/62, EU:C:1963:1.

³⁹ Arrest van 15 juli 1964, Costa, C-6/64, EU:C:1964:66.

⁴⁰ K. LENAERTS, en P. VAN NUFFEL, *Europees recht (zevende editie) (gebonden)*, Brussels, Intersentia, 2023, 714.

⁴¹ N. DE SAEDELEER, *Manuel de droit institutionnel et de contentieux européen*, Brussels, Bruylant, 2021, 320.

⁴² *Ibid.*, 440-441.

betrokken basishandeling aanvoeren voor de nationale rechter en deze verzoeken om krachtens artikel 267 VWEU prejudiciële vragen aan het Hof te stellen⁴³.

Via dit mechanisme kunnen deze burgers van de bescherming van de rechter genieten. In zaken betreffende de toepassing van EU-regelgeving kunnen particulieren de nationale rechter verzoeken het Hof een prejudiciële vraag te stellen⁴⁴. De prejudiciële verwijzing maakt de bescherming van de rechten die particulieren aan de toepassing van het Europees recht ontnemen, mogelijk. Dit gebeurt via een dialoog tussen de nationale rechterlijke instanties en het Hof van Justitie⁴⁵. Door deze toegang tot het Hof van Justitie beschikken de Europese burgers over een bevoorrechte mogelijkheid om de rechten, die zij aan de Europese wetgeving ontnemen, en met name de in het Handvest van de Europese Unie vervatte grondrechten, af te dwingen⁴⁶.

De beschermende functie van het Hof na een prejudiciële verwijzing beperkt zich niet alleen tot het geven van antwoorden op zaken met betrekking tot beroepen van burgers tegen nationale uitvoeringsmaatregelen van EU-regelgevingshandelingen. Het Hof maakt gebruik van de prejudiciële verwijzing om de bescherming die wordt geboden door het Europees recht aan de EU-burgers te waarborgen. Het is bijzonder het geval wanneer het Hof zich uitspreekt over de draagwijdte van artikel 19 VEU en artikel 47 van het Handvest⁴⁷.

1.3 De rol van de nationale rechter

De nationale rechter speelt een belangrijke rol in de prejudiciële verwijzing. De rol van de nationale rechter is des te doorslaggever, omdat deze aan de grondslag ligt van elke prejudiciële vraag. Er is “*een duidelijke afbakening van de taken van de nationale rechterlijke instanties en van het Hof*”⁴⁸. Het Europese recht belast de nationale rechter met het stellen van prejudiciële vragen wanneer de nationale rechter dit noodzakelijk acht, ongeacht of de partijen in het geschil wensen dat de rechter een prejudiciële vraag stelt⁴⁹. Op die manier speelt hij een grote rol bij het nastreven van de doelstellingen van de Unie en dit zonder afbreuk te doen aan de communautaire visie van de Europese rechtsorde.

Zoals eerder omschreven is de prejudiciële verwijzing een samenwerkende procedure tussen het Hof van Justitie en de nationale rechter van de lidstaten. De prejudiciële procedure is een “*dialoog van rechter tot rechter, waarvan het initiatief volledig afhankelijk is van de beoordeling door de nationale rechter van de relevantie en de noodzaak van deze verwijzing*”⁵⁰. De verantwoordelijkheid voor de beoordeling van de feiten van de zaak ligt bij de nationale rechter. Hij moet de bijzonderheden van de zaak onderzoeken om te bepalen, of een prejudiciële beslissing nodig is om zijn oordeel te kunnen geven en of het passend is het Hof vragen te

⁴³ Arrest van 18 oktober 2018, *Internacional de Productos Metálicos/Commission*, C-145/17 P, EU:C:2018:839, punt 51.

⁴⁴ Advies van 8 maart 2011, *invoering van een gemeenschappelijk stelsel voor octrooigeschillenbeslechting*, 1/09, EU:C:2011:123, punt 84.

⁴⁵ Advies van 18 december 2014, *Toetreding van de Unie tot het EVRM*, 2/13, EU:C:2014:2454, punt 175.

⁴⁶ J. PERTEK, *Coopération entre juges nationaux et Cour de justice de l'UE, le renvoi préjudiciel*, Brussels, Bruylant, 2013, 8.

⁴⁷ Zie *infra* deel 3.3.2.1 .

⁴⁸ Arrest van 20 april 2021, *Republika*, C-896/19, EU:C:2021:311, punt 28.

⁴⁹ F. JUDO en T. SOUVERIJNS, *Prejudiciële Vragen Praktisch*. Antwerpen, Intersentia, 2017, 54.

⁵⁰ Arrest van 16 december 2008, *Cartesio*, C-210/06, EU:C:2008:723, punt 91.

stellen. Het Hof is slechts bevoegd zich uit te spreken over de uitleg of de geldigheid van een tekst van de Unie op basis van de door de nationale rechter voorgelegde feiten⁵¹.

De prejudiciële verwijzing is de uitdrukking van de nauwe juridische samenwerking tussen de nationale rechter van de lidstaten en het Hof van Justitie. Deze samenwerking in het prejudiciële mechanisme levert een aanzienlijke bijdrage aan de integratie van het Gemeenschapsrecht in het nationale recht van de lidstaten⁵². Aldus kan worden voorkomen dat de rechterlijke instantie van de verschillende lidstaten de Europese juridische bronnen verschillend interpreteren, wat de eenheid van de Europese Unie zou ondermijnen⁵³.

Bovendien installeert de samenwerking de nationale rechter als waarborg voor de controle van de Rechtspraak⁵⁴. Inderdaad, het is de nationale rechter die de effectieve werking van het Unierecht garandeert. Deze moet elke bepaling van een nationale rechtsorde (zowel wetgevende, bestuurlijke of rechterlijke praktijk⁵⁵) die ertoe zou leiden, dat aan de doeltreffendheid van het Unierecht wordt afgedaan, buiten laten toepassen⁵⁶.

Om de nationale rechter te beschermen heeft het Hof van Justitie de wetgever verboden, een reeds ingeleide prejudiciële procedure, te beëindigen. Het Hof blijft bevoegd een prejudiciële vraag te beantwoorden zolang de nationale rechter, en niet de wetgever, zijn vraag niet heeft ingetrokken⁵⁷. De nationale rechterlijke instanties zijn dus verplicht om normatieve bepalingen, die de goede werking van de procedure zouden aantasten, terzijde te schuiven (en zij mogen niet wachten tot deze volledig zijn ingetrokken)⁵⁸. Ook in het geval waarin een nationale rechter verplicht zou zijn om een vraag te stellen aan een nationale grondwettelijk instantie, moet deze instantie vrij blijven om een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie te stellen⁵⁹.

Het recht op een prejudiciële verwijzing door de nationale rechter kan als subjectief worden gekwalificeerd⁶⁰. Het Hof van Justitie dringt in haar rechtspraak aan, op het feit dat het aan de nationale rechter is aan wie het geschil is voorgelegd, om de noodzaak en de relevantie van de prejudiciële verwijzing te beoordelen⁶¹. Dit doet hij op basis van de bijzonderheden van de voorliggende zaak⁶². Er is sprake van subjectivering wanneer de nationale rechterlijke instanties betrokken zijn bij de beoordeling van de ontvankelijkheid van een verzoek voordat het wordt onderzocht door het Hof van Justitie en aldus als filter fungeren. Deze benadering strookt met

⁵¹ Arrest van 20 april 2021, Republika, C-896/19, EU:C:2021:311, punt 28.

⁵² T. MORTIER., *Overheidsopdrachtenwetgeving anno 2021*, Brussels, Intersentia, 2021, 861.

⁵³ Arrest van 16 december 2008, Cartesio, C-210/06, EU:C:2008:723, punt 90.

⁵⁴ P. ZINONOS, *Le système juridictionnel de l'Union comme garantie de l'Etat de droit dans la jurisprudence récente de la CJUE. R.D.U.E.*, 2019, 160.

⁵⁵ Arrest van 16 december 2008, Cartesio, C-210/06, EU:C:2008:723, punt 71.

⁵⁶ Arrest van 4 december 2018, Minister for Justice and Equality et Commissioner of the Garda Síochána, EU:C:2018:979, Punt 36.

⁵⁷ Arrest van 2 maart 2021, A.B., C-824/18, EU:C:2021:153, punt 148.

⁵⁸ N. DE SAEDELEER, *Manuel de droit institutionnel et de contentieux européen*, Brussels, Bruylant, 2021, 487.

⁵⁹ Arrest van 4 juni 2015, Kernkraftwerke Lippe-Ems, C-5/14, EU:C:2015:354, punten 34 en 35.; K. LENAERTS, en P. VAN NUFFEL, *Europees recht (zevende editie) (gebonden)*, Brussels, Intersentia, 2023, 700.

⁶⁰ P-E. PIGNARRE, *La cour de justice de l'Union européenne, juridiction constitutionnelle*, Brussels, Bruylant, 2021, 277.

⁶¹ Arrest van 6 juli 1995, BP Soupergaz, EU:C:1995:223, punt 10.

⁶² Z. VARGA, *Guide pratique du contentieux européen devant les juridictions nationales*, Brussels, Bruylant, 2021, 357.

de coöperatieve aanpak die de nadruk legt op het vertrouwen in de nationale rechterlijke instanties tijdens het verwijzingsproces⁶³.

Hoewel het Hof van Justitie het nut van prejudiciële vragen laat bepalen door de nationale rechter en met hem een evoluerende, coherente en duidelijke rechtspraak ter zake vaststelt⁶⁴, toch beoordeelt de nationale rechter niet soeverein over de behoefte van een prejudiciële vraag. Volgens vaste rechtspraak worden de door een nationale rechter opgeworpen vragen betreffende de uitlegging van het Unierecht geacht relevant te zijn, mits zij worden opgeworpen binnen het juridische en feitelijke kader dat deze rechter onder zijn eigen verantwoordelijkheid heeft opgesteld. Het is niet aan het Hof van Justitie om de juistheid ervan te verifiëren. Het Hof kan een verzoek om een prejudiciële beslissing slechts afwijzen, indien het van oordeel is, dat de gevraagde uitleg geen verband houdt met het reële geschil of met het voorwerp van het hoofdgeding. Het Hof kan eveneens weigeren, indien de vraag hypothetisch is, of indien het Hof niet over de nodige feitelijke en juridische gegevens beschikt, om een zinvol antwoord te geven op de gestelde vragen⁶⁵. Dat heeft als gevolg dat het Hof van Justitie een vraag enkel afwijst als duidelijk één van deze voorwaarden voor ontvankelijkheid of bevoegdheid ontbreekt. Anders probeert het Hof van Justitie de vragen ten gronde te beantwoorden⁶⁶.

⁶³ P-E. PIGNARRE, *La cour de justice de l'Union européenne, juridiction constitutionnelle*, Brussels, Bruylant, 2021, 278.

⁶⁴ “Maakt de nationale rechter gebruik van deze beoordelingsbevoegdheid, dan vervult hij in samenwerking met het Hof van Justitie een taak die hun gezamenlijk is opgedragen om de eerbiediging van het recht bij de toepassing en de uitlegging van het Verdrag te waarborgen” Arrest van 16 december 1981, Foglia, C-244/18, EU:C:1981:302, punt 18.

⁶⁵ Arrest van 12 juli 2012, Vale, C-378/10, EU:C:2012:440, punt 18.

⁶⁶ Z. VARGA, *Guide pratique du contentieux européen devant les juridictions nationales*, Brussels, Bruylant, 2021, 357.

1.4 Wat is het nut van de prejudiciële verwijzing in de autonome Europese rechtsorde?

Deze korte algemene samenvatting over de meerwaarde en de functie van de prejudiciële verwijzing schetst de problematiek die behandeld zal worden in deze masterproef. Niemand, inclusief het Hof van Justitie en de rechtsleer, onderschat de historische en essentiële rol dat de prejudiciële verwijzing in de uitvoering van het EU recht heeft gehad. De rechtsorde van de Europese Unie ondersteunt haar ontwikkeling, haar coherentie en haar werking op het prejudiciële mechanisme.

In dit deel wordt er ook gewezen op de cruciale rol van de nationale rechter. Zijn rol blijft niet beperkt tot het voorleggen van een vraag aan het Hof van Justitie, gezien hij ook verantwoordelijk is voor de beoordeling van de relevantie en het nut van de vraag binnen de grenzen die vastgesteld zijn door de rechtspraak van het Hof. De nationale rechter staat dus aan de oorsprong van de prejudiciële procedure en is ook aanwezig bij het einde van de procedure. Hij is verantwoordelijk voor de correcte toepassing van de door het Hof van Justitie verstrekte verduidelijkingen. Bovendien is de nationale rechter de tussenpersoon tussen de burgers van de Europese Unie en het Hof van Justitie, aangezien de burgers zich niet rechtstreeks tot het Hof kunnen wenden. Al deze elementen onderstrepen het belang van zijn rol in de rechtsgang van de Europese Unie.

De prejudiciële arresten van het Hof van Justitie spelen een cruciale rol in de toepassing van het EU-recht binnen de nationale rechtsstelsels. In geharmoniseerde Europese rechtsgebieden zijn de studies van nationaal recht afhankelijk van de prejudiciële arresten. De uitleg van deze rechten door rechtsgeleerden benadrukt de impact van deze arresten in de inleidingen van wetenschappelijk rechtsleren. Zoals P. Van Nuffel stelt in een boek over de toepassing van Europees recht in het Belgisch privaatrecht, “*De doorwerking van EU-recht in de nationale rechtsorde kan niet worden besproken zonder te verwijzen naar de talloze arresten van het Hof van Justitie die hierbij verduidelijkingen hebben aangebracht*”⁶⁷. Bovendien hebben andere auteurs in dit boek uitgelegd dat “*De rechtspraak van het Europees Hof van Justitie met betrekking tot de vestigingsvrijheid (...) heeft zijn invloed laten gelden op het nationale recht van de besloten vennootschap*”⁶⁸. Het toont het stijgende belang van de prejudiciële arresten.

⁶⁷ P., VAN NUFFEL, “Technieken van doorwerking van EU-recht in het Belgische privaatrecht” in Terryn, e.a., *Invloed van het Europese recht op het Belgische privaatrecht*, Brussels, Intersentia, 2012, 1.

⁶⁸ K. GEENS, C.CLOTTENS, S. COOLS, S. DE DIER, en F. PARREIN,, “De rol van het nationale recht in het Europese vennootschapsrecht” in E. TERRY, I. SAMOY, en V. SAGAERT (eds.), *Invloed van het Europese recht op het Belgische privaatrecht*, Brussels, Intersentia, 2012, 342.

DEEL 2. De criteria gehanteerd door het Hof van Justitie in zijn definitie van “rechterlijke instantie”

2.0 Probleemstelling

In deel 1 van deze Masterproef werd het belang van de nationale rechter in de prejudiciële samenwerking met het Hof van Justitie geschetst. De mogelijkheid om prejudiciële vragen te stellen is een belangrijke bevoegdheid en verantwoordelijkheid van de verwijzende rechter in de autonome Europese rechtsorde. De definitie van de “rechterlijke instantie” is daarom beslissende. In de Verdragen wordt dit begrip echter helemaal niet gedefinieerd. Artikel 267 VWEU beperkt zich tot het begrip "rechterlijke instantie".

Het Hof van Justitie heeft de creatieve kant van zijn rechtspraak en zijn exclusieve bevoegdheid tot interpretatie van de oorspronkelijke bron kunnen gebruiken om dit begrip in verschillende prejudiciële vragen te verduidelijken. Telkens gaat het Hof van Justitie op basis van deze rechtspraak de ontvankelijkheid van de vraag beoordelen. Het Hof zal toetsen of de verwijzende instantie al dan niet aan het begrip "rechterlijke instantie" voldoet.

De rechtspraak van het Hof van Justitie beoogt progressief te zijn ten aanzien van de definitie van "rechterlijke instantie". In dit deel zullen de redenen en de inhoud van al deze ontwikkelingen worden toegelicht. Ook zal de redenering van het Hof van Justitie bij de analyse van de hoedanigheid van de verwijzende rechter worden toegelicht. Aldus zal het mogelijk zijn het evenwicht te belichten dat het Hof van Justitie heeft gevonden, tussen de verschillende criteria die gehanteerd worden en de redenen die aan zijn analyse ten grondslag liggen.

Dit deel begint met ede uitlegging van de grondslag van de analyse van de ontvankelijkheid door het Hof. Er volgt een kort historisch overzicht over de oorsprong van de criteria die het Hof van Justitie hanteert, om de hoedanigheid van de verwijzende rechter te beoordelen. Vervolgens wordt elk criterium nader uitgewerkt en toegelicht aan de hand van de ontwikkeling van de rechtspraak van het Hof van Justitie ter zake. Ten slotte zal de relevantie van elk criterium onderzocht worden om de deelonderzoeksvraag proberen te beantwoorden: *Op basis van welke criteria beoordeelt het Hof van Justitie de hoedanigheid van het orgaan dat een prejudiciële vraag aan hem stelt?*

2.1 Grondslag van de analyse van het Hof

Om de analyse van het Hof van Justitie over verwijzende rechter te kunnen uitleggen, is het belangrijk om de basis van deze analyse te verduidelijken. *“De betrokken verwijzende instantie is slechts bevoegd om zich in het kader van een prejudiciële procedure tot het Hof te wenden indien zij kan worden aanzien als een „rechterlijke instantie” in de zin van artikel 267 VWEU, hetgeen het Hof, op basis van het verzoek om een prejudiciële beslissing, dient te verifiëren⁶⁹”*. Bovendien de inhoud van het verzoek staat het Hof toe om een bruikbaar antwoord te geven op de door de verwijzende rechter gestelde vragen⁷⁰.

Zoals reeds gezien ligt de nationale rechter aan de grondslag van de prejudiciële samenwerking door het feit dat hij soeverein oordeelt over het nut van de prejudiciële verwijzing. In zekere zin speelt de verwijzende orgaan ook een belangrijke rol bij de analyse van de ontvankelijkheid

⁶⁹ Beschikking van 25 april 2018, Secretaria Regional de Saúde dos Açores, C-102/17, EU:C:2018:294, punt 28.

⁷⁰ *Ibid.*, punt 27.

van de vraag door het Hof van Justitie. De nationale rechter moet immers de relevante informatie over de zaak doorgeven aan het Hof die als basis zal dienen voor de analyse van het Hof. Deze uitlegging is van doorslaggevend belang. Het Hof moet over alle gegevens beschikken om na te kunnen gaan of het bevoegd is om op de gestelde vragen te antwoorden en, indien dit het geval is, om een nuttig antwoord op die vragen te geven⁷¹. Indien het Hof niet beschikt over alle nuttige informatie, zal het Hof de prejudiciële vraag verwerpen en de vraag als hypothetisch beschouwen⁷². Inderdaad het Hof heeft benadrukt dat het essentieel is om het Europees recht, uit te leggen op een manier die bruikbaar is voor nationale rechters. Om deze nuttige uitlegging te bereiken, is het noodzakelijk dat het Hof over het feitelijke en regelgevende kader beschikt waarin de gestelde vragen zich bevinden⁷³.

De artikelen 93 tot 104 van het reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie regelen de werking van de prejudiciële verwijzing. Artikel 94 in het bijzonder, legt alle informatie uit die de verwijzende rechter aan het Hof moet doorgeven. Artikel 94 spreekt over drie belangrijke elementen: *een summier overzicht van het voorwerp van het geschil, de strekking van de nationale bepalingen die op de zaak van toepassing kunnen zijn en de uiteenzetting van de redenen die de verwijzende rechter ertoe hebben gebracht om zich over de uitlegging of de geldigheid van bepalingen van het recht van de Unie vragen te stellen*. De verwijzende rechter dient in het bijzonder zorgvuldig te overwegen of de bepalingen van het Unierecht van toepassing zijn op de zaak en hierover duidelijk schetsen waarom hij tot deze conclusie komt. Het verzoek om een prejudiciële beslissing moet zich richten op de interpretatie of geldigheid van het Unierecht en niet op vragen omtrent nationaal recht of feitelijke kwesties die voortvloeien uit het geding⁷⁴. Het is aan de nationale rechter om soeverein te bepalen in welke stand van het geding hij een prejudiciële vraag voorlegt aan het Hof van Justitie⁷⁵. Het is echter belangrijk dat de nationale rechter wacht totdat hij alle benodigde informatie over het geschil heeft verzameld alvorens een vraag te stellen.

De informatie in het verzoek tot prejudiciële beslissing dient niet alleen om het Hof in staat te stellen nuttige antwoorden te geven maar ook om de regeringen van de lidstaten en andere belanghebbenden in de gelegenheid te stellen om memories of schriftelijke opmerkingen naar voren te brengen⁷⁶.

Als de verwijzende rechter belangrijke informatie mist in zijn vraag voor een prejudiciële beslissing, behoudt hij de mogelijkheid om een andere vraag aan het Hof van Justitie te stellen. Hij moet dan wel alle gegevens verstrekken die het Hof nodig heeft om een uitspraak te doen⁷⁷.

⁷¹ Aanbevelingen van het Hof van Justitie aan de nationale rechterlijke instanties over het aanhangig maken van prejudiciële procedures, *Pb.L.* 8 november 2019, afl. 380, 4.

⁷² Beschikking van 27 oktober 2016, *Uber Belgium*, C-526/15, EU:C:2016:830, punt 26.

⁷⁰ *Ibid.*, punt 21.

⁷⁴ Aanbevelingen van het Hof van Justitie aan de nationale rechterlijke instanties over het aanhangig maken van prejudiciële procedures, *Pb.L.* 8 november 2019, afl. 380, 3..

⁷⁵ Arrest van 17 juli 2008, *Coleman*, C-303/06, EU:C:2008:415, punt 29.

⁷⁶ Beschikking van 10 januari 2022, *Procura della Repubblica presso il Tribunale di Parma*, C-437/20, EU:C:2022:53, punt 21 ; Art. 23 van de statuuat van het hof van justitie van de Europese unie.

⁷⁷ Beschikking van 12 mei 2016, *security service*, C-692/15, EU:C:2016:344, punt 30.

2.2 Historische oorsprong van de criteria

Niet alle nationale instanties, die worden geconfronteerd met geschillen en problemen van Europees recht, hebben de mogelijkheid om aan het Hof van Justitie een prejudiciële vraag te stellen. Enkel de “rechterlijke instantie” in de zin van artikel 267 VWEU kan van dit voorrecht genieten. Mettertijd heeft het Hof van Justitie zes criteria ontwikkeld om een onderscheid te maken tussen gewone nationale entiteiten en echte “rechterlijke instanties” in de zin van de oorspronkelijke verdragen, die gerechtigd zijn, een prejudiciële vraag aan het Hof voor te leggen⁷⁸.

Het Hof van Justitie onderzoekt niet in detail, in elke zaak, of de verwijzende rechter voldoet aan de definitie van "rechterlijke instantie". Het Hof van Justitie voert deze grondige hoedanigheidsbeoordeling van de verwijzende rechter uit, indien het Hof zelf bepaalde twijfels heeft over de mogelijkheid van het orgaan, om een prejudiciële vraag te stellen⁷⁹. Het Hof van Justitie verkeert vaak in onzekerheid wanneer de entiteit, die een prejudiciële vraag stelt, niet bekend is bij het Hof of aanvankelijk niet tot de gebruikelijke juridische organisaties van de lidstaat behoort⁸⁰. Het gebeurt ook dat de verwijzende rechter zelf vraagt aan het Hof van Justitie, om zijn hoedanigheid en de ontvankelijkheid van de vraag te toetsen.

Het onderzoek van het Hof over het begrip “rechterlijke instantie” in de zin van artikel 267 VWEU vindt plaats op structureel en institutioneel niveau. Het begrip wordt eerst onderzocht door het verwijzende orgaan in de specifieke omstandigheden van het concreet geval dat leidde tot de prejudiciële vraag⁸¹.

In 1965 verduidelijkte het Hof van Justitie voor de eerste keer de notie van “rechterlijke instantie” in de zaak *Vaassen-Goebbels*⁸². De zaak ging over een Scheidsgerecht van het Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf. Dit arrest vormde het begin van een rechtspraak over de definitie van "rechterlijke instantie", die sindsdien aanzienlijk werd ontwikkeld. Hoewel het (nog) niet expliciet werd benoemd, gebruikte het Hof reeds de zes criteria als basis voor zijn redenering⁸³. Deze zes criteria zijn de volgende: de wettelijke grondslag van het orgaan, het permanente karakter, de verplichte rechtsmacht, de procedure op tegenspraak, de toepassing van de regels van het recht door het orgaan en de onafhankelijkheid van het orgaan die de prejudiciële vraag stelt⁸⁴.

⁷⁸ T. CORTHAUT, “ “Help! Een prejudiciële vraag?” – Een eerste hulpdoos bij prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie” in N. CARIAT en J. NOWAK, (eds.), *Le droit de l'Union européenne et le juge belge / Het recht van de Europese Unie en de Belgische rechter*, Brussels, Bruylant, 2015, 118

⁷⁹ C.NAÔME, *Le renvoi préjudiciel en droit européen : guide pratique*, Brussels, Larcier, 2010, 95.

⁸⁰ J. PERTEK, *Coopération entre juges nationaux et Cour de justice de l'UE, le renvoi préjudiciel*, Brussels, Bruylant, 2013, 79.

⁸¹ Conclusie van advocaat generaal M. Bobek bij arrest van 20 mei 2021, Pokuratara, C-748/19, EU:C:2021:403, punt 52.

⁸² Arrest van 30 juni 1966, Goëbbels, C-61/65, EU:C:1966:39, p. 274.

⁸³ J. PERTEK, *Coopération entre juges nationaux et Cour de justice de l'UE, le renvoi préjudiciel*, Brussels, Bruylant, 2013, 79.

⁸⁴ Arrest van 21 januari 2020, Banco de santander, C-274/14, EU:C:2020:17, punt 51.

2.3 De beslissende criteria

2.3.1 De wettelijke grondslag

Dit criterium gehanteerd door het Hof van Justitie, zet de nadruk op de oorsprong van het verwijzend orgaan. Hier zal het Hof van Justitie bekijken in welke bron van de nationale rechtsorde, de verwijzende instantie is voorzien. Het Hof beoordeelt de wettelijke grondslag van een rechterlijke instantie als voldoende, wanneer de organisatie de procedure en de taken van de rechterlijke instantie in een wet (in brede zin) zijn geregeld⁸⁵. De wijze waarop de entiteit is opgericht (primair of secundair recht) of de eventuele (in de wet genoemde) beperkingen van haar bevoegdheid, zijn in dit verband niet relevant⁸⁶. Bijvoorbeeld, in de zaak *Dorsch Consult* was het geen probleem dat de nationale wetgeving hem geen bevoegdheid had verleend op een specifiek gebied van de overheidsopdrachten. Het Hof erkende in deze zaak wel de wettelijke grondslag van de verwijzende rechter.

De advocaat-generaal Bobek heeft aangetoond dat het Engelse woord "law" een misleidend karakter heeft. Inderdaad "law" kan zowel wetgeving (een wet) als een stelsel van regels betekenen. Volgens hem is de belangrijkste vraag met betrekking tot dit criterium of het verwijzende orgaan is opgericht in overeenstemming met de nationale wetgeving. Het gaat dus niet om de vraag of de specifieke afdeling binnen dat orgaan in elk concreet geval handelt in overeenstemming met het nationaal recht⁸⁷.

Volgens de advocaat-generaal valt het criterium onder **de systematische omvang** van de verwijzende instantie. Het is de instantie die wordt beoordeeld en niet de aanstelling van de leden van die instantie. Dus zelfs als er sprake is van een schending van de nationale procedures bij de benoeming van de rechters van de verwijzende instantie, voldoet deze nog steeds aan het criterium⁸⁸.

Dit criterium lijkt eerder formeel dan doeltreffend. Er zijn immers nauwelijks beslissingen van het Hof die een prejudiciële verwijzing, uitsluitend op basis van dit criterium, onontvankelijk verklaren⁸⁹. Trouwens, de bespreking van dit criterium door het Hof van Justitie gaat immers zelden verder dan enkele zinnen in de arresten van het Hof⁹⁰.

Het finaal nut van dit criterium is dat hij als gevolg heeft dat een organisatie die op basis van een bepaalde overeenkomst of een administratief besluit is opgericht, geen prejudiciële beslissing zou kunnen verzoeken⁹¹.

⁸⁵ A. BOSSUYT, "Een nationale mededingingsautoriteit kan geen prejudiciële vraag stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie; "les carottes sont-elles cuites"? "in A. BOSSUYT, B. DECONICK, E. DIRIX, A. FETTWEIS, en E. FORRIER, (eds.), *Liber spei et amicitiae*, Brussels, Intersentia, 2011, 410.

⁸⁶ Arrest van 17 september 1997, *Dorsch Consult*, C-54/96, EU:C:1997:413, punten 24 et 25.

⁸⁷ Conclusie van advocaat generaal M. Bobek van 8 juli 2021, *Getin Noble Bank S.A.*, C-132/20, EU:C:2021:557, punt 57.

⁸⁸ *Ibid.*, punt 58; Zie *Infra* deel 3.3 voor meer detail van de systematische karakter van de analyse van het Hof van Justitie.

⁸⁹ M. BROBERG, M. en N. FENGER, *Le renvoi préjudiciel à la Cour de justice de l'Union européenne*, Brussels, Larcier, 2013, 87.

⁹⁰ Arrest van 2 maart 1999, *Eddline El-Yassini*, C-416/96, EU:C:1999:107, punt 18 ; Arrest van 22 oktober 1998, *Pitkäranta*, C-118/97, EU:C:1998:497, punt 19.

⁹¹ M. BROBERG, M. en N. FENGER, *Le renvoi préjudiciel à la Cour de justice de l'Union européenne*, Brussels, Larcier, 2013, 87.

2.3.2 Het permanent karakter

Een rechterlijke instantie wordt als permanent beschouwd indien zij binnen haar rechtsgebied voortdurend toezicht uitoefent⁹² of indien zij ten alle tijde toegankelijk is voor alle personen die onder haar bevoegdheid vallen⁹³. Voor de beoordeling van dit criterium gebruikt het Hof van Justitie de nationale juridische bronnen van de verwijzende rechter, met bijzondere aandacht voor de nationale procedureregels⁹⁴ en de nationale rechtsbron die het verwijzende orgaan instelt⁹⁵. Het Hof van Justitie ziet er ook op toe dat het permanent karakter van het orgaan wordt geverifieerd via de nationale bron van het orgaan⁹⁶.

Uit een analyse van de rechtspraak van het Hof van Justitie blijkt dat het Hof een matig belang hecht aan dit criterium. In elk arrest waarin de ontvankelijkheid van de prejudiciële vraag wordt onderzocht, wordt dit criterium immers uitvoeriger gemotiveerd. Toch blijft de motivatie eerder beperkt. In enkele zaken verwijst het Hof van Justitie slechts naar het feit dat het permanent karakter van het verwijzende orgaan "*buiten kijf staat*" zonder in detail te treden⁹⁷. Er bestaan ook nog geen grote arresten waarin het Hof van Justitie een prejudiciële verwijzing onontvankelijk verklaart uitsluitend op basis van dit criterium⁹⁸. Een illustratie hiervan is de zaak *Nordsee* waarin het Hof van Justitie verwijst naar het feit dat het betrokken scheidsgerecht niet permanent is. Er wordt niet verder op ingegaan. Het Hof richt zich meer op de andere criteria waaruit eveneens blijkt dat het scheidsgerecht niet aan de definitie van "rechterlijke instantie" voldoet⁹⁹.

2.3.3 De verplichte rechtsmacht

Op het eerst gezicht dit criterium omvat drie aspecten. Ten eerste impliceert de verplichte rechtsmacht van een rechterlijke instantie dat er geen alternatief bestaat voor deze rechterlijke instantie in de zaak die naar het Hof wordt verwezen. Ten tweede veronderstelt het bestaan van de verplichte rechtsmacht dat de partijen zich niet tot een andere entiteit kunnen wenden om hun geschil te beslechten¹⁰⁰. Daarnaast, is aan het criterium van de verplichte rechtsmacht voldaan wanneer de beslissing in de zaak bindend zijn voor partijen¹⁰¹, Het impliceert dat de bevoegdheid van de verwijzende rechter in de zaak normaal niet facultatief mag zijn en dat de tussenkomst van de verwijzende rechter onvermijdbaar is¹⁰².

Met betrekking tot de eerste twee besproken criteria hierboven, is het duidelijk dat het Hof van Justitie aan dit criterium een ruimere uitleg geeft. De procedure mag op zijn minst niet

⁹² Conclusie van advocaat-generaal D. Ruiz-jarabo colomer bij arrest van 24 mei 2007, *Österreichischer*, C-195/06, EU:C:2007:303, punt 26.

⁹³ Conclusie van advocaat-generaal D. Ruiz-jarabo colomer bij arrest van 19 januari 2006, *Emanuel*, C-259/04, EU:C:2006:50, punt 28.

⁹⁴ Arrest van 2 maart 1999, *Eddline El-Yassini*, C-416/96, EU:C:1999:107, punt 20.

⁹⁵ Arrest van 18 oktober 2007, *Österreichischer*, C-195/06, EU:C:2007:613, punt 20.

⁹⁶ Arrest van 6 oktober 1981, *Broekmeulen*, C-246/80, EU:C:1981:218, punt 3.

⁹⁷ Arrest van 17 september 1997, *Dorsch Consult*, C-54/96, EU:C:1997:413, punt 26.

⁹⁸ M. BROBERG, M. en N. FENGER, *Le renvoi préjudiciel à la Cour de justice de l'Union européenne*, Brussels, Larcier, 2013, 88.

⁹⁹ Arrest van 28 maart 1982, *Nordsee*, C-102/81, EU:C:1982:107.

¹⁰⁰ Arrest van 12 januari 2010, *Amiraike Berlin*, C-497/08, EU:C:2010:5, punt 21.

¹⁰¹ Arrest van 28 maart 1982, *Nordsee*, C-102/81, EU:C:1982:107, punt 11.

¹⁰² Arrest van 21 maart 2000, *Gabalfrija e.a.*, C-110/98, EU:C:2000:145, punten 35 en 36.

afhankelijk zijn van de instemming en wil van de partijen en de beslissing moet bindend zijn voor de partijen om door de rechter te worden beschouwd als een verplichte bevoegdheid.

In de analyse van dit criterium zal het Hof van Justitie de feitelijke en rechterlijke omstandigheden van de zaak bekijken. In de zaak *Nordsee*, één van de eerste zaken waarin het Hof de mogelijkheid heeft genomen om deze criteria te verduidelijken, voert het Hof een analyse in twee fasen uit. Het Hof legt eerst de nadruk op de feiten van de zaak en op de afwezigheid van enige feitelijke verplichting voor de partijen om hun geschillen aan een scheidsgerecht voor te leggen op basis van een beding in hun overeenkomst¹⁰³. Daarnaast beoordeelt het Hof of de nationale overheid een rol heeft gespeeld bij de beslissing om de weg van de arbitrage te kiezen. Het Hof verifieert of de overheidsinstanties van de betrokken lidstaat niet betrokken zijn bij de keuze van de arbitrageprocedure (door andere private actoren te belasten met de handhaving van wettelijke verplichtingen op het door de zaak bestreken gebied) of dat de overheid van de lidstaat “*niet de mogelijkheid heeft ambtshalve in te grijpen in het verloop van de procedure voor de arbiter*”¹⁰⁴.

De redenering en het gebruik van het criterium van de verplichte rechtsmacht in de zaak *Nordsee* ligt nog aan de basis van andere arresten van het Hof van Justitie. In 2005, meer dan 20 jaar na dit arrest verwijst het Hof nog steeds naar deze zaak wanneer hij beoordeelt (met dezelfde twee fasen-beoordeling als in de zaak *Nordsee*) dat het Arbitraal College van de Geschillencommissie Reizen geen “rechterlijke instantie” is. In deze zaak heeft het Hof van Justitie verduidelijkt dat de conventionele arbiter niet als “rechterlijke instantie” mag beschouwd worden, ook al zouden de gewone rechterlijke instanties van de lidstaat zich weliswaar onbevoegd moeten verklaren wanneer een geschil bij hen aanhangig wordt gemaakt wanneer een arbitragebeding is ondertekend¹⁰⁵.

In de zaak *Gabalfrisa* volstaat het enkele feit dat men verplicht is zich eerst tot een “Tribunales Económico-Administrativo” te wenden voor de gewone rechtbank om aan het criterium van de verplichte rechtsmacht te voldoen. Hieruit blijkt dat het Hof van Justitie een brede en flexibele interpretatie van dit criterium hanteerde. Deze ruime interpretatie werd een paar jaar later bevestigd in de zaak *Emanuel*. Het Hof benadrukte in deze zaak dat de vereiste, dat partijen zich niet tot een andere instantie kunnen wenden om hun geschil te beslechten, niet absoluut is. Het Hof wees erop dat de eiser beroep had kunnen doen op de verwijzende rechter of een andere rechter. Het Hof kwalificeerde de verwijzende rechter in dit geval echter wel als een “rechterlijke instantie”¹⁰⁶.

In de loop der tijd is het Hof van Justitie nog soepeler geworden in de beoordeling van dit criterium. In 2015, kwalificeert het Hof een verwijzend rechter die een facultatieve bevoegdheid in de verwijzende zaak had, van “rechterlijke instantie”. Het recht van rechtzoekenden om te kiezen tussen verschillende beroepswegen biedt hen de mogelijkheid om de beroepsweg te kiezen die het meest geschikt lijkt voor hun zaak¹⁰⁷. Deze keuzevrijheid moet niet het

¹⁰³ Arrest van 28 maart 1982, *Nordsee*, C-102/81, EU:C:1982:107, punt 11.

¹⁰⁴ Arrest van 28 maart 1982, *Nordsee*, C-102/81, EU:C:1982:107, punt 12.

¹⁰⁵ Arrest van 27 januari 2005, *Denuit*, C-125/04, EU:C:2005:69, punten 15 en 16. ; Zie *infra* deel 3.1 voor meer detail over de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen gesteld door scheidsgerechten.

¹⁰⁶ Arrest van 30 maart 2006, *Emanuel*, C-259/04, EU:C:2006:215, punt 22.

¹⁰⁷ Conclusie van advocaat-generaal N. Jääskinen van 7 juli 2015, *Consorti Sanitari del Maresme*, C-203/14, EU:C:2015:445, punt 47.

schadelijke effect hebben dat de gekozen rechter geen prejudiciële vragen kan stellen¹⁰⁸. De laatste rechtspraak van het Hof toont duidelijk dat de criterium van verplichte rechtsmacht twee dingen vereist: ten eerste dat de bevoegdheid van de verwijzende **instantie niet uitsluitend afhangt van de wil** van de partijen¹⁰⁹, en ten tweede dat de beslissingen van de verwijzende instantie ook **bindend moeten zijn voor de partijen** om als "verplichte rechtsmacht" te worden beschouwd.

2.3.4 De procedure op tegenspraak

De procedure op tegenspraak impliceert een doeltreffende bescherming van de rechten van de verdediging. Om door het Hof als een rechterlijke instantie te worden beschouwd, moet de verwijzende rechter zijn beslissingen met redenen motiveren, partijen aanhoren en zijn beslissingen niet op willekeurige argumenten te baseren¹¹⁰. In een procedure op tegenspraak moeten de partijen, volgens het Hof, memories en bewijsstukken ter ondersteuning van hun vorderingen indienen¹¹¹. In geval van verstek moet de verweerder in verzet gaan om te kunnen spreken van een *contradictoire procedure*¹¹². Het Hof gebruikt de nationale bronnen van de verwijzende rechter om te bepalen of het al dan niet om een procedure van tegenspraak gaat¹¹³.

Dit criterium is lange tijd gerelativeerd en vaak zeer ruim geïnterpreteerd door het Hof van Justitie. Deze brede interpretatie kwam vrij snel tot stand in de prejudiciële beslissingen van het Hof. Al vijf jaar na het ontstaan van de *Goebbels-criteria* verminderde het Hof het criterium van de procedure op tegenspraak in de zaak *Politi et Birra Dreher*. Het Hof merkte op dat de betrokken debatten hadden plaatsgevonden “zonder voorafgaand partijdebat”, maar verklaarde de vraag toch ontvankelijk¹¹⁴.

In de bekendste en zeer belangrijke zaak *Simmenthal* bevestigt het Hof dit standpunt met een uitgebreide motivatie. De zaak ging niet over een gewone rechterlijke procedure maar over een dwangbevelprocedure, die voor de Italiaanse Pretore door een particulier tegen een overheidsinstantie werd ingesteld. Het Hof verklaart dat de procedure niet op tegenspraak was “doordat de rechter uitsluitend op grond van de stellingen van de verzoekende partij beslist en de wederpartij kan veroordelen zonder deze in staat te hebben gesteld haar opmerkingen te maken”¹¹⁵. Verder verduidelijkt het Hof nog dat het betrokken criterium **geen absolute** voorwaarde is voor een prejudiciële beslissing. Het Hof erkent wel dat het houden van een *contradictoire zitting* **bevoorderlijk** zou zijn voor een goed rechtsbedeling. Het Hof is echter niet van oordeel dat de oplossing van het probleem van het ontbreken van een dergelijke zitting,

¹⁰⁸ FOU CART, R. “Nouveaux enseignements jurisprudentiels sur la notion de juridiction en droit de l'Union européenne”, *European Papers*, 2016, <https://www.europeanpapers.eu/fr/europeanforum/nouveaux-enseignements-jurisprudentiels-notion-juridiction-droit-ue#:~:text=La%20juridiction%20au%20sens%20du,Union%20europ%C3%A9enne%3A%20un%20organe%20ind%C3%A9pendant&text=Devait%20aussi%20%C3%AAtre%20v%C3%A9rifi%C3%A9%20le,susceptibles%20d'alt%C3%A9rer%20leur%20jugement..>

¹⁰⁹ Arrest van 6 oktober 2015, *Consorti Sanitari del Maresme*, C-203/14, EU:C:2015:664, punt 23.

¹¹⁰ A. BOSSUYT, “Een nationale mededingingsautoriteit kan geen prejudiciële vraag stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie; “les carottes sont-elles cuites”? “in A. BOSSUYT, B. DECONICK, E. DIRIX, A. FETTWEIS, en E. FORRIER, (eds.), *Liber spei et amicitiae*, Brussels, Intersentia, 2011, 412.

¹¹¹ Arrest van 21 maart 2000, *Gabalfrisa e.a.*, C-110/98, EU:C:2000:145, punt 37.

¹¹² Arrest van 28 juni 1978, *Simmenthal SA*, C-70/77, EU:C:1978:139, punt 6.

¹¹³ Arrest van 29 november 2001, *De Coster*, C-17/00, EU:C:2001:651, punten 15 en 16.

¹¹⁴ Arrest van 14 december 1971, *Politi et Birra Dreher*, C-43/71, EU:C:1971:122, punt 4.

¹¹⁵ Arrest van 28 juni 1978, *Simmenthal SA*, C-70/77, EU:C:1978:139, punt 5.

uitsluitend tot de bevoegdheid van de nationale rechter behoort. Het geeft er derhalve de voorkeur aan dit probleem aan de nationale rechter over te laten. Dus heeft zij in de zaak de vragen van de verwijzende rechter rechtstreeks beantwoord, zelfs als de rechtbank niet aan het criterium van de procedure op tegenspraak voldeed¹¹⁶.

De ontwikkeling van de rechtspraak van het Hof van Justitie betreffende dit criterium gaat in dezelfde richting. In het arrest *Dorsch* antwoordt het Hof op prejudiciële vragen van een bestuursorgaan in een niet op tegenspraak procedure¹¹⁷. Het Hof van Justitie heeft onlangs nog meerdere keren gezegd dat dit criterium niet absoluut was. Het Hof combineert dit criterium met de voorwaarde dat de verwijzende rechter een rechterlijke taak moet vervullen. Voor het Hof is het voldoende dat de verwijzende zaak een uitspraak moet doen in het kader van een procedure met de kenmerken van een rechterlijke uitspraak. Indien de rechter een rechterlijke taak uitoefent, wordt verwacht dat aan dit criterium van procedure op tegenspraak is voldaan¹¹⁸.

Tot dusver wijst de rechtspraak niet op een wijziging van de opvatting van het Hof van Justitie over het belang van het contradictoire karakter van de procedure voor de definitie van een “rechterlijke instantie”. Er zijn dan ook geen aanwijzingen dat dit belang in de nabije toekomst zal terugkeren.

2.3.5 De toepassing van de regels van het recht door het orgaan

Het criterium van de toepassing van de regels van het recht door het orgaan stelt, dat de verwijzende rechter zijn beslissingen en het verloop van de hangende zaken, op rechtsregels moet baseren¹¹⁹. Hoewel dit criterium op het eerste gezicht duidelijk en eenvoudig lijkt, heeft het Hof van Justitie er enkele keren aandacht aan besteed.

De eerste discussie over dit criterium dat door het Hof van Justitie werd beslecht, betrof beroepen van nationale rechterlijke instantie over een arbitraal vonnis met als enige rechtsbasis de billijkheid. Daar vindt het Hof dat aan het criterium van toepassing door het orgaan van de regels van het recht, is voldaan. Het Hof is van mening dat het Europees recht aanvaard het beroep naar billijkheid als grondslag voor de rechterlijke beslissing¹²⁰.

Bovendien bekijkt het Hof van Justitie in zijn analyse niet alleen of de verwijzende rechter in zijn beslissing de rechtsregels heeft toegepast, maar ook of de procedureregels voor het bij hem aanhangige proces, inderdaad rechtsregels zijn. In de zaak *Dorsch Consult* stelde het Hof vast dat de interne procedureregels van de verwijzende rechter geen werking hadden voor derden en niet waren gepubliceerd. Het Hof was van oordeel dat er toch was voldaan aan het criterium dat de verwijzende rechter op basis van rechtsregels moet beslissen¹²¹.

Het Hof verifieert ook of de rechter Europese rechtsregels moet toepassen. Het Hof is enkel bevoegd om geschillen over de toepassing van het Europese recht uit te leggen. Als er sprake is van een verband tussen een juridisch geschil en de bepalingen van het Europees recht waarover de rechter verduidelijking vraagt, dan moet dit verband dusdanig zijn dat de

¹¹⁶ Arrest van 28 juni 1978, *Simmenthal SA*, C-70/77, EU:C:1978:139, punt 10.

¹¹⁷ Conclusie van advocaat-generaal D. Ruiz-jarabo colomer bij arrest van Arrest van 28 juni 2001, *De Coster*, C-17/00, EU:C:2001:366, punt 24.

¹¹⁸ Arrest van 16 juni 2016, *Pebros Servizi*, C-511/14, EU:C:2016:448, punt 24.

¹¹⁹ Arrest van 21 maart 2000, *Gabalfrisa e.a.*, C-110/98, EU:C:2000:145, punt 38.

¹²⁰ Arrest van 27 april 1994, *Gemeente Almelo e.a.*, C-393/92 EU:C:1994:171, punt 23.

¹²¹ Arrest van 17 september 1997, *Dorsch Consult*, C-54/96, EU:C:1997:413, punt 32.

verklaring van deze bepalingen objectief noodzakelijk is voor de beslissing die de verwijzende rechter moet nemen¹²². Indien de zaak uitsluitend gaat over nationale of internationale rechtsregels zal het Hof zich onbevoegd verklaren.

2.3.6 De onafhankelijkheid

2.3.6.1 Een fundamenteel belang voor de rechtsorde van de Unie

Het begrip onafhankelijkheid van de rechterlijke macht speelt om verschillende redenen een fundamentele rol in de Europese rechtsorde. Vooreerst berust het op het beginsel van de rechtsstaat¹²³. Het principe van de rechtsstaat is één van de waarden waarop de Unie is gegrondvest en die de lidstaten gemeen hebben¹²⁴. Artikel 19 VEU concretiseert deze waarde en legt het toezicht van deze onafhankelijkheid op aan de nationale rechter. Het dient om te waarborgen dat het recht van de Unie in alle lidstaten ten volle wordt toegepast.

In de tweede plaats is deze onafhankelijkheid een noodzakelijke voorwaarde voor de efficiëntie van artikel 47 van het Handvest. Dit artikel waarborgt aan alle burgers van de Unie de toegang tot een onafhankelijke en onpartijdige rechter, binnen de werkingssfeer van het recht van de Unie. Deze bepaling is essentieel voor de bescherming van alle rechten die de EU-burgers aan het recht van de Unie ontleen¹²⁵.

Deze onafhankelijkheid is ten slotte essentieel voor de goede werking van het systeem van justitiële samenwerking dat is vervat in artikel 267 VWEU over de prejudiciële beslissingen. Dit mechanisme kan alleen in werking worden gesteld door een orgaan dat belast is met de toepassing van het recht van de Unie en dat onder meer aan dit onafhankelijkheids criterium voldoet¹²⁶.

2.3.6.2 De onafhankelijkheid in de zin van art 267 VWEU

In 2001 heeft het Hof van Justitie in het arrest *Schmidt* de basis gelegd voor zijn redenering over het onafhankelijkheids criterium. Zonder ze expliciet te noemen, zijn de eisen van zowel interne als externe onafhankelijkheid aanwezig¹²⁷. Het is in het arrest *Wilson* dat het Hof van Justitie voor het eerst de twee aspecten van de onafhankelijkheid vereist¹²⁸. Sindsdien heeft de rechtspraak zich de laatste jaren verder ontwikkeld.

Het **externe aspect** van onafhankelijkheid houdt in dat de verwijzende rechter beschermd is tegen externe druk, interventie of inmenging van andere actoren (politici, media, maatschappelijk middenveld, enz.). Deze actoren zouden de onafhankelijkheid van het oordeel over de aan hem voorgelegde geschillen in gevaar kunnen brengen¹²⁹. Dit aspect van de onafhankelijkheid veronderstelt “*met name dat de instantie haar rechtsprekende taken volledig*

¹²² Arrest van 26 maart 2020, *Miasto Łowicz*, C-558/18, EU:C:2020:234, punt 48.

¹²³ Art. 2 VEU.

¹²⁴ Arrest van 25 juli 2018, *Minister for Justice and Equality*, C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, punt 51.

¹²⁵ Arrest van 18 mei 2021, *Asociația "Forumul Judecătorilor Din România"*, C-83/19, :EU:C:2021:393, punt 188.

¹²⁶ Arrest van 9 juli 2020, *Land-Hessen*, C-272/19, EU:C:2020:535, punt 45.

¹²⁷ Arrest van 20 mei 2002, *Schmid*, C-516/99, EU:C:2002:313, punten 38-43.

¹²⁸ Arrest van 19 september 2006, *Wilson*, C-506/04, EU:C:2006:587, punt 50.

¹²⁹ Arrest van 22 december 2010, *RTL Belgium*, C-517/09, EU:C:2010:821, punt 39.

*autonom uitoefent, zonder enig hiërarchisch verband en zonder aan wie dan ook ondergeschikt te zijn of van waar dan ook bevelen of instructies te ontvangen, en aldus beschermd is tegen tussenkomsten of druk van buitenaf die de onafhankelijkheid van de oordeelsvorming van haar leden in aan hen voorgelegde geschillen in gevaar zouden kunnen brengen”*¹³⁰.

Het **interne aspect** betreft de partijen bij het geschil (met inbegrip van de leden van de rechterlijke instantie)¹³¹. Om aan deze voorwaarde te voldoen, moet het gerecht ten aanzien van de partijen bij het geschil de hoedanigheid van een derde hebben. In sommige opzichten komt het interne aspect van onafhankelijkheid overeen met het begrip onpartijdigheid¹³². De rechter moet een gelijke afstand bewaren tussen elke partij en elk belang. Wat deze aspecten van de onafhankelijkheid betreft, spitst het Hof zijn analyse toe op de wetten die deze onpartijdigheid moeten waarborgen¹³³. Het interne aspect van de onafhankelijkheid veronderstelt ook de onafzetbaarheid van de leden van de rechterlijke instantie¹³⁴. “*De waarborg van onafzetbaarheid van de leden van een rechterlijke instantie vereist aldus dat de gevallen waarin de leden van die instantie kunnen worden afgezet, zijn genoemd in uitdrukkelijke wetsbepalingen*”¹³⁵. Het Hof van Justitie meent dat er regels nodig zijn voor de waarborgen van onafhankelijkheid en onpartijdigheid¹³⁶.

2.3.6.3 Een evoluerend criterium

De zesde voorwaarde van onafhankelijkheid is de huidige en meest evoluerende van de zes organieke criteria. De laatste jaren heeft het Hof de onafhankelijkheidsvereiste in een aantal arresten verduidelijkt.

Het belang van dit criterium neemt sinds een tiental jaren toe in de rechtspraak van het Hof van Justitie. Dit belang wordt gekenmerkt door het toenemende aantal arresten waarin de onafhankelijkheid van de verwijzende rechter wordt genoemd als doorslaggevend kenmerk voor de beoordeling van de ontvankelijkheid van de prejudiciële vraag.

De eerste opmerkelijke evolutie in de visie van het Hof gaat over band tussen artikel 267 VWEU en art 19 VEU. Eerst was het Hof flexibeler in zijn opvatting van de onafhankelijkheid van de verwijzende instantie. Het Hof kwalificeert bijvoorbeeld in de zaak *Gabalfrisa e.a* een economische bestuursrechtbank als “rechterlijke instantie” met de nodige onafhankelijkheidsvereisten¹³⁷. Het simpele feit dat de verwijzende instantie de hoedanigheid van derde had in de zaak was voldoende. De motivatie van het Hof over deze voorwaarde was toen beperkt tot enkele zinnen. Daarna, in de zaak *Banco de santander* verwijst het Hof naar zijn rechtspraak (onder andere de zaak *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*) over het recht op een onafhankelijke rechter onder art. 19, eerste lid, VEU en art. 47 Handvest om het

¹³⁰ Arrest van 27 februari 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117, punt 44.

¹³¹ Arrest van 16 februari 2017, Margarit Panicello, C-503/15, EU:C:2017:126, punten 37 en 38.

³⁶ A. BOSSUYT, “Een nationale mededingingsautoriteit kan geen prejudiciële vraag stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie; “les carottes sont-elles cuites”? “in A. BOSSUYT, B. DECONICK, E. DIRIX, A. FETTWEIS, en E. FORRIER, (eds.), *Liber spei et amicitiae*, Brussels, Intersentia, 2011, 412.

¹³³ Arrest van 21 januari 2020, Banco de Santander, C-274/14, EU:C:2020:17, punten 62 en 63.

¹³⁴ Arrest van 24 juni 2019, Commissie/Polen, C-619/18, EU:C:2019:539, punt 76.

¹³⁵ Arrest van 21 januari 2020, Banco de Santander, C-274/14, EU:C:2020:17, punt 60.

¹³⁶ Arrest van 9 juli 2020, Land-Hessen, C-272/19, EU:C:2020:535, punt 52.

¹³⁷ Arrest van 21 maart 2000, Gabalfrisa e.a., C-110/98, EU:C:2000:145, punt 40.

onafhankelijkheidsbegrip onder art. 267 VWEU in te vullen¹³⁸. Door een **nauwe band** te leggen tussen artikel 267 VWEU en artikel 19 VEU toont dit arrest het strengere oordeel van de rechtbank over de onafhankelijkheidstoets.

Een andere aanzienlijke evolutie van de rechtspraak van het Hof van Justitie gaat over de samenstelling van de orgaan. Het Hof bekijkt inderdaad de structurele organisatie van het verwijzende orgaan om de ontvankelijkheid van de zaak te beoordelen. Op basis van deze structurele organisatie geeft het Hof aan of de verwijzende rechter in staat is om als derde te oordelen ten aanzien van de partijen in de zaak. Het Hof houdt wel geen rekening met de regels betreffende de tijdelijke organisatie van de verwijzende rechter¹³⁹. In de zaak *RTL Belgium* heeft het Hof de samenstelling van de verwijzende rechter onderzocht. In dit geval hadden 4 van de 10 leden van de verwijzende rechterlijke instantie, een te nauwe band met een andere instantie waardoor hun onafhankelijkheid in het gedrang kwam¹⁴⁰.

Desalniettemin is het Hof van Justitie al meerdere keren flexibel geweest over benoeming van de rechters van de verwijzende rechter. In meerdere rechtspraken ziet het Hof geen probleem met het slecht feit dat de wetgevende of de uitvoerende macht bij de benoemingsprocedure van een lid van de verwijzende instantie, betrokken zijn. Het Hof vindt dat deze enkele benoeming geen afhankelijkheid van de benoemde rechter schept ten aanzien van de uitvoerende macht en evenmin twijfels doet rijzen over zijn onpartijdigheid¹⁴¹.

Vervolgens begon het Hof van Justitie in de zaak *Asociația "Forumul Judecătorilor din România"* bedenkingen te ontwikkelen bij de benoeming van rechters door de uitvoerende macht. Het Hof benadrukte het feit dat de procedureregels *“geen twijfels (mogen) doen rijzen over de vraag of de bevoegdheden en functies van dat orgaan niet worden gebruikt als instrument om druk, dan wel politiek toezicht, uit te oefenen op de gerechtelijke werkzaamheden*“¹⁴²

Zeer onlangs toonde het Hof van Justitie (zij het formeel) de beperkingen van de benoeming van de rechter door de uitvoerende macht. Het Hof oordeelde dat hieruit niet kan worden afgeleid dat *“de omstandigheden rond de benoeming van de verwijzende rechter noodzakelijkerwijs voldoen aan de waarborgen voor toegang tot een onafhankelijk, onpartijdig en vooraf bij wet ingesteld gerecht in de zin van artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU of artikel 47 van het Handvest*¹⁴³”. Hier heeft het Hof de deur geopend naar een engere opvatting van het begrip onafhankelijkheid en onpartijdigheid wanneer de uitvoerende macht rechters benoemt. Het Hof heeft deze engere opvatting echter niet bevestigd in de betrokken zaak. Op procedurele gronden heeft het Hof niettemin de verwijzende rechter, in casu een Poolse rechter, gedefinieerd als een "rechterlijke instantie" in de zin van artikel 267 VWEU¹⁴⁴.

¹³⁸ Arrest van 21 januari 2020, Banco de Santander, C-274/14, EU:C:2020:17, R.W., 2021, 1239, noot M. LELOUP.

¹³⁹ Arrest van 9 juli 2020, Land-Hessen, C-272/19, EU:C:2020:535, punt 49.

¹⁴⁰ Arrest van 22 december 2010, RTL Belgium, C-517/09, EU:C:2010:821, punt 43.

¹⁴¹ Arrest van 19 november 2019, A. K. e.a. C-585/18, EU:C:2019:982, punt 133 ; Arrest van 9 juli 2020, Land-Hessen, C-272/19, EU:C:2020:535, punt 54.

¹⁴² Arrest van 18 mei 2021, Asociația "Forumul Judecătorilor Din România", C-83/19, :EU:C:2021:393, punt 200.

¹⁴³ Arrest van 29 maart 2022, Getin Noble Bank S.A., C-132/20, EU:C:2022:235, punt 74.

¹⁴⁴ Zie *infra* deel 3.3.2.1 voor meer detail over de gevolgen van dit arrest.

2.4 De voorwaarde van de rechterlijke karakter van de beslissing

2.4.1 Het bestaan van een geschil

Naast de zes organieke criteria gehanteerd door het Hof van Justitie zijn er nog een aantal voorwaarden om de prejudiciële vraag ontvankelijk te verklaren. De analyse van het Hof is **zowel structureel als functioneel**¹⁴⁵. Het Hof moet de omstandigheden waaronder de vraag is gesteld, analyseren alvorens zich uit te spreken over de ontvankelijkheid van het verzoek om een prejudiciële beslissing. Deze analyse wordt verricht om de ontvankelijkheid van het aan hem voorgelegde verzoek na te gaan. De functie van het Hof is bij te dragen tot de rechtsbedeling in de lidstaten en niet advies uit te brengen over algemene of hypothetische vraagstukken. De rechtvaardiging van een prejudiciële beslissing moet verband houden met de noodzaak van een doeltreffende beslechting van een geschil¹⁴⁶. Daarom mogen de nationale rechterlijke instanties alleen vragen aan het Hof stellen wanneer een geschil bij hen aanhangig is. Als de nationale instantie een kunstmatig geschil voorlegt aan het Hof om een advies te krijgen, wordt de vraag onontvankelijk verklaard¹⁴⁷. Het is niet toegestaan om een fictief geding voor te leggen aan het Hof¹⁴⁸.

Bovendien kan het Hof van Justitie een prejudiciële vraag slechts beantwoorden indien de verwijzende rechter bevoegd is om van de betrokken zaak kennis te nemen. Indien dit niet het geval is, moet de vraag als hypothetisch worden beschouwd en is het Hof van Justitie niet bevoegd¹⁴⁹.

2.4.2 De rechterlijke karakter van de beslissing

Uit paragraaf 2 van het artikel 267 VWEU blijkt dat het geschil voor de verwijzende rechter moet uitmonden in een beslissing met de kenmerken van **een rechterlijke beslissing**. Deze voorwaarde werd voor het eerst in de rechtspraak van het Hof van Justitie in 1980 bevestigd¹⁵⁰. Het Hof gebruikte de kenmerken van de procedure als grondslag om te bepalen of de verwijzende zaak een rechterlijk karakter heeft. Onder andere de vorm, de benaming en de inhoud van de toekomstige beslissing in de verwijzende zaak¹⁵¹.

Het Hof geeft een ruime definitie aan het begrip „wijzen van haar vonnis” van artikel 267, tweede alinea, VWEU. Dit begrip *“heeft betrekking op de gehele procedure die leidt tot het vonnis van de verwijzende rechterlijke instantie, en moet derhalve ruim worden uitgelegd teneinde te voorkomen dat tal van procedurekwesties niet-ontvankelijk worden geacht en door het Hof niet kunnen worden uitgelegd”*¹⁵². Het Hof erkent dus de ruime interpretatie van de rechtsprekende taak van een orgaan. Deze interpretatie van het Hof staat hem toe om de procedure vragen te kunnen beantwoorden. Ook de procedure tot waarmede van een

¹⁴⁵ Arrest van 31 januari 2013, *Belov*, C-394/11, EU:C:2013:48, punt 40.

¹⁴⁶ Beschikking van 6 september 2018, *Di Girolamo*, C-472/17, EU:C:2018:684, punten 25 en 26.

¹⁴⁷ Beschikking van 17 december 2019, *Di Girolamo*, C-618/18, EU:C:2019:1090, punt 27.

¹⁴⁸ Arrest van 8 november 1990, *Gmurzynska-Bscher*, C-231/89, EU:C:1990:386, punt 23.

¹⁴⁹ *Ibid.*, punt 27 en 31.

¹⁵⁰ Beschikking van 18 juni 1980, *Borker*, C-138/80, EU:C:1980:162, punt 4.

¹⁵¹ Arrest van 17 juli 2014, *Torresi*, C-59/13, EU:C:2014:2088, punt 27.

¹⁵² Arrest van 4 september 2019, *Salvoni*, C-347/18, EU:C:2019:661, punt 27.

gerechtelijke beslissing als Europese executoriale titel is al gerechtelijk taak beschouwd¹⁵³. Door een brede interpretatie te geven aan dit begrip, kan het Hof voorkomen dat veel procedurekwesties als niet-ontvankelijk worden beschouwd en niet door hem kunnen worden beoordeeld¹⁵⁴. De interpretatie van het Hof kent wel beperkingen. Deze voorwaarde speelt een beslissende rol in de (on)ontvankelijkheid van prejudiciële vragen gesteld door administratieve organen. In meerdere arresten heeft het Hof geweigerd om een antwoord te geven op een prejudiciële vraag gesteld door administratieve organen, omdat de beslissingen van deze organen geen rechterlijke karakter hebben¹⁵⁵.

2.5 De wijze gebruikt door het Hof van Justitie in zijn ontvankelijkheidsbeoordeling

2.5.1 Toetsing van de zes organieke criteria

Om het ontbreken van een duidelijke en nauwkeurige definitie van het begrip "rechterlijke instantie" in artikel 267 VWEU te compenseren, hanteert eerst het Hof van Justitie de zes genoemde criteria om te bepalen of een entiteit een prejudiciële vraag krachtens dit artikel kan stellen. Daarna bekijkt het Hof of de verwijzende orgaan wel een rechterlijke taak in de verwijzende zaak uitoefent.

Wanneer men alle arresten en de motivering ervan bekijkt die het Hof van Justitie de laatste jaren heeft gewezen over het begrip "rechterlijke instantie", is er een duidelijk onevenwicht tussen deze criteria. De criteria van wettelijke grondslag, het permanent karakter en de toepassing van de regels van recht leiden nooit tot een beslissing van niet-ontvankelijkheid. Het Hof verwijst wel altijd naar deze criteria en motiveert (in enkele woorden) hun aanwezigheid, maar er bestaan geen arresten waarin het Hof weigert een prejudiciële vraag te beantwoorden uitsluitend op basis van één van deze criteria. Deze criteria lijken eerder formeel dan effectief te zijn.

Het criterium van de procedure op tegenspraak wordt door de rechter openlijk geminimaliseerd. Het Hof herhaalt meerdere malen dat dit criterium niet absoluut is. In sommige gevallen heeft het Hof zelfs erkend dat het criterium ontbreekt in de zaak maar heeft zij de vraag niettemin ontvankelijk verklaard.

Kennelijk zijn het vooral de criteria van de verplichte rechtsmacht en de onafhankelijkheid die de aandacht van het Hof hebben. De beslissingen waarbij prejudiciële vragen niet-ontvankelijk zijn verklaard, zijn op deze twee criteria gebaseerd. De laatste jaren neemt het belang van het criterium van onafhankelijkheid enorm toe.

2.5.2 Bestaat er een effectieve definitie van rechterlijke instantie?

Het Hof heeft echter nog geen precieze afweging van deze specifieke criteria vastgesteld. Bijgevolg kan in de rechtspraak van het Hof geen éénduidige definitie van dit begrip worden gevonden¹⁵⁶.

Het Hof van Justitie behoudt een vrij ruime, flexibele en evoluerende rechtspraak over de definitie van "rechterlijke instantie". Dat stelt het Hof in staat om een zekere vrijheid te behouden in de beoordeling van de ontvankelijkheid van de prejudiciële vragen. Een voorbeeld

¹⁵³ Arrest van 28 februari 2019, Gradbeništvó Korana, C-579/17, EU:C:2019:162, punt 39-41.

¹⁵⁴ Arrest van 17 februari 2011, Weryński, C-283/09, EU:C:2011:85, punt 41.

¹⁵⁵ Zie *infra* deel 3.2.

¹⁵⁶ T. TRIDIMAS, "Knocking on Heaven's Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Reference Procedure", *Common Market Law Review*, 2003, 27.

van de voordelen van deze vrijheid is het *Simmenthal*-arrest. Het Hof kon "spelen" met de definitie van "rechterlijke instantie" en de vraag toch ontvankelijk verklaren, waardoor een uiterst belangrijke kwestie werd opgehelderd voor de toepassing van het Europees recht. Bij een strikte definitie van "rechterlijke instantie" zou er geen *Simmenthal*-arrest zijn geweest.

Niet iedereen is gelukkig met de evoluerende en brede visie van het Hof van Justitie. Er zijn toch nadelen aan deze visie. Enkele advocaten-generaal zet de nadruk op het feit dat zo'n rechtspraak niet voldoet aan de vereiste van rechtszekerheid. Het leidde tot onvoorzienbare beslissingen van het Hof over de ontvankelijkheid van prejudiciële verwijzing. Ze spreken van weinig wetenschappelijke rechtspraak die verandert geval per geval. In de conclusie van de zaak *De Coster*, had de advocaat-generaal Ruiz-Jarabado al de visie van het Hof bekritiseerd en gezegd dat “*met dermate vage omtrekken dat Sancho Panza een prejudiciële vraag zou kunnen stellen als gouverneur van het eiland Baratari*¹⁵⁷”.

De Avocaat-generaal M. Bobek merkt in juli 2021 dat de standpunt van het Hof wel evolutie heb getoond. Voor hem is de vergelijking met “*Sancho Panza*” niet meer mogelijk. Het Hof interpreteert op een strengere zin dan vroeger de organieke criteria. Voor de advocaat-generaal is het de belangrijk is om een zekere flexibiliteit te behouden, zodat nationale instanties die rechterlijke functies uitoefenen, gebruik kunnen maken van de prejudiciële procedure, ongeacht hun naam of kwalificatie volgens het nationale recht¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Concl. van advocaat-generaal D. Ruiz-jarabo colomer bij arrest van Arrest van 28 juni 2001, *De Coster*, C-17/00, EU:C:2001:366, punt 14.

¹⁵⁸ Conclusie van advocaat generaal M. Bobek van 8 juli 2021, *Getin Noble Bank S.A.*, C-132/20, EU:C:2021:557, punt 56.

DEEL 3. Specifiek onderzoek over de mogelijkheid van enkele bijzondere organen om een prejudiciële vraag te stellen

Deel 1 van deze thesis heeft de belangen van de prejudiciële verwijzing aangetoond. Al deze belangen houden strikt verband met het samenwerkende karakter van de prejudiciële verwijzing. De rol van de nationale rechter bleek daarin doorslaggevend. Aldus kon worden benadrukt waarom de definitie van "rechterlijke instantie" essentieel is voor de goede werking van de Europese rechtsorde. In deel 2 van deze thesis is er een analyse gekomen over de criteria gehanteerd door het Hof van Justitie om de ontvankelijkheid van de zaak te beoordelen. Deze ontvankelijkheid hangt af van de kwalificatie van "rechterlijke instantie" van de verwijzende rechter. Daar is er gemerkt dat het Hof een flexibele en brede definitie geeft aan deze zes criteria. Hoewel de toegang tot de prejudiciële procedure van groot belang is voor de ontwikkeling en de samenhang van de autonome Europese rechtsorde, wordt de definitie van een "rechterlijke instantie" door het Hof van Justitie bewust abstract gehouden. Vandaar het belang van dit derde deel. Dit derde deel is een gelegenheid om te kijken naar meer specifieke en huidige rechtspraak van het Hof van Justitie en om de kennis van het begrip 'rechterlijke instantie' te vergroten. De ingewikkelde voorspelbaarheid van de redenering van het Hof doet niets af aan de waarde en belangen van de prejudiciële verwijzing. Het is daarom de moeite waard om de cruciale punten die onlangs zijn besproken, onder de loep te nemen.

In dit gedeelte zal er speciale aandacht worden besteed aan de analyse van de rechtspraak van het Hof van Justitie en het standpunt van de gespecialiseerde juridische rechtsleer over de vraag of bepaalde atypische entiteiten in staat zijn om prejudiciële vragen te stellen. Dit deel zal een beter begrip geven (en dus een mogelijke anticipatie) van de redenering van het Hof van Justitie bij zijn analyse van de ontvankelijkheid van specifiek verzoek. Er wordt bijzondere aandacht besteed aan drie types van entiteiten: De scheidsrechters, de bestuursorganen en ten laatste de situatie van de Poolse rechters. De keuze van deze drie types bijzondere organen is verre van willekeurig. Inderdaad de afbakening van het begrip nationale rechterlijke instantie op deze drie types van organen roept nog enkele onbeantwoorde juridische vragen op. Het Hof van Justitie heeft onlangs belangrijke uitspraken gedaan met betrekking tot alle drie soorten organen, waardoor deze organen speciale aandacht verdienen.

In dit gedeelte zal een analyse worden uitgevoerd van de drie soorten rechterlijke instanties die worden getoetst aan de hand van een gemeenschappelijke logische structuur. Allereerst zal er uitleg worden gegeven over welke organen er bedoeld worden. Daarna zal de ontwikkeling van de rechtspraak van het Hof van Justitie op dit gebied worden gepresenteerd. Er zullen duidelijke en nauwkeurige conclusies worden getrokken omtrent de mogelijkheid van deze organen om een prejudiciële vraag te stellen, inclusief de voorwaarden hiervoor. Tot slot zal er op basis van recente ontwikkelingen in de rechtsleer en rechtspraak een poging worden gedaan om de mogelijke ontwikkeling van de visie van het Hof op deze organen in perspectief te plaatsen.

3.1 Het scheidsgerecht

Het Achmea-arrest is de afgelopen tien jaar een van de meest besproken uitspraken van het Hof van Justitie geweest, vanwege de vraag of prejudiciële vragen van een soort scheidsgerecht toelaatbaar zijn. Om de deelonderzoeksvraag “*Mogen de scheidsgerechten prejudiciële vragen stellen?*” uitgebreid te beantwoorden, zal dit deel van het rapport niet alleen ingaan op de Achmea-zaak, maar ook op alle ontwikkelingen en arresten van het Hof van Justitie met betrekking tot de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen van scheidsgerechten.

3.1.1 Definitie van de instantie

Een scheidsgerecht in België fungeert als een particuliere organisatie die is opgericht om geschillen tussen particulieren of commerciële partijen op te lossen buiten de traditionele rechtbanken. Arbitrage is een andere methode van geschillenbeslechting waarbij de betrokken partijen hun geschil aan één of meerdere particuliere arbiters voorleggen, in plaats van aan een rechter of openbare rechtbank¹⁵⁹.

In België is de arbitrage gereguleerd door de Belgische arbitragewet die is gebaseerd op het Verdrag van New York van 1958 over de erkenning en tenuitvoerlegging van buitenlandse scheidsrechterlijke uitspraken. Partijen kunnen ervoor kiezen om te arbitreran voordat het geschil zich voordoet, door middel van een arbitragebeding in hun contract. Ze kunnen eveneens overeenkomen om hun geschil te onderwerpen aan arbitrage nadat het geschil zich heeft voorgedaan.

De arbiters die door de partijen worden gekozen zijn meestal deskundigen op het gebied van het geschil, zoals advocaten, rechters of specialisten in de betreffende bedrijfstak. De beslissingen van de arbiters zijn bindend en kunnen door een Belgische rechtbank worden bevestigd en uitgevoerd. Arbitrage heeft verschillende voordelen, waaronder vertrouwelijkheid, snelheid, flexibiliteit; de mogelijkheid om de arbiters te kiezen die over het geschil zullen beslissen en, in enkele gevallen, de mogelijkheid om de plaats van het geschil en dus het toepassende recht kiezen¹⁶⁰.

De termen “arbitrage” of “scheidsgerecht” zijn breed en omvatten verschillende rechtsgebieden. Doordat de Europese rechtsorde autonoom is, is het Hof van Justitie niet gebonden aan enige definitie van nationaal recht. Dit is een punt dat advocaat-generaal Szpunar terecht opmerkt: “*Om te beginnen moet worden onderstreept dat het loutere feit dat de naam van een instantie de termen „arbitrage” of „arbiter” bevat, nog niet betekent dat we met een scheidsgerecht in strikte zin van doen hebben*”¹⁶¹.

3.1.2 Het begin: het arrest Vaassen-Goebbels

In de rechtspraak van het Hof van Justitie werd al vrij vroeg de kwestie van de ontvankelijkheid van door een scheidsgerecht gestelde prejudiciële vraag besproken. Het eerste arrest waarin het

¹⁵⁹ D. DE MEULEMEESTER, *Arbitrage: boetiekrecht?*, Antwerpen, Maklu, 2007, 22.

¹⁶⁰ L. DIMATTEO, M. INFANTINO en N. POTIN “Intersection of courts and arbitration”, in L. DIMATTEO, M. INFANTINO en N. POTIN (eds.), *The Cambridge Handbok og judicial control of arbitral awards*, Cambridge, University Press, 2021, 4.

¹⁶¹ Conclusie van advocaat-generaal M. Szpunar van 8 april 2014, Ascendi Beiras Litoral e Alta, C-377/13, EU:C:2014:246, punt 19.

Hof de criteria vastlegde om te bepalen of een prejudiciële vraag ontvankelijk is, was de zaak *Vaassen-Goebbels*. In deze zaak werd een prejudiciële vraag gesteld door het Scheidsgerecht van het Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf Heerlen en het Hof verklaarde deze vraag ontvankelijk. Dit betekent echter niet dat het Hof zich vervolgens automatische bevoegd verklaarde voor alle prejudiciële vragen van andere scheidsgerechten.

3.1.3 Eerste ommakeer van de rechtspraak: het arrest Nordsee

3.1.3.1 Uitlegging van het Arrest Nordsee

Het arrest Nordsee markeert een belangrijk keerpunt in de rechtspraak van het Hof van Justitie. Om deze verandering van standpunt te begrijpen, is het van belang te kijken naar de specifieke kenmerken van de verwijzende rechters. De bevoegdheid van het Hof om zich uit te spreken over de gestelde vragen hangt af van de specifieke kenmerken van de betrokken verwijzende arbitrage.

Het Hof van Justitie wijst in het arrest Nordsee eerst op de afwezigheid van de verplichte rechtsmacht van de verwijzende rechter. Deze heeft een vrij karakter. Partijen hebben bij het sluiten van de overeenkomst vrij geoordeeld om een arbitragebeding in hun overeenkomst op te nemen. Daarmee lieten zij de beslechting van eventuele geschillen over de uitvoering van hun overeenkomst aan de klassieke rechter over. Het scheidsgerecht is bevoegd op basis van dit beding maar er bestond geen feitelijke of wettelijke verplichting voor de contractpartijen om zo'n beding te tekenen. Bovendien merkt het Hof op dat de overheid niet betrokken was bij de keuze van de arbiter en geen mogelijkheid had om ambtshalve in te grijpen in het verloop van de procedure van de arbiter. Op basis van deze twee redenen oordeelde het Hof dat *“tussen de onderhavige arbitrage en het algemene stelsel van rechtsbescherming in de betrokken Lidstaat niet een voldoende nauwe band bestaat om de arbiter als „rechterlijke instantie van een der Lidstaten” in de zin van artikel 177 te kunnen aanmerken”*¹⁶².

In zijn beslissing benadrukt het Hof dat het Europees recht op het grondgebied van alle lidstaten volledig moet worden nageleefd, zonder uitzondering. Dit betekent dat partijen bij een overeenkomst niet kunnen afwijken van dit recht. Dit bedoelt echter niet dat het scheidsgerecht van Nordsee als een nationale rechterlijke instantie moet worden beschouwd. Dit houdt eigenlijk in dat als er vragen over het Europees recht ontstaan tijdens contractuele arbitrage, de gewone rechter deze vragen moet onderzoeken. Dit kan gebeuren, hetzij in het kader van de assistentie die hij de scheidsgerechten verleent, of hetzij wanneer een nationale rechter in beroep wordt gevraagd tegen een beslissing van een arbitragegerecht. In elk geval is het aan deze nationale rechterlijke instanties om te beslissen of zij de zaak aan het Hof moeten voorleggen om de vragen over het Europees recht te verduidelijken.

In de zaak heeft het Hof van Justitie besloten, dat scheidsgerechten die zijn opgericht door overeenkomsten tussen partijen, niet de mogelijkheid hebben om het Hof prejudiciële vragen voor te leggen. Het Hof oordeelde dat de arbiter in de zaak Nordsee niet gekwalificeerd kon worden als "rechterlijke instantie" in de zin van artikel 267 VWEU.

3.1.3.2 Gevolgen en vervolg van het Arrest Nordsee

Deze rechtspraak is vervolgens bevestigd in andere arresten van het Hof van Justitie.

¹⁶² Arrest van 28 maart 1982, Nordsee, C-102/81, EU:C:1982:107, punt 13.

In de zaak *Denuit en Cordonnier* (2005) heeft het Hof van Justitie zich uitgesproken over een prejudiciële vraag die door een Belgisch scheidsgerecht, het Arbitraal College van de Geschillencommissie, was gesteld. Het Hof van Justitie heeft zich onbevoegd verklaard op basis van het Belgische recht. Hier hanteerde het Hof de klassieke analyse van de ontvankelijkheid van een zaak door de “*Vaassen-Goebbels-criteria*”. In de verwijzende zaak moet de gewone rechter zich echter onbevoegd verklaren als de partijen het geschil niet eerst aan het scheidsgerecht voorleggen. Maar het Hof van justitie merkt dat, als er tussen partijen geen arbitragebeding bestaat, dan heeft het scheidsgerecht geen verplichte bevoegdheid en kan het geschil door een particulier aan de gewone rechter worden voorgelegd. Het Belgische recht vereist niet dat dit scheidsgerecht als enige middel wordt gebruikt om dergelijke geschillen op te lossen. Daarom is het scheidsgerecht niet een verplichte rechtsmacht. Het Hof van Justitie kwalificeert de verwijzende rechter niet als “rechterlijke instantie”¹⁶³.

Het arrest *Eco Swiss* (1999) heeft belangrijke principes vastgesteld met betrekking tot de naleving van een arbitraal vonnis met de openbare orde¹⁶⁴. Het gelijkwaardigheidsbeginsel, dat vereist dat er een gelijke bescherming is tussen de nationale en Europese openbare orde, is van toepassing verklaard op het arbitrage wereld door toetsing van het arbitraal vonnis door de nationale rechter. Het Hof heeft benadrukt dat de toetsing van arbitrale vonnissen door gewone rechters beperkt moet zijn om de doeltreffendheid van de arbitrageprocedure te respecteren. Echter, in uitzonderlijke gevallen kunnen arbitrale vonnissen worden vernietigd of niet erkend door gewone rechters. Deze zeldzaamheid doet echter niets af aan het belang van de toepassing van het gelijkwaardigheidsbeginsel in de arbitragewereld. Een lidstaat die verplicht is een internationaal arbitraal vonnis te vernietigen wegens schending van de nationale openbare orde, is ook verplicht om dit vonnis te vernietigen wegens schending van de openbare orde van de Europese Unie. Het Hof verwijst naar nationale procedureregels om de feitelijke reikwijdte van de toetsing aan de openbare orde te bepalen¹⁶⁵. Het Hof herinnert eraan dat nationale rechters in geval van interpretatieproblemen, prejudiciële vragen mogen stellen om een uniforme toepassing van het EU-recht mogelijk te maken, terwijl arbiters dit niet kunnen doen¹⁶⁶.

Zeven jaar later, in de zaak *Elisa Maria Mostaza Claro* (2006), bevestigde het Hof van Justitie zijn standpunt dat de gewone rechter bij de beoordeling van een arbitragevonnis de EU-openbare orde moet beschermen volgens het gelijkwaardigheidsbeginsel. Het Hof hanteerde hierbij een brede interpretatie van de EU-openbare orde en stond toe dat het argument over het oneerlijke karakter van een arbitragebeding voor het eerst door de gewone rechter in hoger beroep kon worden ingebracht¹⁶⁷. Deze twee arresten zijn een perfect voorbeeld van de beschermende functie van het Hof van Justitie uitgevoerd door de prejudiciële verwijzing¹⁶⁸.

Het Hof van Justitie herhaalde deze visie in de zaak *achmea* (2018)¹⁶⁹. In enkele passages van het arrest benadrukt het Hof van Justitie het verschil tussen

¹⁶³ Arrest van 27 januari 2005, *Denuit*, C-125/04, EU:C:2005:69, punten 14-17.

¹⁶⁴ Arrest van 1 juni 1999, *Eco swiss*, C-126/97, EU:C:1999:269, punt 35.

¹⁶⁵ Arrest van 1 juni 1999, *Eco swiss*, C-126/97, EU:C:1999:269, punt 41.

¹⁶⁶ G. BERMANN, “The prospects of *Eco Swiss v Benetton* for international commercial arbitration” in *The practice of arbitration, Essays in honour of hans van P. HOUTTE, P. WATELET, T. KRUGER en G. COPPENS* (Eds.) Oxford, Hard publishing Ltd, 2012, 305-306.

¹⁶⁷ Arrest van 26 oktober 2006, *Elisa Maria Mostaza Claro*, C-168-05, EU:C:2006:675, punt 39.

¹⁶⁸ Zie *supra* deel 1.2.

¹⁶⁹ Zie *infra* deel 3.1.5 voor meer details over de zaak *Achmea*.

handelsarbitrage en investeringsrechtbanken. Het Hof wijst naar de kenmerken van handelsarbitrage en herhaalt de noodzaak om de Europese rechtsorde te beschermen door middel van een doeltreffende, maar dus beperkte, controle van traditionele rechtbanken en tribunalen¹⁷⁰.

3.1.4 Een tegenstrijdige rechtstroom

3.1.4.1 Enkele belangrijke arresten

Na het Nordsee-arrest heeft het Hof van Justitie niet alle verzoeken van scheidsgerechten afgewezen. Het eerste tegenvoorbeeld is het arrest *Danfoss* (1989), ditmaal erkende het Hof een scheidsgerecht als rechterlijke instantie in de zin van artikel 267 VWEU. In het geschil tussen partijen legt de wet, bij gebreke van specifieke bepalingen in de overeenkomsten die partijen binden, het geschil ambtshalve voor aan een scheidsgerecht. Dit gerecht kan door één van de partijen worden voorgelegd. Het doet er niet toe of de andere partij zich daartegen verzet, aangezien de bevoegdheid van het gerecht niet afhangt van het akkoord van de partijen. Bovendien wordt de samenstelling van het scheidsgerecht bij wet geregeld en niet overgelaten aan de vrije beslissing van de partijen. Gezien het verwijzende scheidsgerecht een juridische wettelijk grondslag had, zijn beslissingen voor de partijen bindend waren en zijn bevoegdheid niet afhangt van het akkoord van de partijen, stemde het Hof van Justitie ermee in, de hem gestelde prejudiciële vraag te beantwoorden¹⁷¹.

Dezelfde rechtvaardiging is te vinden in de beschikking *Merck* (2014)¹⁷². Daar merkt het Hof van Justitie dat de bevoegdheid van het verwijzende scheidsgerecht afhangt van de wet en niet van de wil van de partijen. De lidstaten mogen, vanwege hun procedurele-autonomie, enkele bevoegdheden toekennen aan een ander orgaan dan een gewone rechtbank zonder het EU-recht te scheiden. Bovendien in de verwijzende zaak heeft het scheidsgerecht een verplichte rechtsmacht, wat betekent dat partijen verplicht zijn om zich aan de uitspraak van het scheidsgerecht te houden. Dit wordt bevestigd door het feit dat de beslissingen van het scheidsgerecht definitief zijn tenzij een van de partijen in beroep gaat tegen het arbitragevonnis. Naast de verplichte rechtsmacht, gebruikt het Hof van Justitie de andere zes organieke criteria om het verwijzende scheidsgerecht als “rechterlijke instantie” te beschouwen. Alleen het criterium van het permanent karakter trekt een beetje meer aandacht van het Hof. Het Hof erkent dat bepaalde aspecten twijfel doen rijzen over het permanent karakter van de verwijzende rechter: “*Het Tribunal Arbitral necessário kan, naar keuze van de partijen, variëren qua vorm, samenstelling en procedureregels. Voorts wordt het ontbonden nadat het uitspraak heeft gedaan*”¹⁷³. Ondanks deze twijfels, kwalificeert het Hof de verwijzende instantie als een rechterlijke instantie. Het Hof rechtvaardigt dit standpunt door het feit dat het verwijzende scheidsgerecht opgericht is bij wet, over een permanente verplichte bevoegdheid beschikt en is onderworpen aan continue procedurele regels die zijn vastgelegd en beschreven in de nationale wetgeving. Daarom kan geconcludeerd worden dat in dit geval ook voldaan is aan het criterium van de permanentie.

Meer precisering over de rechtvaardiging van het permanent karakter en verplichte rechtsmacht van een soortgelijk scheidsgerecht, komt, een maand later, in het arrest *Ascendi Beiras Litoral*

¹⁷⁰ Arrest van 6 maart 2018, *Achmea*, C-284/16, EU:C:2018:158, punten 54 en 55.

¹⁷¹ Arrest van 17 januari 1989, *Danfoss*, C-109/88, EU:C:1989:383, punten 7 tot 9.

¹⁷² Beschikking van 13 februari 2014, *Merck Canada*, C-555/13, EU:C:2014:92.

¹⁷³ *Ibid.*, punt 24.

e *Alta*¹⁷⁴. Het Hof van Justitie aanvaardde de prejudiciële verwijzing van een Portugees scheidsgerecht met een wettelijke grondslag. Het Hof baseert zijn standpunt op de zes organieke criteria en verwijst rechtstreeks naar enkele punten van de conclusie van advocaat-generaal Szpunar¹⁷⁵. In de zaak heeft het Hof van Justitie de verplichte rechtsmacht van een scheidsgerecht vrij ruim geïnterpreteerd. Volgens zijn uitlegging is het voldoende dat arbitrage bij wet is voorzien als alternatief voor de beslechting van een geschil en toegankelijk is voor alle belastingplichtigen.

In *Ascendi Beiras Litoral e Alta* heeft de belastingplichtige de vrijheid om te kiezen tussen arbitrage en administratieve rechtbanken, zonder dat de wil van partijen om hun geschillen aan arbitrage te onderwerpen, noodzakelijkerwijs, vooraf tot uitdrukking moet zijn gebracht. De advocaat-generaal kwalificeert het scheidsgerecht in de zaak als “*een echt alternatief voor de traditionele rechterlijke macht*”¹⁷⁶. Toch beoordeelt het Hof dat de rechtsmacht van de verwijzende rechter volgens de wet van de verwijzende lidstaat derhalve verplicht is. Het Hof van Justitie is duidelijk van mening dat de bevoegdheid van het scheidsgerecht niet uitsluitend mag afhangen van de wil van de partijen om als “verplichte rechtsmacht” te worden beschouwd. De advocaat-generaal benadrukt dat het bestaan van het juridische geschil en de inhoud daarvan niet alleen bepaald wordt door de wil van de partijen, maar ook door wettelijke bepalingen die het ontstaan van de belastingplicht verbindt aan bepaalde gebeurtenissen.

Daarnaast hanteerde het Hof van Justitie **een systemische opvatting** in zijn analyse van het permanente karakter van de verwijzende scheidsrechter. De verwijzende scheidsrechter wordt als permanente beschouwd, ondanks het feit dat hij een *ad hoc* scheidsgerecht was. Het *ad hoc* karakter impliceert dat de samenstelling van de rechtbankformaties van het *Tribunal Arbitral Tributário* van voorbijgaande aard is en dat de activiteit van die formaties ten einde loopt nadat zij uitspraak hebben gedaan¹⁷⁷. Het Hof analyseert het verwijzende scheidsgerecht als onderdeel van het stelsel van geschillenbeslechting in belastingzaken in de Portugese staat. Het Hof examineert niet de verschillende rechtsprekende formaties in concrete zaken als uitgangspunt maar het stelsel.

3.1.4.2 Scheidsgerecht *sensu stricto*?

Het Hof van Justitie verklaart niet automatisch, prejudiciële vragen afkomstig van scheidsgerechten, als niet-ontvankelijk. Hoe komt het dat het Hof van Justitie verschillende standpunten heeft ingenomen in de zaken *Eco-Swiss* en *Denuit en Cordonnier*, en in de zaken *Vassen-Goebbels*, *Danfoss*, *Merck*, *Ascendi Beiras Litoral e Alta* en *Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark*? Om deze vraag te beantwoorden is het nodig om de specifieke kenmerken van de betrokken arbitragerechtbanken in elk van deze gevallen te analyseren. In die zin lijkt, de onderscheidende benadering van advocaat-generaal Szpunar tussen scheidsgerechten 'sensu stricto' en andere scheidsgerechten, nuttig¹⁷⁸. Deze

¹⁷⁴ Arrest van 12 juni 2014, *Ascendi Beiras Litoral e Alta*, C-377/13, EU:C:2014:1754.

¹⁷⁵ Conclusie van advocaat-generaal M. Szpunar van 8 april 2014, *Ascendi Beiras Litoral e Alta*, C-377/13, EU:C:2014:246.

¹⁷⁶ *Ibid.*, punt 40.

¹⁷⁷ Arrest van 12 juni 2014, *Ascendi Beiras Litoral e Alta*, C-377/13, EU:C:2014:1754., punten 25 en 26.

¹⁷⁸ Conclusie van advocaat-generaal M. Szpunar van 8 april 2014, *Ascendi Beiras Litoral e Alta*, C-377/13, EU:C:2014:246.

onderscheidende benadering biedt een piste om te verklaren waarom het Hof van Justitie toch enkele vragen van scheidsgerechten heeft beantwoord.

Op basis van eerdergenoemde rechtspraak heeft de advocaat-generaal enkele gemeenschappelijke kenmerken van scheidsgerechten geïdentificeerd die niet als rechterlijke instanties worden beschouwd. De advocaat-generaal noemt deze scheidsgerechten, “*scheidsgerechten sensu stricto*”. Het eerste gemeenschappelijk kenmerk is dat de bevoegdheid van scheidsgerechten *sensu stricto* niet verplicht is. Zij wordt ontleend aan een overeenkomst tussen de partijen. De partijen hebben de autonomie om te beslissen, om hun geschil voor te leggen aan een scheidsgerecht door middel van een arbitragebeding in hun overeenkomst. Bovendien stellen de contractpartijen de beginselen van de werking van het scheidsgerecht en de procesregels van het geschil vast. Wanneer partijen een geschil voorleggen aan een scheidsgerecht *sensu stricto*, betekent dit dat zij hebben afgezien van de bevoegdheid van gewone overheidsrechter op dat terrein. Als er geen overeenkomst tot arbitrage was geweest, zou het geschil door de klassieke rechter behandeld worden. Partijen aanvaarden dat zij sommige beschermingen, die verbonden zijn aan de "gewone procedure", wel in overeenstemming met de absolute beperkingen van het gelijkwaardigheidsbeginsel, verliezen¹⁷⁹.

Een tweede kenmerk is dat de toegang tot scheidsgerechten *sensu stricto* wel strikt gereguleerd is en niet onbeperkt beschikbaar is. Er zijn altijd wettelijke bepalingen die de toegang tot scheidsgerechten mogelijk maken. Deze bepalingen bepalen onder meer welke geschillen kunnen worden beslecht door middel van arbitrage. In principe zijn dit privaatrechtelijke geschillen¹⁸⁰.

Tot slot zijn scheidsgerechten *sensu stricto*, geen autoriteiten van lidstaten en hebben ze geen bevoegdheid om namens deze staten taken op het gebied van rechtsbescherming uit te voeren. Ze worden enkel beschouwd als particuliere rechtbanken.

3.1.4.3 rechtvaardiging van de verschillende standpunten van het Hof van Justitie

De argumentatie van advocaat-generaal Szpunar maakt duidelijk welke criteria het Hof van Justitie hanteert bij de beoordeling van de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen van scheidsgerechten. Het enige zwakke punt in zijn analyse is het gebruik van de term '*scheidsgerechten sensu stricto*'. Deze term lijkt overdreven en wordt niet gesteund door andere auteurs. In werkelijkheid gaat het over een verschil tussen scheidsgerechten met een wettelijke grondslag en op conventionele scheidsgerechten. De eerste hebben een wettelijke basis waardoor hun beslissingen bindend zijn voor alle partijen, ongeacht of zij hiermee instemmen. De andere hebben de partijafpraak, een overeenkomst en de uitsluitende wil van de partij als grondslag.

De bevoegdheid van scheidsgerechten met een wettelijke grondslag is niet afhankelijk van de toestemming van de partijen¹⁸¹. Over het algemeen voldoet een scheidsgerecht met een wettelijke grondslag aan de zes organieke criteria van de definitie van een rechterlijke instantie

¹⁷⁹ *Ibid.*, punt 25.

¹⁸⁰ *Ibid.*, punt 26.

¹⁸¹ Beschikking van 13 februari 2014, Merck Canada, C-555/13, EU:C:2014:92, punt 18.

en kan het prejudiciële vragen stellen aan het Hof van Justitie. Het Hof blijkt echter soepel te zijn in zijn gebruik van deze organieke criteria op prejudiciële vragen gesteld door deze soort scheidsgerichten. In de zaak *Ascendi Beiras Litoral e Alta* is, het feit dat het verwijzende scheidsgerecht een alternatief is voor de klassieke rechtbank, voldoende om dit verplichtend te maken. Bovendien hangt het permanente karakter van de bevoegdheid niet af van de benoeming van de arbiters of hun constante lidmaatschap van het rechtsstelsel van de staat. Zelfs als het panel van arbiters uniek is en na elke zaak wordt ontbonden, wordt het scheidsgerecht met een wettelijke grondslag volgens een systematische interpretatie van het Hof van Justitie als permanent beschouwd. Deze systeembenadering heeft echter de neiging om het "permanente karakter" van het gerecht te verwarren met zijn "juridische oorsprong".

Bij de beoordeling van de ontvankelijkheid van een prejudiciële vraag die is ingesteld door een scheidsrechter, is de **wil van de partij** het beslissende criterium. Het Hof van Justitie is echter duidelijk niet bereid om prejudiciële antwoorden te geven op juridische vragen die uitsluitend zijn gebaseerd op de wil van de partijen.

3.1.5 De zaak Achmea

De zaak Achmea trekt de hierboven geziene rechtspraak niet in twijfel. Het Hof van Justitie heeft er echter voor gezorgd de conclusies van de zaak Achmea te onderscheiden van deze die in andere arresten over de erkende scheidsgerichten rechterlijke instantie zijn getrokken. Het Hof maakt een duidelijk verschil tussen scheidsgerecht met wettelijke grondslag en scheidsgerecht met een bilateraal investeringsverdrag als basis. Het scheidsgerecht met wettelijke grondslag blijft een onderdeel van geschillenbeslechting en dus een rechterlijk systeem van de betrokkene lidstaten. In de zaak Achmea heeft het Hof van Justitie uitspraak gedaan over de verhouding tussen scheidsgerichten op basis van bilaterale investeringsverdragen en het Europese recht.

3.1.5.1 De feiten van de zaak

In 2018 heeft het Hof van Justitie een historisch arrest genomen over de ontvankelijkheid van een scheidsgerichten op basis van bilaterale investeringsverdragen gestelde prejudiciële vraag.

In oktober 2008 had Achmea B.V., op grond van artikel 8 van een bilateraal investeringsverdrag tussen Nederland en Slowakije, een arbitrageprocedure tegen Slowakije ingeleid in Frankfurt am Main. Bij arbitraal vonnis werd Slowakije veroordeeld. Slowakije stelde een vernietigingsprocedure van dit arbitraal vonnis in bij het Oberlandesgericht Frankfurt am Main, die dit beroep verwierp. Daarna heeft Slowakije een hogere voorziening ingesteld bij het Bundesgerichtshof (hoogste federale rechter in burgerlijke en strafzaken, Duitsland). Het Bundesgerichtshof beslist om een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie te stellen over de verhouding van arbitragebeding in het bilateraal investeringsverdrag en het Unierecht (in het bijzonder de artikelen 18, 267 en 344 VWEU). De verwijzende rechter merkt dat het Hof van Justitie nog geen uitspraak heeft gedaan over soortgelijke arbitrageregeling, die voorkomt in bijna alle bilaterale investeringsverdragen tussen lidstaten.

3.1.5.2 Wat is een scheidsgerecht met bilateraal investeringsverdrag als grondslag?

De bilaterale investeringsverdragen verlenen rechten aan natuurlijke of rechtspersonen die zich erop kunnen beroepen, meestal voor scheidsrechtbanken. Hoewel het internationaal publiekrecht zich voornamelijk richt op staten als subjecten, hebben deze verdragen de bijzonderheid dat investeerders uit een van de verdragsluitende staten voor een scheidsgerecht

kunnen worden gedaagd. Dit komt doordat beide staten zich er vooraf toe verbinden deze procedure te aanvaarden. In januari 2017 waren er reeds 2361 bilaterale investeringsverdragen getekend¹⁸².

De bilaterale investeringsverdragen bepalen dat een investeerder uit een verdragsluitende staat in geval van een geschil over zijn investeringen op het grondgebied van de andere verdragsluitende staat, een vordering kan instellen bij een scheidsgerecht. Dit geldt als regel voor geschillen die tussen de verdragsluitende partijen ontstaan. Het scheidsgerecht kan een institutioneel scheidsgerecht zijn of een *ad hoc* scheidsgerecht. Dit scheidsgerecht is de investeringsrechtbank, “ISDS” genoemd in het Engels. Deze investeringsrechtbanken met investeringsverdragen als grondslag zijn een uniek systeem voor geschillenbeslechting op grond van het internationaal recht waarbij individuen betrokken zijn en het is een onmisbaar kenmerk van internationale investeringsovereenkomsten¹⁸³.

Een arbitrageprocedure zoals die welke in bilaterale investeringsverdragen is vastgesteld zijn in zekere zin geïnspireerd op de conventionele handelsarbitrage. Ze verschillen wel van dit type scheidsgerecht. Het conventionele commerciële scheidsgerecht heeft als grondslag de uitsluitend wil van de partijen en de autonome contractsvrijheid. De investering scheidsrechtbanken hebben het bilateraal investeringsverdrag als grondslag. Daarnaast hebben investeringsrechtbanken een andere rechtvaardiging dan handelsarbitrage. Lidstaten die deelnemen aan deze tribunalen hebben afgesproken dat investeringsgeschillen buiten de jurisdictie van hun eigen rechtbanken vallen, wat bedoeld is om buitenlandse investeerders aan te trekken. Het succes van deze type van scheidsgerichten kan worden verklaard door de specifieke kenmerken van de arbitrageprocedure. Zo is, onder andere, de snelheid van de procedure, de relatieve vertrouwelijkheid en de soepelere voorwaarden om internationale verdragen in te roepen dan in traditionele rechtbanken, van belang.

3.1.5.3 De redenering van het Hof van Justitie

Het Hof van justitie heeft de opportuniteit niet gemist om een duidelijk standpunt te geven over de verenigbaarheid van investeringsrechtbank en de Europese rechtsorde. Daardoor is het *Achmea* arrest breed gemotiveerd. Het eerste opvallende kenmerk van deze zaak en van de redenering van het Hof van Justitie is, dat het Hof niet de conclusies volgt van de advocaat-generaal Wathelet over de zaak. De advocaat-generaal heeft geconcludeerd dat investeringsrechtbanken als rechterlijke instanties kunnen worden beschouwd op grond van artikel 267 van het VWEU. Om tot dit besluit te komen, heeft de advocaat-generaal de klassieke analyse van het Hof van Justitie toegepast en de zes organieke criteria aangepast¹⁸⁴. In de zaak hanteert het Hof van Justitie een andere opvatting. Bovendien past het Hof niet de zes organieke criteria van *Vaassen-Goebbels* toe in zijn analyse naar de verwijzende rechter. In

¹⁸² N. DE SADELEER., “Le contentieux du droit des investissements dans tous ses états. De la disparition des tribunaux d’investissement intra-UE à l’avènement d’une Cour multilatérale d’investissement ”, *R.D.C.-T.B.H.*, 2019, 744.

¹⁸³ A. DIMOPOULOS, “The involvement of the eu in investor-state dispute settlement: a question of responsibilities”, *Common Market Law Review*, 2014, 1672.

¹⁸⁴ Conclusie van advocaat-generaal M. Wathelet van 19 september 2017, *Achmea*, C-284/16, EU:C:2017:699, punt 131.

plaats daarvan benadrukt het Hof liever de reden van bestaan van investeringsrechtbanken en zijn relatie met het Europese rechtsstelsel¹⁸⁵.

Voordat het Hof van Justitie antwoord geeft op de prejudiciële vraag, wijst het Hof op enkele specifieke beginselen van de Europese Unie die als basis dienen om de redenering van het Hof te begrijpen: het beginsel van autonomie van het Unierecht¹⁸⁶, het waarborgen van Unierecht door de rechters in de lidstaten¹⁸⁷, het beginsel van wederzijds vertrouwen en het beginsel van loyale samenwerking¹⁸⁸.

Ten eerste bekijkt het Hof van Justitie het verband tussen het Unierecht en de geschillen die zijn onderworpen aan scheidsgerecht ingevoerd door het bilateraal investeringsverdrag. Het Unierecht heeft autonomie, rechtstreekse werking en een voorrangpositie in de lidstaten. Hierdoor is het scheidsgerecht ingevoerd door het bilateraal investeringsverdrag verplicht om het Unierecht uit te leggen en zelfs toe te passen. Het enkele feit dat een orgaan de algemene beginselen van het Unierecht moet toepassen wanneer er een zaak aanhangig is gemaakt, is niet voldoende om als een "rechterlijke instantie" te worden beschouwd door het Hof¹⁸⁹.

Het verhelderen van de specifieke kenmerken van het Europese rechtsstelsel en de bevestiging van de toepassing ervan door investeringsrechtbanken, richt het Hof van Justitie zich op de kern van de zaak¹⁹⁰. Het Hof zal beoordelen of de investeringsrechter kan worden beschouwd als een rechterlijke instantie aan de hand van zijn verhouding tot het Europees rechterlijk systeem. Het Hof merkt dat de verwijzende rechter afwijkt van het rechterlijk systeem van Nederland en Slowakije. Daarom hebben de lidstaten de bilaterale investeringsverdragen getekend. Het Hof heeft geoordeeld dat de afwezigheid van banden tussen de rechterlijke systemen van de lidstaten en de verwijzende rechter het beslissende kenmerk is om deze laatste niet te kwalificeren als een rechterlijke instantie in de zin van artikel 267 VWEU.

Het Hof van Justitie onderzoekt ten slotte het toezicht door de klassieke rechtbank van een uitspraak van een scheidsgerecht met een bilateraal investeringsverdrag als grondslag. Hierbij hanteert het Hof een andere benadering dan bij conventionele arbitrage. Het Hof erkent dat scheidsgerechten op basis van bilaterale investeringsverdragen eigen kenmerken hebben, zoals de onherroepelijkheid van hun beslissingen en de mogelijkheid om hun eigen procedure en locatie te kiezen. Hierdoor kunnen deze scheidsgerechten ontsnappen aan het toezicht van gewone rechters en kunnen zij zelf bepalen welk recht van toepassing is op de rechterlijke toetsing van hun vonnis.

Het Hof heeft met deze overwegingen geconcludeerd dat scheidsgerechten op basis van bilaterale investeringsverdragen in strijd zijn met het Europese recht. Deze scheidsgerechten moeten namelijk Europese wetgeving toepassen en interpreteren terwijl ze geen deel uitmaken van het rechtsstelsel van een lidstaat en nog minder van het Europese rechtsstelsel. Het Hof van Justitie wou de autonomie en specificiteit van het Europese rechtssysteem beschermen. Naast

¹⁸⁵ N. DE SADELEER., "Le contentieux du droit des investissements dans tous ses états. De la disparition des tribunaux d'investissement intra-UE à l'avènement d'une Cour multilatérale d'investissement ", *R.D.C.-T.B.H.*, 2019, 745.

¹⁸⁶ Zie *supra* deel 1.0

¹⁸⁷ Zie *supra* deel 1.3

¹⁸⁸ Arrest van 6 maart 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, punten 32-37.

¹⁸⁹ Arrest 14 juni 2011, Miles, C-196/09, EU:C:2011:388, punt 43.

¹⁹⁰ Arrest van 6 maart 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, punten 43-49.

de onbuigzame vijandigheid van investeringstribunalen ten opzichte van het EU-recht, zijn er nog andere zorgwekkende kwesties met betrekking tot hun procedurele integriteit. Deze problemen kunnen twijfel zaaien over de waarde van een dialoog met hen¹⁹¹.

Bovendien geven die scheidsgerechten de mogelijkheid om door een overeenkomst die niet door de Unie maar door de lidstaten is gesloten, geschillen te onderwerpen aan een orgaan dat geen deel uitmaakt van het rechterlijk systeem van de Unie. Het beslechten van geschillen via dergelijke scheidsgerechten kan leiden tot het omzeilen van garanties en beginselen van het Europese systeem (onder ander het beginsel van loyale samenwerking en wederzijds vertrouwen). Deze scheidsgerechten kunnen ontsnappen aan de toetsing van gewone rechters door hun eigen procedure en toepasbaar recht te kiezen. Daarom brengen deze scheidsgerechten de handhaving van het eigen karakter, de volle werking en eerbiediging van het Europees recht, in gevaar¹⁹².

3.1.5.4 Voorbeeld van de beslissende rol van de nationale rechter in de Unie

De Achmea-zaak illustreert de rol van nationale rechters bij het handhaven van het EU-recht. Hoewel het Hof van Justitie en de Commissie scheidsgerechten in bilaterale investeringsverdragen hebben verzocht, zich onbevoegd te verklaren in toekomstige zaken, heeft geen enkel scheidsgerecht hieraan gehoor gegeven¹⁹³. Het is daarom aan de nationale rechters om de uitvoering van de Achmea-beslissing te waarborgen door de vonnissen van deze scheidsgerechten te toetsen. De nationale rechters zijn verantwoordelijk voor de naleving van de redenering van het Hof van Justitie in de zaak Achmea en voor de volle werking en toepassing van het Europees recht.

3.1.5.5 De gevolgen van het arrest Achmea

De uitspraak in de zaak Achmea had grote gevolgen. Het Hof van Justitie oordeelde dat, de investeringsrechtbanken die waren opgericht op basis van bilaterale investeringsverdragen tussen lidstaten, in strijd waren met het Europees recht en daarom verboden waren. Het Hof nam deze beslissing op basis van zijn exclusieve bevoegdheid om de originele verdragen te interpreteren en beschermde zo de specifieke kenmerken en de autonomie van de Europese rechtsorde. Kort na de uitspraak van het Hof publiceerde de Europese Commissie een mededeling over de bescherming van investeringen in de EU om investeerders gerust te stellen. In deze mededeling verduidelijkte de Commissie de situatie van scheidsgerechten met bilaterale investeringsverdragen als basis. De Commissie vraagt aan alle lidstaten om te stoppen met het sluiten van nieuwe bilaterale investeringsverdragen omdat deze ontoelaatbaar en onverenigbaar zijn met het EU-recht. Voor bestaande bilaterale investeringsverdragen herinnerde de Commissie eraan dat arbitragebedingen in deze verdragen in strijd zijn met artikel 267 VWEU en het beginsel van loyale samenwerking. Dit betekent dat alle arbitragebedingen in bilaterale verdragen, geen toepassing mogen hebben en dat nationale rechters verplicht zijn elke

¹⁹¹ S. HINDELANG, "Conceptualisation and Application of the Principle of Autonomy of EU Law – The CJEU's Judgement in Achmea Put in Perspective", *European Law Review*, 2019, 397

¹⁹² Arrest van 6 maart 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158, punt 56.

¹⁹³ Q. DECLÈVE, "La C.J.U.E. déclare les procédures intra-européennes d'arbitrage d'investissement fondées sur le TCE incompatibles avec le droit européen", *R.D.C.-T.B.H.*, 2022, 110.

scheidrechterlijke uitspraak die op deze basis is genomen te vernietigen en de handhaving ervan te weigeren¹⁹⁴.

Het Hof van Justitie heeft zijn standpunt in *Achmea* bevestigd in andere zaken. Het Hof heeft op basis van dezelfde redenering scheidsgerechten, die gebaseerd zijn op **multilaterale** verdragen, in strijd verklaard met het Europees recht¹⁹⁵. Het Hof moest zich uitspreken over de geldigheid van een arbitragebeding in het Europese Energiehandvest. Zonder verrassing, beoordeelt het Hof dat het scheidsgerecht met het Europese Energiehandvest als grondslag, een inbreuk doet aan het Europese recht. Met deze uitspraak heeft het Hof een einde gemaakt aan de discussie over de vraag of de principes van *Achmea* moeten worden toegepast op artikel 26 van het Europese Energiehandvest¹⁹⁶. Het Hof gebruikt een soortgelijke redenering als *Achmea*. Het Hof van Justitie doorloopt drie stappen bij de beoordeling van de zaak *Komstroy*. Allereerst bevestigt het Hof zijn bevoegdheid in de zaak. Vervolgens constateert het Hof dat er geen banden zijn tussen het scheidsgerecht in de zaak en het rechterlijke systeem van de Europese Unie. Ten slotte stelt het Hof vast dat, aangezien de partijen in de zaak de plaats van arbitrage en het toepasselijke recht op de geschillen konden kiezen, er een risico bestond dat investeringsarbitrage de volledige effectiviteit van het EU-recht zou uitsluiten¹⁹⁷.

Deze zaak toont meer dan een rechtszekerheid ten opzichte van het standpunt van het Hof van Justitie over de investeringsrechtbank. Inderdaad de zaak ging tussen Moldavië en een Oekraïens energiebedrijf. Toch verklaarde het Hof zich echter bevoegd zelfs indien bij de zaak geen lidstaat betrokken was. Het Hof oordeelde dat het Europese Energiehandvest, ondertekend door en goedgekeurd namens de Unie, moet worden beschouwd als een door de instellingen van de Unie vastgestelde handeling in de zin van artikel 267 VWEU¹⁹⁸. Wanneer een partij in een lidstaat verzoekt om erkenning of tenuitvoerlegging van een arbitraal vonnis genomen op basis van het Europese Energiehandvest, dan is het voldoende voor het Hof om zich bevoegd te verklaren¹⁹⁹. Dit toont de brede visie die het Hof heeft van zijn bevoegdheid. Volkomen in overeenstemming met het flexibele begrip "rechterlijke instantie" dat het achtervolgt.

Een paar maand later, in de zaak *PL Holdings* bevestigt het Hof van Justitie zijn tegenstrijdigheid met arbitragebeding in investeringsverdragen. Het Hof concludeerde dat **ad-hoc arbitragebeding** in investeringsovereenkomsten onverenigbaar en ontoelaatbaar zijn met

¹⁹⁴ Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de raad nr. COM/2018/547 over de bescherming van investeringen binnen de EU, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0547&from=EN>, 4-5.

¹⁹⁵ Arrest van 2 september 2021, *Komstroy*, C-741/19, EU:C:2021:655.

¹⁹⁶ J. ROBERT BASEDOW, "The *Achmea* Judgment and the Applicability of the Energy Charter Treaty in Intra-EU Investment Arbitration", *Journal of International Economic Law*, 2020, 290-291.

¹⁹⁷ C. FOUCHARD en V. THIEFFRY, "CJEU Ruling in *Moldova v. Komstroy*: the End of Intra-EU Investment Arbitration Under the Energy Charter Treaty (and a Restrictive Interpretation of the Notion of Protected Investment) », *Kluwer Arbitration Blog*, 2021, <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2021/09/07/cjeu-ruling-in-moldova-v-komstroy-the-end-of-intra-eu-investment-arbitration-under-the-energy-charter-treaty-and-a-restrictive-interpretation-of-the-notion-of-protected-investment/>.

¹⁹⁸ Conclusie van advocaat-generaal M. Szpunar van 3 maart 2021, *Komstroy*, C-741/19, EU:C:2021:164, punt 29.

¹⁹⁹ N. DE SADELEER, "Le règlement des différends investisseurs-Etats membres prévu par la Charte de l'énergie mis en cause par la CJUE" *blog de droit européen*, 2021, <https://blogdroiteuropeen.com/2021/10/20/le-reglement-des-differends-investisseurs-etats-membres-prevu-par-la-charte-de-lenergie-mis-en-cause-par-la-cjue-nicolas-de-sadeleer/>.

het Europese recht. Het Hof oordeelt dat ad-hoc arbitrageovereenkomsten dezelfde kenmerken hadden dan arbitragebedingen in bilaterale of multilaterale investeringsverdragen. Het zijn pogingen van lidstaten om de gevolgen van de Achmea zaak te ontvluchten²⁰⁰. Door het aangaan van een dergelijke overeenkomst gaan de lidstaten in tegen het Europese recht. Ze geven hun akkoord met het feit dat, geschillen die verband kunnen houden met de interpretatie of toepassing van het EU-recht, buiten de bevoegdheid van hun eigen gerechtelijke instanties vallen. Dit betekent dat deze rechtsmiddelen zijn strijdig aan artikel 19, lid 1, tweede alinea, van het VEU. Daardoor kan een dergelijke overeenkomst leiden tot een situatie waarin deze geschillen niet volledig worden behandeld in overeenstemming met de vereisten van het EU-recht²⁰¹. Het arrest bevat positieve verplichtingen voor de lidstaten. Het Hof van Justitie vraagt aan alle lidstaten om de geldigheid van het arbitragebeding in ad-hoc arbitrageovereenkomsten zelf te betwisten. Bovendien eist het Hof dat “*de nationale rechter een verzoek toewijst tot vernietiging van een arbitraal vonnis dat is gebaseerd op een arbitrageovereenkomst*”²⁰².

In januari 2022 heeft het Hof van Justitie nogmaals bevestigd dat het een strikte tegenstander is van scheidsrechters die zijn opgericht op basis van investeringsverdragen. Dit vormt het laatste voorbeeld van deze strikte tegenstelling²⁰³. Het Hof heeft geoordeeld over de geldigheid van een arbitragebeding tussen Roemenië en Zweden dat van kracht werd vóór de toetreding van Roemenië tot de Europese Unie. Het Hof stelde vast dat sinds de toetreding van Roemenië tot de Unie, het systeem van rechtsmiddelen zoals vastgelegd in de originele verdragen, de arbitrageprocedure heeft vervangen. Om deze reden is het arbitragebeding in het bilaterale investeringsverdrag tussen Roemenië en Zweden nietig verklaard²⁰⁴. Het Hof heeft dezelfde redenering toegepast als in eerdere arresten die vergelijkbaar zijn met deze zaak.

3.1.5.6 het einde van alle investeringsrechtbanken?

Het einde van de investeringsrechtbank op basis van een bilateraal investeringsverdrag heeft een groot gevolg. Het risico neemt toe dat buitenlandse investeerders worden onderworpen aan onderontwikkelde nationale rechtsstelsels in sommige lidstaten. Door de zaak Achmea heeft het Hof laten zien dat het bereid is, de bescherming van het Europese rechtstelsel prioriteit te geven, boven de aantrekkelijkheid voor externe investeerders. Het Hof heeft aldus de éénvormigheid van het rechterlijke systeem van de Unie beschermd.

Het Hof van Justitie staat niet afwijzend tegenover de oprichting van een scheidsgerecht om toekomstige geschillen tussen lidstaten en investeerders te beslechten, zolang deze jurisdictie de autonomie van het Europese recht respecteert. Artikel 344 VWEU beschermt deze autonomie. Het vereist dat “*een internationale overeenkomst geen inbreuk kan maken op de in*

²⁰⁰ Arrest van 26 oktober 2021; PL Holdings, C-109/20, EU:C:2021:875, punt 54.

²⁰¹ *Ibid.*, punt 45.

²⁰² *Ibid.*, punt 54 en 55; Q. DECLÈVE, “ La C.J.U.E. déclare les procédures intra-européennes d'arbitrage d'investissement fondées sur le TCE incompatibles avec le droit européen ”, *R.D.C.-T.B.H.*, 2022, 115.

²⁰³ GIBSON DUNN, “The latest chapter of the intra-eu investment arbitration saga: what it entails for the protection of intra-eu investments and enforcement of intra-eu arbitral awards”, 2022, <https://www.gibsondunn.com/the-latest-chapter-of-the-intra-eu-investment-arbitration-saga-what-it-entails-for-the-protection-of-intra-eu-investments-and-enforcement-of-intra-eu-arbitral-awards/>, 1-2.

²⁰⁴ Arrest van 25 januari 2022, Viorel Micula en andere t. Roemenië, C-638/19 P, EU:C:2022:50, punten 140-144.

*de Verdragen vastgestelde bevoegdheidsregeling en dus op de autonomie van het rechtsstelsel van de Unie waarvan het Hof de eerbiediging verzekert*²⁰⁵”.

Toch heeft het Hof van Justitie het project van juridische stelsel van investeringsgerechten in de CETA-overeenkomst bekrachtigd omdat dit stelsel op verschillende punten verschilt van de investeringstribunalen die door het Hof als strijdig met het EU-recht worden beschouwd. De auteurs van CETA hebben ervoor gezorgd dat het investeringsrechtelijke stelsel in overeenstemming staat met de rechtspraak van het Hof van Justitie, na uitgebreid voorbereidend werk²⁰⁶.

Ten eerste zal het toekomstige stelsel van investeringsgerechten in de CETA niet ad hoc zijn. Daarnaast voorziet het juridische stelsel in de CETA in scheidsrechters die door Canada en de EU worden benoemd. Evenals waarborgt de CETA in echte procedurele waarborgen en meer transparantie dan de investeringstribunalen. Het stelsel van investeringsgerechten in de CETA zal uitsluitend de bepalingen van het Unierecht betreffende deze overeenkomst uit te leggen of toe te passen²⁰⁷. Om deze reden kan de rechtsorde van de Europese Unie compatibel zijn met het bestaan van een specifieke jurisdictie tussen investeerders en lidstaten. Het Hof staat dus open voor de erkenning van een duidelijk gedefinieerd arbitragesysteem.

Het Hof van Justitie heeft een standpunt ingenomen dat zowel in lijn is met het beschermen van de Europese rechtsorde als het aantrekken en beschermen van investeerders in de Unie binnen een helder kader²⁰⁸.

²⁰⁵ Advies van 18 december 2014, Toetreding van de Unie tot het EVRM, 2/13, EU:C:2014:2454, punt 201.

²⁰⁶ P. MONJAL, “L’Avis 1/17 de la Cour de justice et le système juridictionnel des investissements : le CETA comme Gold-standard trade pact”, *R.D.U.E.*, 2019, 12.

²⁰⁷ Advies van 30 juni 2019, CETA UE-Canada, 1/17, EU:C:2019:341, punten 136 en 161.

²⁰⁸ N. DE SADELEER., “Le contentieux du droit des investissements dans tous ses états. De la disparition des tribunaux d’investissement intra-UE à l’avènement d’une Cour multilatérale d’investissement “, *R.D.C.-T.B.H.*, 2019, 759.

3.1.6 Mogen de scheidsgerechten prejudiciële vragen stellen?

Sinds het arrest Nordsee in 1982 is er een duidelijke rechtspraak ontstaan bij het Hof van Justitie. Het Hof verricht bij elke vraag over een scheidsgerecht een specifiek onderzoek en kijkt daarbij niet alleen naar de naam "arbitraal", maar naar alle kenmerken van het betreffende scheidsgerecht. Het Hof maakt in zijn rechtspraak onderscheid tussen drie verschillende soorten arbitrage en voor elk van deze typen is er een manier om de visie van het Hof op mogelijke toekomstige zaken te voorspellen.

Het type arbitrage dat door het hof het meest wordt aanvaard is de scheidsgerechten met wettelijk grondslag. Deze worden beschouwd als “rechterlijke instantie” en hebben een duidelijke band met het Europees rechterlijke systeem.

De scheidsgerechten op basis van conventionele beding zijn niet beschouwd als “rechterlijke instantie”. Het Hof van Justitie rechtvaardigt dit verschil door de toepassing van de organieke criteria van Vaassen-Goebbels. Het is de grondslag van de scheidsgerechten die is doorslaggevend in de standpunt van het Hof. Het Hof is van mening dat scheidsgerechten die uitsluitend zijn gebaseerd op de instemming van partijen geen prejudiciële vragen kunnen stellen. Aangezien arbitrale vonnissen, binnen redelijke grenzen, kunnen worden getoetst door nationale rechters, acht het Hof het bestaan ervan niet in strijd met het Europese recht.

De derde categorie van scheidsgerechten die het Hof van Justitie heeft onderzocht, is de minst gunstige. Het gaat om investeringstribunalen die zijn gebaseerd op (bilaterale of multilaterale) investeringsverdragen. Het Hof heeft geconcludeerd dat deze tribunalen in strijd zijn met het EU-recht. Het Hof wijst erop dat deze tribunalen geen deel uitmaken van het rechtsstelsel van een lidstaat, maar dat hun uitspraken wel EU-rechten kunnen schenden. Voor deze scheidsgerechten is er echter een manier om de controle van de nationale rechter te omzeilen. Het Hof beschouwt dit als een gevaarlijke mogelijkheid en verzoekt de lidstaten om elke uitspraak van een investeringsrechtbank nietig te verklaren..

3.2 De Bestuursorganen

Een andere bijzondere type van entiteit waarbij het begrip “rechterlijke instantie” nog betwist werd zijn de bestuursorganen van de lidstaten. Dit onderdeel zal de onderdeelonderzoeksvraag beantwoorden: *Mogen de bestuursorganen prejudiciële vragen stellen?*

3.2.1 Definitie van bestuursorganen

Een bestuursorgaan is een instantie die door de overheid is opgericht om specifieke taken uit te voeren op het gebied van openbaar bestuur en bestuursrecht. Bestuursorganen kunnen op verschillende niveaus actief zijn, zoals op gemeentelijk, provinciaal of nationaal niveau. Ze hebben vaak de bevoegdheid om regels en voorschriften op te stellen, toezicht te houden op de naleving daarvan en beslissingen te nemen in individuele gevallen²⁰⁹.

3.2.2 De analyse van het Hof van Justitie

Net zoals bij het stellen van prejudiciële vragen door een scheidsgerecht²¹⁰, is het Hof van Justitie niet gebonden door de naam van de instantie die de vraag stelt. Het Hof heeft vanwege het autonoom karakter van de Europese rechtsorde de vrijheid om te oordelen over de ontvankelijkheid van de vraag. Een nationaal bestuursorgaan kan in dit verband als “rechterlijke instantie” worden beschouwd wanneer hij voltooid aan de zes organieke criteria en een rechtsprekende functie uitoefent. Die kwalificatie is echter niet mogelijk, in zoverre de andere, met name bestuursfuncties uitoefent²¹¹. De analyse van de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen gesteld door bestuursorganen is in twee tijden gedaan. De analyse van het Hof is zowel structureel als functioneel.

3.2.2.1 De organieke analyse van het Hof van Justitie

Wanneer het Hof van Justitie een vraag van een bestuursorgaan ontvangt, handelt het zoals in alle andere gevallen. Het Hof past de zes organieke “*Vaassen-Goebbels*” criteria toe. Wegens hun oorsprong en hun nauwe band met de overheid wordt in de rechtspraak van het Hof vaak gesteld dat bestuursorganen moeilijk kunnen voldoen aan het criterium van onafhankelijkheid. Het arrest Banco de Santander illustreert echter hoe lastig het voor een bestuursorgaan kan zijn om te voldoen aan dit criterium²¹². Inderdaad het Hof verwijst in dit arrest naar zijn eerdere rechtspraak over de artikel 19, eerste lid, VEU en artikel 47 van het Handvest om het onafhankelijkheidsbegrip onder art. 267 VWEU in te vullen. Hiermee geeft het Hof voor het eerst duidelijk aan dat de term “onafhankelijkheid” op eenzelfde manier moet worden ingevuld. Om eindeloze herhalingen in deze masterproef te vermijden, wordt verwezen naar deel 2 (en meer bepaald deel 2.3.6) van deze masterproef om de analyse van het Hof van de zes organieke criteria te begrijpen, in het bijzonder het onafhankelijkheid criterium, wanneer deze de ontvankelijkheid van een prejudiciële vraag van een bestuursorgaan moet beoordelen.

Tot de jaren 2010 hanteerde het Hof van Justitie in de meerderheid van zijn arresten met betrekking tot bestuursorganen enkel de zes organieke criteria. Tegenwoordig is dit niet langer het geval. Het Hof heeft erkend dat “*in het arrest van 22 november 2012, Westbahn*

²⁰⁹ Dit definitie komt van een verzameling van verschillende juridisch woordenboek definities van bestuursorganen : <https://www.ensie.nl/betekenis/bestuursorgaan> ; <https://www.ris.ijschroeff.nl/Kennisbank/Algemeen/Bestuursorgaan#:~:text=Een%20bestuursorgaan%20is%20een%20met,de%20politie%20en%20Autoriteit%20Persoonsgegevens.> ;

²¹⁰ Zie *supra* deel 3.1.

²¹¹ Arrest van 31 januari 2013, *Belov*, C-394/11, EU:C:2013:48, punt 40.

²¹² Arrest van 21 januari 2020, *Banco de Santander*, C-274/14, EU:C:2020:17.

Management (...) , echter alleen de criteria onderzocht die voortvloeien uit het arrest van 30 juni 1966, *Vaassen-Goebbels*, en dus niet onderzocht of deze instantie in het kader van de procedure die tot dit verzoek heeft geleid, rechtsprekende functies uitoefende²¹³”. In een beschikking eind 2022 heeft het Hof van Justitie duidelijk aangegeven dat een bestuursorgaan dat voldoet aan de organieke criteria, met name de onafhankelijkheidsvereiste, niet automatisch als "rechterlijke instantie" kan worden beschouwd in de zin van artikel 267 VWEU. Een dergelijke interpretatie van deze bepaling zou namelijk in strijd zijn met de rechtspraak van het Hof. Een bestuursorgaan dat de organieke criteria voltooid, kan het Hof slechts om een prejudiciële beslissing verzoeken indien hij een taak van rechterlijke aard uitoefent²¹⁴.

3.2.2.2 Het rechterlijke karakter van de procedure

Of een instantie als rechterlijke instantie in de zin van het Unierecht wordt beschouwd, is uitsluitend een kwestie van Unierecht. Het feit dat de taken van de verwijzende rechter niet als rechterlijk zijn gedefinieerd in de nationale wetgeving speelt geen rol in de beoordeling door het Hof²¹⁵. De wet kan een orgaan met verschillende taken belasten. Het is niet omdat een orgaan sommige taken van administratieve aard heeft, dat het niet als "rechterlijke instantie" kan worden beschouwd in enkele procedures. Om te bepalen of een orgaan, dat verschillende functies uitoefent op basis van de wet, als "rechterlijke instantie" kan worden beschouwd, analyseert het Hof de context van de zaak die aan hen wordt voorgelegd. Het Hof onderzoekt de specifieke aard van de functie die door het verwijzend orgaan wordt uitgevoerd in de bijzonder normatieve context van het verwijzend geschil²¹⁶. Waardoor het mogelijk is dat het als "rechterlijke instantie" wordt beschouwd wanneer het rechterlijke taken uitvoert, terwijl deze kwalificatie niet van toepassing is wanneer het orgaan andere functies uitoefent²¹⁷. Het is niet relevant dat andere afdelingen van het verwijzend bestuursorgaan, of zelfs de afdeling die zich tot het Hof heeft gewend in een andere functie dan die waarin zij tot verwijzing is overgegaan, als "rechterlijke instantie" in een ander geval worden beschouwd²¹⁸. Alleen maar de feiten van de zaken zelf hebben invloed op de ontvankelijkheidsbeslissing van het Hof.

Het Hof van Justitie baseert zijn analyse op het verzoek om een prejudiciële beslissing van de verwijzende rechter. Op basis van de door het bestuursorgaan verstrekte informatie, met name de feitelijke en regelgevende aspecten, is het aan het Hof om te bepalen of de betreffende instantie een rechterlijke of administratieve functie uitoefent²¹⁹. In geval van mogelijke twijfel, is het aan het verwijzend orgaan om de elementen door te geven die de rechterlijke aard van zijn functie aantonen²²⁰.

²¹³ Arrest van 3 mei 2022, *Cityrail*, C-453/20, EU:C:2022, punt 47.

²¹⁴ Beschikking van 22 december 2022, *Úrad pre dohl'ad nad zdravotnou starostlivosťou e.a.*, C-204/22, EU:C:2022:1034, punt 49.

²¹⁵ Arrest van 13 januari 2022, *Minister Sprawiedliwości*, C-55/20, EU:C:2022:6, punt 60. De verwijzende rechter in de zaak was een Poolse Tucht rechtbank. De Poolse grondwet definieert niet de Poolse tucht rechtbank als rechterlijke instantie. Toch beschouwd het Hof van Justitie de Poolse tucht rechtbank als "rechterlijke instantie".

²¹⁶ Beschikking van 26 november 1999, *ANAS*, C-192/98, EU:C:1999:589, punt 23.

²¹⁷ Beschikking van 22 december 2022, *Úrad pre dohl'ad nad zdravotnou starostlivosťou e.a.*, C-204/22, EU:C:2022:1034, punt 46.

²¹⁸ Beschikking van 26 november 1999, *RAI*, C-440/98, EU:C:1999:590, punt 14.

²¹⁹ Beschikking van 25 april 2018, *Secretaria Regional de Saúde dos Açores*, C-102/17, EU:C:2018:294, punt 29.

²²⁰ Beschikking van 22 december 2022, *Úrad pre dohl'ad nad zdravotnou starostlivosťou e.a.*, C-204/22, EU:C:2022:1034, punt 72.

Het Hof van Justitie beschikt over een ruime discretionaire bevoegdheid om te beslissen of de betrokken procedure al dan niet een administratief karakter heeft. Sinds de beschikking ANAS (1991) verduidelijkt het Hof zijn methode om te bepalen of een procedure gerechtelijk of administratief van aard is²²¹. In dit deel wordt een overzicht gegeven van de standpunten van het Hof van Justitie in de afgelopen jaren, met aandacht voor de ontwikkeling van de jurisprudentie en de toekomstperspectieven. Het Hof van Justitie heeft in zijn rechtspraak belangrijke aanwijzingen gegeven over de kenmerken die hij beschouwt als intrinsiek verbonden met bestuurstaken. Uit deze jurisprudentie blijkt dat er drie factoren zijn die wijzen op het administratieve karakter van de taak van de verwijzende rechter, namelijk de procedure, de positie van het orgaan ten opzichte van de partijen en de plaats in een eventueel hoger beroep. In de volgende paragrafen zullen deze elementen één voor één worden toegelicht.

De procedure

De eerste kenmerk gaat over de procedure in het geschil²²². Een rechterlijke procedure is een procedure waar de partijen de mogelijkheid hebben om hun argumenten schriftelijk en mondeling voor te dragen, tijdens een openbare zitting en met bijstand van een advocaat²²³. De procedures moeten door wetten worden beheerst, maar wetten mogen in ruime zin worden opgevat. Het Hof heeft bijvoorbeeld geoordeeld dat het Franse gezondheidswetboek voldoende waarborgen biedt om te spreken van een rechterlijke procedure²²⁴.

De rechterlijk procedure is door partijen gestart. Integendeel, de bevoegdheid van de verwijzende instantie om ambtshalve procedures zelf in te leiden is een kenmerk van administratieve procedure. Hetzelfde geldt voor de bevoegdheid om op eigen initiatief onregelmatigheden te vervolgen die in de loop van de procedure worden ontdekt²²⁵. Ook wanneer de verwijzende rechtbank zelf sancties kan opleggen in de onder haar bevoegdheid vallende aangelegenheden is het een aanwijzing dat de betrokken instantie geen rechtsprekende, maar administratieve taken uitoefent²²⁶.

Een gerechtelijke procedure moet een geschil beschouwen. Wanneer een orgaan geen geschillen hoeft te beslechten, kan het niet beschouwd worden als een instantie die rechtsprekende taken uitvoert²²⁷. Als de enige rol van de verwijzende instantie erin bestaat iemand in de zaak benoemen, is er geen sprake van een geschil en dus ook geen sprake van een rechterlijke, maar eerder een administratieve functie²²⁸. Het is hetzelfde als een bestuursorgaan op verzoek van een particulier een prelabel advies geeft, dan oefent het orgaan geen rechtsprekende taak uit. Het bestuursorgaan neemt slechts een standpunt in met betrekking tot een bepaalde handeling, maar beslist niet over een geschil. Als iemand in beroep gaat tegen dit prelabel advies bij een andere instantie, zal dan de beroepsinstantie wel een geschil beslechten en daarmee een rechtsprekende functie uitoefenen²²⁹.

²²¹ Beschikking van 26 november 1999, ANAS, C-192/98, EU:C:1999:589.

²²² Arrest van 17 juli 2014, Torresi, C-59/13, EU:C:2014:2088, punt 29.

²²³ *Ibid.*, punt 27.

²²⁴ Beschikking van 23 oktober 2018, Conseil départemental de l'ordre des chirurgiens-dentistes de la Haute-Garonne, C- 296/18, EU:C:2018:857, punt 6.

²²⁵ Arrest van 3 mei 2022, Cityrail, C-453/20, EU:C:2022, punt 67.

²²⁶ Arrest van 16 september 2020, Anesco e.a., C-462/19, EU:C:2020:715, punt 44

²²⁷ Beschikking van 1 september 2021, OKR, C-387/20, EU:C:2021:751, punt 24.

²²⁸ Arrest van 12 januari 2010, Amiraike Berlin, C-497/08, EU:C:2010:5, punt 17.

²²⁹ Arrest van 12 november 1998, Victoria Fillm, C-134/97, EU:C:1998:535, punt 18.

Indien het bestuursorgaan de wettigheid van een norm moet toetsen, dan is het Hof van Justitie van oordeel dat er sprake is van een geschil en dat het orgaan een rechtsprekende functie oefent in de zaak²³⁰.

Een laatste belangrijk element van de procedures zijn de bevoegde rechters. In verschillende lidstaten worden zaken omtrent de tucht van leden van bepaalde “vrije” beroepen beslist door leden van deze beroepen zelf, ook wel “leken”-rechters genoemd. Het voordeel van deze institutionele keuze is dat er specifieke expertise vereist is op het gebied van professionele en disciplinaire vereisten, die vaak zeer complex zijn. Van een andere kant, zijn deze rechters dus geen “professionele” rechters²³¹. Het Hof heeft al geantwoord op de verzoeken om een prejudiciële beslissing van dergelijke instanties indien aan de vereisten van artikel 267 VWEU bleek te zijn voldaan²³².

De hoedanigheid van derde

Het Hof van Justitie benadrukt dat het communautair begrip “rechterlijke instantie” alleen betrekking kan hebben op een instantie **die de hoedanigheid van derde heeft** ten aanzien van de instantie die de betreffende beslissing heeft genomen²³³. In die zin moet het bestuursorgaan geen organieke of functionele band hebben met de executieve macht²³⁴. Het bestuursorgaan moet ook geen band hebben met de afdelingen die de bestreden beslissing in het verwijzend geschil hebben vastgesteld²³⁵.

Bij de analyse van deze factor maakt het Hof gebruik van de informatie die is verstrekt door de verwijzende rechter in zijn verzoek om een prejudiciële beslissing. Het Hof geeft een bijzondere aandacht aan de nationale wetgeving, met name de wetgeving omtrent de procedure van de verwijzende rechter. Op basis hiervan kan het Hof de positie van de verwijzende rechter binnen het nationale rechtssysteem, zijn organisatie en aldus zijn rol in de zaak vaststellen²³⁶.

Deze aanwijzing gebruikt door het Hof van Justitie om de rechterlijke of administratieve aard van het verwijzend orgaan te beslechten staat dicht bij het organieke criterium van de onafhankelijkheid. In zijn arrest *TBC*, aarzelt Het Hof van Justitie niet om zijn redenering ter bepaling van de aard van de functie van de verwijzende rechter te baseren op het arrest *RTL Belgium*. “*Deze deelname van het Teleklagenævnet aan een procedure waarin zijn eigen beslissing ter discussie wordt gesteld, impliceert dat het Teleklagenævnet, wanneer het die beslissing neemt, niet de hoedanigheid van derde ten opzichte van de tegenover elkaar staande belangen heeft en niet de vereiste onpartijdigheid bezit (zie in die zin arrest RTL Belgium, EU:C:2010:821, punt 47)*”²³⁷. In het arrest *RTL Belgium* heeft het Hof zich beperkt tot een analyse van de onafhankelijkheid van de verwijzende rechter vanuit het perspectief van het organieke onafhankelijkheids criterium, en niet door een analyse van het type functie dat de

²³⁰ Arrest van 3 mei 2022, Cityrail, C-453/20, EU:C:2022, punt 51.

²³¹ Conclusie van advocaat generaal M. Bobek bij arrest van 17 juni 2021, Minister Sprawiedliwości, C-55/20, EU:C:2021:500, punt 58.

²³² Het was het geval in *bvb* : Arrest van 22 december 2010, Koller, C-118/09, EU:C:2010:805 (over tuchtrechtbank), Arrest van 8 april 1992, Bauer, C-166/91, EU:C:1992:184 (de verwijzende rechterlijke instantie was de Raad van Beroep van de Orde van Architecten).

²³³ Arrest van 30 maart 1993, Corbiau, C-24/92, EU:C:1993:118, punt 15.

²³⁴ Arrest van 19 december 2012, Epitropos tou Elegktikou Synedriou, C-363/11, EU:C:2012:825, punt 24.

²³⁵ *Ibid.*, punt 16.

²³⁶ Arrest van 3 mei 2022, Cityrail, C-453/20, EU:C:2022, punt 52-54.

²³⁷ Arrest van 9 oktober 2014, TDC, C-222/13, EU:C:2014:2265, punt 37.

verwijzende rechter uitoefent. Het feit dat het Hof in zijn motivering van de niet-rechterlijke aard van de verwijzende rechter in de zaak *TBC* verwees naar zijn eerdere rechtspraak in *RTL Belgium*, onderstreept de nauwe relatie tussen deze twee vereisten. Het benadrukt dat de onafhankelijkheid van de verwijzende rechter een cruciale rol speelt bij de definitie van een "rechterlijke instantie".

Plaats van de bestuursorgaan in hoger beroep tegen zijn beslissing

In een rechtsprekend systeem is het gebruikelijk om hoger beroep in te stellen tegen de beslissing van het verwijzend orgaan. Het feit dat er een rechtsmiddel bestaat in de verwijzende zaak is geen indicatie van een administratieve functie van het bestuursorgaan. Het Hof van Justitie zal echter wel de positie van het verwijzende orgaan in deze rechtsmiddelenprocedure analyseren. Een bestuursorgaan kan soms optreden als verweerder in een hoger beroep tegen zijn eigen beslissing. In een dergelijk geval kan het verwijzend orgaan niet beschouwd worden als een derde in de zaak.²³⁸ Een soortgelijke participatie van het verwijzend orgaan in beroep en sluit het uit van de definitie van "rechterlijke instantie"²³⁹.

²³⁸ Beschikking van 22 december 2022, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou e.a., C-204/22, EU:C:2022:1034., punten 71-74.

²³⁹ Arrest van 3 mei 2022, Cityrail, C-453/20, EU:C:2022, punt 68.

3.2.3 Mogen de bestuursorganen prejudiciële vragen stellen?

De studies van de rechtspraak van het Hof van Justitie met betrekking tot vragen die gesteld zijn door bestuursorganen, geeft meerdere conclusies.

De eerste conclusie is dat bestuursorganen inderdaad prejudiciële vragen mogen stellen... op voorwaarde dat ze voldoen aan de criteria die door het Hof van Justitie worden gehanteerd voor de definitie van een rechterlijke instantie. De analyse van het Hof van Justitie over de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen die door bestuursorganen zijn gesteld, kan worden opgesplitst in twee delen. Om een prejudiciële vraag te stellen moeten bestuursorganen beide delen invullen. Allereerst moeten ze voldoen aan de zes organieke criteria van het arrest “Vaassen-Goebbels”. Het Hof van Justitie let in het bijzonder op de onafhankelijkheid van de organen en hun verplichte rechtsmacht. Het is belangrijk dat bestuursorganen bij het indienen van hun verzoek tot een prejudiciële beslissing speciale aandacht besteden aan de normatieve context van het geschil. De bestuursorganen moeten de normatieve waarborgen over hun onafhankelijkheid verduidelijken. Talrijke van bestuursorganen hebben op de voorwaarde van onafhankelijkheid hun tanden er stomp op gebeten. De relatie tussen bestuursorganen en overheden is vaak te nauw voor het Hof. De onafhankelijkheid van het bestuursorgaan is een van de belangrijkste redenen waarom een prejudiciële vraag van een bestuursorgaan niet-ontvankelijk kan worden verklaard²⁴⁰. Het ander deel van de analyse van het Hof gaat over de aard van de functie van het verwijzend bestuursorgaan. Een bestuursorgaan kan alleen een prejudiciële beslissing aanvragen als het orgaan een rechterlijke functie uitoefent in het kader van een geschil die bij haar aanhangig is²⁴¹. Het Hof bekijkt de rechterlijke aard in de specifieke functie van het verwijzend orgaan in de zaak. Het Hof ontwikkelde drie factoren om de functie van de bestuursorgaan in de zaak te toetsen. : de procedure in het geschil, de hoedanigheid van derde van het orgaan en de plaats van het orgaan in beroep tegen zijn beslissing. De hoedanigheid van derde toont het cruciale belang van de onafhankelijkheid van de bestuursorgaan. Deze factor benadrukt het feit dat er geen band tussen het bestuursorgaan en de overheden moeten bestaan. Deze factor gaat verder dan het simpelweg herhalen van het onafhankelijkheidscriterium van de “*Vassen-Goebbels-criteria*”. In feite stelt het de rechter in staat om te benadrukken hoe belangrijk het is dat er geen band bestaat tussen de verwijzende rechter en de autoriteiten, waardoor een essentieel aspect van de onafhankelijkheidstoets verder wordt uitgediept.

Het onderzoeken van de prejudiciële vragen van bestuursorganen leidt tot een andere algemene conclusie. Namelijk, het is een perfect voorbeeld van het evoluerend en aanpassend karakter van de rechtspraak van het Hof van Justitie. Dit blijkt uit de wijze waarop het Hof de voorwaarde van de uitoefening van een rechterlijke functie hanteert om een prejudiciële vraag te stellen. Het belang van de vereiste van rechtsprekende functie bestaan al voor de jaren 2000. Echter, de constante toepassing ervan in elke zaak die betrekking heeft op een bestuursorgaan is vrij recent. Aan het einde van 2022 heeft het Hof van Justitie verklaard dat een instantie die aan de criteria voldoet, met name het criterium van onafhankelijkheid, niet automatisch

²⁴⁰ Enkele voorbeeld van niet-ontvankelijkheid van prejudiciële vragen door problemen met de onafhankelijkheid van de bestuursorgaan : Arrest van 16 februari 2017, Margarit Panicello, C-503/15, EU:C:2017:126, Arrest van 21 januari 2020, Banco de santander, C-274/14, EU:C:2020:17.

²⁴¹ Arrest van 3 mei 2022, Cityrail, C-453/20, EU:C:2022, punt 46.

beschouwd hoeft te worden als een "rechterlijke instantie" in de zin van artikel 267 VWEU²⁴². De eerste arresten van het Hof in 2023 bevestigen dit standpunt.²⁴³ Er zijn enkele bestuursorganen die vóór dit duidelijke standpunt een prejudiciële vraag hadden kunnen stellen zonder een rechterlijke functie uit te oefenen²⁴⁴. Deze correctie van de werkwijze van het Hof geeft duidelijke toekomstperspectieven aan, aan alle bestuursorganen die overwegen om een prejudiciële vraag aan de rechtbank te stellen.

²⁴² Beschikking van 22 december 2022, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou e.a., C-204/22, EU:C:2022:1034, punt 49.

²⁴³ Beschikking van 7 februari 2023, HOREZZA sa, C-520/22, EU:C:2023:95.

²⁴⁴ Arrest van 22 november 2012, Westbahn Management, C-136/11, EU:C:2012:740, punten 26-31.

3.3 De Poolse rechters

Het derde atypische entiteitstype dat in deel 3 van deze thesis wordt geanalyseerd, betreft niet langer een algemeen type entiteit maar eerder het rechtssstelsel van één lidstaat, namelijk Polen. Polen staat al enkele jaren bekend als een dissident binnen de Europese Unie. Een bewijs daarvan zijn de herhaalde inbreuken op de Rechtsstaat en de steun aan Hongarije in zijn meest extreme standpunten. De laatste jaren betwist Polen ook de toepassing van het voorrangsbeginsel²⁴⁵.

Het doel van dit deel is om de situatie van de Poolse rechters onder de loep te nemen. Hiervoor zal eerst een korte samenvatting worden gegeven van de problemen waarmee de Poolse rechterlijke macht kampt, gevolgd door een overzicht van de standpunten die het Hof van Justitie heeft ingenomen in antwoord op recente prejudiciële vragen. Al deze informatie moet helpen bij het beantwoorden van de deelonderzoeksvragen die dit onderdeel van de thesis beoogt: Wat is het nut van de prejudiciële verwijzing voor de Poolse rechters? Voldoen de Poolse rechtbanken nog steeds aan de definitie van "rechterlijke instantie"?

3.3.1 Uitlegging over de problemen van de rechterlijke macht in Polen

Sinds 2015 neemt de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in Polen toe. Dit heeft als gevolg dat de Poolse burgers een gebrek aan vertrouwen in hun rechterlijk systeem hebben. Slechts 24% van de Polen denkt dat Poolse rechters onafhankelijk zijn. Dit is de laagste score in de Unie²⁴⁶. De andere organen van de Unie²⁴⁷, het EHRM, de pers en een vereniging van Poolse rechters zelf, laten deze onafhankelijkheidsproblemen zien. Dit probleem heeft meerdere oorzaken.

3.3.1.1 De rol van het Poolse Ministerie van Justitie

De politieke actoren aan de macht in Polen zien de rechter als obstakel. Door de bijzondere rol die de minister van justitie ingenomen heeft, heeft de politiek veel macht en invloed op de Poolse rechters. Rechters die afwijken van de standpunten van de regering worden inderdaad vervolgd wegens machtsmisbruik. De regering heeft verschillende tuchtprocedures gestart tegen rechters die weigerden nationale normen toe te passen die in strijd zijn met het Europees recht²⁴⁸.

Een oorzaak van de invloed van de politieke wereld op het rechterlijke stelsel kan worden toegeschreven aan de dubbele functie van de Poolse minister van Justitie. Als minister van Justitie heeft hij ook de rol van procureur-generaal, Zijn bevoegdheden als procureur omvatten het vermogen om onderzoeksprocedures in te stellen. Indien een tuchtfunctionaris weigert een tuchtprocedure in te leiden, kan hij de minister dwingen²⁴⁹. Er zijn echter geen geschikte waarborgen gesteld om deze bevoegdheden te reguleren en te beperken. De commissie adviseert de Poolse staat om de dubbele functie te beëindigen zodat voldaan wordt aan de eisen

²⁴⁵ Grondwettelijk Hof (PL), 7 October 2021, K3/21.

²⁴⁶ Mededeling van de Commissie nr. COM(2022) 234 over de EU justice scoreboard 2022, https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/eu_justice_scoreboard_2022.pdf, 40-41.

²⁴⁷ Resolutie 2022/2703 van het Europees Parlement over de rechtsstaat en de potentiële goedkeuring van het Poolse nationaal herstel- en verkrachtplan van 9 juni 2022 *Pb.L.* 27 december 2022, afl. 493, 109.

²⁴⁸ V. LAMQUIN, "Etat de droit: «La situation des juges en Pologne s'aggrave», *Le soir*, 2022, <https://www.lesoir.be/442374/article/2022-05-15/etat-de-droit-la-situation-des-juges-en-pologne-saggrave>.

²⁴⁹ Arrest van 26 maart 2020, Miasto Łowicz, C-558/18, EU:C:2020:234, punt 13.

van de rechtsstaat. Verder beveelt de Commissie, Polen aan, om ervoor te zorgen dat het openbaar ministerie functioneel onafhankelijk is van de regering.

Met de nieuwe pensioenwetgeving voor Poolse rechters is de rol van de minister ook vergroot. De pensioenleeftijd voor vrouwen is verlaagd van 67 naar 60 jaar en voor mannen van 67 naar 65 jaar²⁵⁰. Echter, de minister heeft nu de discretionaire bevoegdheid om te beslissen of rechters na het bereiken van deze nieuwe, lagere pensioenleeftijd hun taken mogen blijven uitoefenen. Dit kan gezien worden als een drukkingsmiddel voor de minister van Justitie om rechters te selecteren en ervoor te zorgen dat rechters die het niet eens zijn met de heersende politieke macht worden ontslagen. De Commissie heeft een beroep van niet-nakoming ingesteld tegen deze nieuwe wetgeving²⁵¹. Het Hof van Justitie bevestigt dat deze regeling in strijd was met de onafhankelijkheidswaarborgen van artikel 19 VEU, met name de vereiste van onafzetbaarheid en extern drukmiddel²⁵².

3.3.1.2 De Poolse versie van de Hoge Raad voor Justitie

Door een grote herziening in 2017 werd de opstelling van De Krajowa Rada Sądowictwa (= nationale raad voor de rechtspraak van Polen; hierna “KRS”) totaal vernieuwd. De hervorming van de KRS heeft het vorig mandaat van de leden van de KRS onmiddellijk gestopt. Het Pools Grondwettelijk Hof heeft in een reeks uitspraken geoordeeld dat deze wijziging in strijd was met de Poolse Grondwet. De eerste minister van Polen verminderde de impact van deze beslissingen en weigerde een deel van de uitspraken van het Grondwettelijk Hof te publiceren.

In zijn nieuwe versie is de KRS samengevoegd onder andere met de minister van Justitie, met 4 leden van het Pools parlement, 2 leden van de senaat en 15 Poolse rechters.

Voorheen werden de 15 leden-rechters van de KRS gekozen door hun gelijken. Met de verandering van de wet deze worden 15 leden benoemd door een tak van de Poolse wetgevende macht. Als gevolg hiervan zijn, in deze nieuwe samenstelling, 23 van de 25 leden van de KRS nu benoemd door of lid van de Poolse uitvoerende en wetgevende macht.

De KRS is geen lid meer van de ENCJ (Europese netwerk van raad voor justitie)²⁵³. De ENCJ rechtvaardigt de uitsluiting door te stellen dat de KRS niet voldoende waarborg staat voor de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. De KRS verdedigt de rechterlijke macht of individuele rechters niet op een manier die overeenkomt met haar rol als verdediger tegen maatregelen die de kernwaarden van onafhankelijkheid en autonomie in gevaar brengen.

²⁵⁰ Aanbeveling van de commissie nr. 2017/1520 van 26 juli 2017 over de rechtsstaat in Polen ter aanvulling van de Aanbevelingen (EU) 2016/1374 en (EU) 2017/146, Pb.L. 2 september 2017, afl. 228, 27.

²⁵¹ Arrest van 5 november 2019, Commissie/Polen, C-192/18, EU:C:2019:924.

²⁵² Perscommuniqué van het Hof van Justitie van 19 oktober 2018, 159/18, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-10/cp180159nl.pdf>.

²⁵³ ENCJ, Encj votes to expel polish council for the judiciary (krs), <https://www.encj.eu/node/605>.

3.3.1.3 De Tuchtregeling voor Poolse rechters

Sinds de nieuwe wet inzake de Sąd Najwyższy (Pools Hooggerechtshof) die op 3 april 2018 is in werking getreden, is de tucht over magistraten een bevoegdheid van een kamer van de Sąd Najwyższy²⁵⁴.

Deze tuchtrechtbank neemt beslissingen in eerste aanleg en in beroep. De rechters die zitting nemen in deze tuchtkamer worden benoemd door de president van de Republiek op voorstel van de KRS (de Poolse Hoge Raad voor Justitie die sterk onder de invloed staat van de wetgevende en executieve macht). Deze kamer is het knelpunt van de onafhankelijkheidsproblemen in Polen.

In verschillende Poolse zaken heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens opgemerkt dat de benoeming van de tuchtrechters op aanwijzing van de KRS, een gebrek aan onafhankelijkheid toont²⁵⁵. Het EHRM vindt dat de uitvoerende en wetgevende macht bij de benoeming van deze rechters een te grote invloed toont. In 2022 beoordeelt het EHRM dat de tuchtrechtbanken in Polen in strijd waren met artikel 6, 8 en 18 van het EHRM. De tuchtkamer van de Sąd Najwyższy is geen onafhankelijk en onpartijdig gerecht dat bij wet is ingesteld. Bovendien merkt het Hof dat er geen rechtsmiddelen bestaan tegen de tuchtbeslissing van deze kamer²⁵⁶.

De Commissie had Polen voor het Hof van Justitie gedaagd voor de niet-nakoming van de verplichting uit artikel 19VEU²⁵⁷. Het Hof van Justitie oordeelt in de richting van de Commissie. Voor het Hof beantwoordt de Tuchtrechtbank niet aan de voorwaarde van onafhankelijkheid en onpartijdigheid voor meerdere redenen²⁵⁸. Het Hof benadrukt dat de tuchtkamer uitsluitend bestaat uit nieuwe rechters die voorheen geen deel uitmaakten van het Hooggerechtshof. Deze rechters genieten van diverse privileges, zoals een zeer hoog salaris en een aanzienlijke hoeveelheid van organisatorische, functionele en financiële autonomie, die opmerkelijk verschillen van de voorwaarden die gelden voor andere kamers binnen het Hooggerechtshof. Het Hof is overtuigd dat de tuchtregeling kan worden misbruikt om politieke controle uit te oefenen op rechterlijke beslissingen of om druk uit te oefenen op rechters om hun beslissingen te beïnvloeden aangezien de inhoud van rechterlijke beslissingen van gewone rechtbanken als tuchtrechtelijk vergrijp kan worden beschouwd. Bovendien worden nationale rechters blootgesteld aan tuchtprocedures als ze beslissen om het Hof om een prejudiciële beslissing te verzoeken²⁵⁹. Daarom had het Hof een dwangsom van 1 miljoen euro per dag opgelegd aan Polen zolang Polen zijn tuchtregeling niet herzag.

²⁵⁴ Arrest van 15 juli 2021, Commissie/Polen, C-791/19, EU:C:2021:596, punt 105.

²⁵⁵ EHRM 7 mei 2021, nr. 4907/18, Xero Flor w Polsce sp. z o.o./Polen ; EHRM 2 juli 2021, nr. 43447/19, Reczkowicz/Poland. EHRM 3 februari 2022, nr. 1469/20, Advance pharma/ Polen ; EHRM 6 oktober 2022, nr. 35599/20 Juszczyszyn/ Polen.

²⁵⁶ EHRM 3 februari 2022, nr. 1469/20, Advance pharma, punt 294. Perscommuniqué 308 (2022).

²⁵⁷ Arrest van 15 juli 2021, Commissie/Polen, C-791/19, EU:C:2021:596

²⁵⁸ T. MOONEN, “De onafhankelijkheid van de rechter in het Unierecht: grondrecht of rechtsstaat?”, *T.B.P.*, 2019, 509.

²⁵⁹ EHRM 6 oktober 2022, nr. 35599/20 Juszczyszyn/ Polen.

Een betwiste hervorming

In 2022 heeft de Poolse regering door nood aan geldmiddelen en in het bijzonder aan de Europese subsidies, de tuchtkamer van de Sąd Najwyższy afgeschaft. Maar deze afschaffing brengt nog twijfels mee²⁶⁰. De Poolse rechters en de buitenwereld zijn niet overtuigd door deze hervorming²⁶¹. Er bestaat een redelijke angst dat deze hervorming slechts een manier is om de subsidies van de Europese Unie binnen te rijven zonder daadwerkelijke substantiële veranderingen door te voeren, afgezien van de naam van de instantie. De Poolse rechter Gaciarek is van mening dat de afschaffing van de tuchtkamer het probleem niet zal oplossen, het zal alleen een andere kamer besmetten. Rechters die deel uitmaakten van de tuchtkamer zullen ofwel met pensioen gaan ofwel toetreden tot een andere kamer van de Sąd Najwyższy²⁶².

De Commissie heeft in haar verslag over de rechtsstaat in Polen van 2022 de veranderingen in het tuchtrecht opgemerkt en doet enkele aanbevelingen. De hervorming moet ervoor zorgen dat alle zaken tegen rechters, inclusief tuchtzaken en beslissingen over het opheffen van de gerechtelijke immuniteit, worden berecht door een rechtbank die voldoet aan de vereisten van artikel 19 VEU om onafhankelijk en onpartijdig te zijn. Daarnaast mogen rechters niet tuchtrechtelijk aansprakelijk worden gesteld voor het indienen van een verzoek om een prejudiciële beslissing bij het Hof van Justitie. Verder moeten de procedurele rechten van partijen in tuchtprocedures worden versterkt²⁶³. De Commissie beoordeelt het effect en de uitvoering van de nieuwe wet inzake het hooggerechtshof, die op 9 juni 2022 door het Poolse parlement is aangenomen en vanaf 14 juli 2022 van toepassing is en ze werkt samen met de Poolse autoriteiten aan de elementen die nog moeten worden verbeterd. De Commissie zal de ontwikkelingen in Polen op de voet blijven volgen. In februari 2023 heeft de Commissie middels een brief van Mr. Reynders aan de Poolse vereniging van rechters, bevestigd, dat hij bijzondere aandacht zal besteden aan de ontwikkeling van de tuchtdiscipline in Polen²⁶⁴. Zijn verslag over de rechtsstaat in Polen van 2023 zal ongetwijfeld een cruciale bron zijn om de effecten van de herziening te kunnen beoordelen.

3.3.1.4 Schorsing van rechters

De laatste aanwijzing van de onafhankelijkheidsproblemen in Polen is te vinden op individuele vlak. Er zijn enkele opmerkelijke gevallen over bepaalde tuchtzaken in Polen. Sinds 2015 heeft de Poolse tuchtrechtbank meerdere Poolse rechters geschorst. Vooral de reden voor de schorsing roept vragen op. Een voorbeeld hiervan is Igor Tuleya, die in 2017 werd geschorst omdat hij de pers had toegelaten tot een voorafgaande hoorzitting over onregelmatigheden bij de stemming over de begroting in het Poolse parlement²⁶⁵. Andere rechters werden geschorst omdat ze

²⁶⁰ F. WILLEMS, “Poolse president wil tuchtkamer bij Hooggerechtshof "afschaffen" wegens rel met EU, maar wantrouwen blijft groot”, *VRT*, 2022, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/02/03/polen-hervorming-hooggerechtshof/>.

²⁶¹ P. SENEAL, “En Pologne, le «piège grossier» de la suppression de la chambre disciplinaire”, *Le soir*, 2022, <https://www.lesoir.be/444999/article/2022-05-27/en-pologne-le-piege-grossier-de-la-suppression-de-la-chambre-disciplinaire>.

²⁶² *Ibid.*

²⁶³ Jaarverslag van de Commissie nr. 2022/51 over de rechtsstaat – hoofdstuk polen, https://commission.europa.eu/system/files/2022-07/48_1_194008_coun_chap_poland_en.pdf, 9-10.

²⁶⁴ D. REYNDERS, Brief tot de vereniging van Poolse rechters, 2022, <https://www.iustitia.pl/4626-list>.

²⁶⁵ O. ROGEAU, “Igor Tuleya, le juge insoumis (portrait)”, *Le vif*, 2022, <https://www.levif.be/international/igor-tuleya-le-juge-insoumis-portrait/>.

voorrang gaven aan het Europees recht boven het Poolse recht. Deze procedures houden repressieve maatregelen in, die de onafhankelijkheid van de betrokken rechters rechtstreeks aantasten, maar die uiteraard ook gevolgen hebben voor andere rechters: er wordt aldus een klimaat van angst en intimidatie geschapen²⁶⁶.

Polen moet de sancties tegen de geschorste rechters annuleren indien de Staat wil genieten van de subsidies van de Unie. Hoewel de Poolse overheid sommige opgelegde schorsingen heeft geannuleerd, zijn nog lang niet alle omstreden schorsingen teruggedraaid. Bovendien zijn er nog rechters geschorst omdat zij juist wel Europese rechtsnormen hebben toegepast²⁶⁷.

3.3.2 Standpunt van het Hof van Justitie

Het Hof van Justitie volgt, binnen de beperkingen van zijn bevoegdheden, nauwlettend de ontwikkelingen op in de situatie van de Poolse rechters. Het is niet de bedoeling van deze thesis om alle antwoorden en manieren te verklaren die het Hof en de volledig Unie hebben gebruikt om het probleem van de onafhankelijkheid in Polen aan te pakken... Dat onderwerp zou een aparte thesis nodig hebben. Het doel van dit onderdeel is om eerst de aandacht te vestigen op de vooruitgang die het Hof heeft geboekt door middel van prejudiciële vragen te beantwoorden en daarna de ontvankelijkheid van Poolse prejudiciële vragen te toetsen.

3.3.2.1 Prejudiciële vragen met betrekking tot de onafhankelijkheid van de Poolse rechters

De prejudiciële verwijzing is op het eerste gezicht niet de meest efficiënte manier om de verplichtingen van de lidstaten, waaronder de naleving van artikel 19 van het VEU, af te dwingen. Maar het beroep wegens niet-nakoming krachtens artikel 7 van VEU is namelijk voorbehouden aan de Commissie of andere lidstaten. Door het antwoord van het Hof in de zaak *Associação Sindical dos Juizes Portugueses* is het gebruik van de prejudiciële procedure van fundamenteel belang geworden bij het beschermen van de rol van nationale rechters. De rechters hebben volop gebruik gemaakt van de mogelijkheden die zijn aangeboden door het arrest om schendingen van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in hun eigen rechtsstelsels aan te vechten²⁶⁸.

Het prejudiciële mechanisme verbiedt het Hof om een standpunt in te nemen over hypothetische geschillen. Het hof kan dus geen antwoord geven op eventuele vervolging van een Poolse rechter die het Unierecht in plaats van de nationaal recht zou toepassen. Desalniettemin kan het Hof uitspraak doen over het geschil tussen Poolse wetgeving en Europese normen. Zelfs in het geval dat het Hof zich onbevoegd verklaart, worden de vonnissen zorgvuldig gemotiveerd en bieden ze inzicht met hun visie op de Poolse rechtbanken²⁶⁹. De advocaat-generaal Tanchev constateert dat de Poolse wetgever in de zaken die door het Hof

²⁶⁶ C. VERBRUGGEN, Rechters onder druk [Poolse magistratuur], *Juristenkrant* 2022, afl. 445, 12 en 13.

²⁶⁷ Resolutie nr 2/23 van 26th March 2023 van de “Permanent Presidium of the Forum for Cooperation of Judges on the harassment of judges for following the case law of the European Courts”, <https://forumfws.eu/aktualnosci/2023/03/26/uchwala-represje-gaciarok/>.

²⁶⁸ TEYSSÉDRE, J., “L’évolution des relations de la cour justice et des juges nationaux à l’aune de la crise de l’état de droit”, *RDLF*, 2023, <https://revuedlf.com/droit-ue/levolution-des-relations-de-la-cour-justice-et-des-juges-nationaux-a-laune-de-la-crise-de-letat-de-droit/>.

²⁶⁹ Arrest van 26 maart 2020, Miasto Łowicz, C-558/18, EU:C:2020:234.

worden onderzocht, het nationale rechtskader hardnekkig en herhaaldelijk heeft gewijzigd voor de behandeling van deze zaak. De overheid doet dat met als enige doel de prejudiciële procedure onontvankelijk te maken. De Poolse overheid verklaart het betrokken geschil “zonder voorwerp”, aangezien het nationale recht niet meer bestaat²⁷⁰.

Het arrest *A.K.*, was de eerste prejudiciële verwijzing waarover het Hof zijn standpunt over het huidige Poolse rechtssysteem heeft uitgedrukt. De vraag ging over de verenigbaarheid van de bevoegdheidsregeling in het Poolse rechterlijk systeem met het Europees recht, met name de nieuwe pensioensregeling. De verwijzende Poolse rechter vraagt of hij de nationale regels inzake bevoegdheid moet toepassen. Het geschil in deze zaak was tussen een rechter die volgens de nieuwe pensioenwet met pensioen moest gaan maar een afwijking vraagt aan de minister. De minister weigert dit verzoek en de rechter die bevoegd is om het beroep tegen deze weigering te behandelen, is de tuchtkamer van de Sąd Najwyższy. De verwijzende rechter twijfelt echter over de onafhankelijkheid van dit orgaan. Daarom vraagt hij zich af of hij verplicht is om de Poolse rechtsprocedure toe te passen dat hem dwingt de zaak naar deze rechtbank te verwijzen²⁷¹.

Het Hof attendeert hier zijn bevoegdheid in zaken over de organisatie van het rechterlijke systeem van de lidstaten. Onder andere in de zaak *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* heeft het Hof verklaard dat een mogelijke omstandigheid, waarbij een rechterlijke instantie moet beslissen over kwesties die verband houden met de toepassing of interpretatie van het EU-recht, voldoende is om de bevoegdheid van het Hof te rechtvaardigen²⁷².

Het arrest illustreert op een perfecte manier de functies die het Hof van Justitie kan vervullen met het mechanisme van prejudiciële verwijzing²⁷³. Allereerst oefent het Hof zijn functie uit als rechtsvormer en bewaker van de eenheid van het Europees recht. In het arrest baseert het Hof zijn redenering op artikel 47 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Zo waarborgt het Hof dat de beginselen die in deze artikelen zijn vervat, op dezelfde manier in de hele Europese Unie moeten worden toegepast. De creatieve kant van de rechtspraak van het Hof komt tot uiting in de toepassing van artikel 47 van het Handvest. Het is niet zeker dat de opstellers van dit artikel hadden bedacht dat het ook van toepassing zou zijn op pure procedurele wetgeving over de organisatie van een lidstaat. Het Hof interpreteert artikel 47 van het Handvest zo dat het verbiedt, om geschillen met betrekking tot de toepassing van het EU-recht, uitsluitend worden behandeld door een instantie die niet voldoet aan de eisen van onafhankelijkheid en onpartijdigheid zoals vastgelegd in het artikel²⁷⁴. Daarom mag het beroep van de beslissing van de Poolse minister van justitie niet onder de uitsluitende bevoegdheid vallen van de Sąd Najwyższy. Aangezien deze niet voldoet aan de onafhankelijkheidsvereiste van artikel 47 van het Handvest²⁷⁵. Daarmee toont het Hof aan hoe hij de unieburger kan beschermen. De

²⁷⁰ Conclusie van advocaat-generaal E. Tanchev van 17 december 2020, A. B., C-824/18, EU:C:2020:1053, punt 28.

²⁷¹ Arrest van 19 november 2019, A. K. e.a. C-585/18, EU:C:2019:982, punten 48 – 50.

²⁷² Arrest van 27 februari 2018, *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, C-64/16, EU:C:2018:117, punten 33 en 34.

²⁷³ Zie *supra* deel 1.1.

²⁷⁴ Arrest van 19 november 2019, A. K. e.a. C-585/18, EU:C:2019:982, punten 171.

²⁷⁵ *Ibid.* punt 151.

prejudiciële verwijzing was voor de betrokken rechter in deze zaak, de enige mogelijkheid om de bevoegdheid van de Sąd Najwyższy te betwisten.

In een andere prejudiciële zaak, heeft het Hof van justitie de toepassing van twee andere kernartikelen in zake van onafhankelijkheid van de rechterlijke macht uitgelegd. Artikelen 4 en 19 TEU. Deze zijn meer dan de bevestiging van de onafhankelijkheidsproblemen van de Sąd Najwyższy en van de rol van deze artikelen in de Unie, het arrest toont de rol van de nationale rechter in de uitvoering van het Europees recht²⁷⁶. Het Hof heeft met deze arresten de reikwijdte van zijn rechtspraak verduidelijkt, maar heeft zelf geen uitspraak gedaan in de Poolse zaak. Omdat Het Hof geen nationaal geschil mag beslechten via de prejudiciële procedure.

In het arrest worden verschillende belangrijke beginselen vastgesteld door het Hof van Justitie. Het Hof heeft onder andere geoordeeld dat een nationale regel die ertoe kan leiden dat een nationale rechter ervoor kiest om geen prejudiciële vragen aan het Hof te stellen om te voorkomen dat de zaak aan hem wordt onttrokken, afbreuk doet aan de doeltreffendheid van artikel 267 VWEU. Bovendien concludeert het Hof dat de wetwijzigingen in Polen in 2018 bij justitiabelen gegronde twijfels kunnen doen rijzen over de neutraliteit van de Poolse rechters ten opzichte van de belangen die op het spel staan. Deze twijfels kunnen leiden tot een gebrek aan schijn van onafhankelijkheid of onpartijdigheid van deze rechters, wat in strijd is ~~zijn~~ met artikel 19, lid 1, tweede alinea, VEU.

Het Hof zegt viermaal in zijn arrest dat het aan de verwijzende rechter is om te beslissen of zijn redenering in het specifieke geval van Polen van toepassing is²⁷⁷. Hiermee wordt de belangrijke rol van de nationale rechter benadrukt bij de beoordeling van de geldigheid van deze beginselen in het Poolse geval. De nationale rechter blijft verantwoordelijk voor de toepassing van de uitspraken van het Hof²⁷⁸.

3.3.2.2 ontvankelijkheid van de prejudiciële vragen gesteld door Poolse rechters

Zoals gezien in deel II van deze masterproef, is de onafhankelijkheid van de verwijzende rechter een noodzakelijke voorwaarde voor het stellen van een prejudiciële vraag. Onlangs werd het Hof van Justitie geconfronteerd met dit gebrek aan onafhankelijkheid in de zaak *Getin Noble bank*. Het Hof kreeg een prejudiciële vraag over de onafhankelijkheid van de benoeming van drie Poolse beroepsrechters. Wat deze zaak zo bijzonder maakt, is dat het afkomstig is van een kamer waarvan de onafhankelijkheid zelf in twijfel wordt getrokken: het Poolse administratief Hooggerechtshof. De Poolse ombudsman merkt dat sommige rechters van het verwijzend orgaan zijn benoemd onder omstandigheden die hun onafhankelijkheid in twijfel kunnen rekken. Deze werden benoemd nadat zijn benoemingsvoorstel was geschorst en alleen omdat de Poolse minister van Justitie persoonlijk betrokken raakte bij de procedure²⁷⁹.

In zijn conclusies pleitte de advocaat-generaal voor een scheiding van de beoordelingen van artikel 19, lid 1, punt 2, VEU en artikel 267 VWEU. Hierbij zou de intensiteit van de beoordeling worden verlaagd bij het onderzoeken of de verwijzende rechter die de vraag stelt

²⁷⁶ Perscommuniqué van het Hof van Justitie van 2 maart 2021, 31/21, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2021-03/cp210031nl.pdf>.

²⁷⁷ Arrest van 2 maart 2021, A.B., C-824/18, EU:C:2021:153, punten 96, 105, 139 en 165.

²⁷⁸ Arrest van 2 maart 2021, A.B., C-824/18, EU:C:2021:153, punten 94-96.

²⁷⁹ Arrest van 29 maart 2022, *Getin Noble Bank S.A.*, C-132/20, EU:C:2022:235, punt 62.

kan worden beschouwd als een rechterlijke instantie. Het Hof moet een systemische analyse voor de onafhankelijkheid van de verwijzende rechter hanteren. Zo moet het Hof belang geven aan de verwijzende rechters als institutionele orgaan en niet aan de individuele gevallen van de benoemde rechters zelf. De analyse op basis van artikel 267 VWEU heeft enkel betrekking op de identificatie van de bevoegde institutionele gesprekspartners van het Hof, en niet op de rechtmatigheid van alle afzonderlijke elementen van de procedure die bij de verwijzende rechter aanhangig zijn²⁸⁰.

Het Hof heeft de conclusies van de advocaat-generaal gevolgd en bevestigd dat de concrete samenstelling van het verwijzende orgaan niet relevant is om te voldoen aan de "Vaassen-Goebbels" criteria van onafhankelijkheid²⁸¹. Dit geldt niet in het kader van de analyse van de onafhankelijkheid van het orgaan op basis van artikel 19 VEU. Het standpunt van het Hof van Justitie blijft onduidelijk. De tegenstrijdige rechtspraak kan leiden tot verwarring en onzekerheid voor de betrokken partijen. De rechtspraak van het Hof varieert tussen een toenadering van de onafhankelijkheidsnormen²⁸² en een differentiatie van de onderzoeken die worden verricht om aan de vereisten van deze verschillende bepalingen te voldoen. Om deze kwesties op te helderen en meer duidelijkheid te scheppen, is het belangrijk dat het Hof zijn standpunt in toekomstige arresten bevestigt en definitief maakt²⁸³.

Een interessant gevolg van deze differentiatie is dat een rechterlijke instantie een prejudiciële vraag kan stellen op basis van artikel 267 VWEU, maar het risico loopt dat haar beslissing ongeldig wordt verklaard als de verwijzende rechter de beslissing van het Hof toepast zonder te voldoen aan de vereisten van artikel 19 VEU²⁸⁴.

Deze redenering bracht het Hof van Justitie ertoe de prejudiciële vraag van de Poolse rechter ontvankelijk te verklaren. Opvallender in deze zaak is dat het EHRM een volle maand voor de beslissing van de rechtbank een arrest heeft gewezen waarin zij verklaarde dat de Poolse verwijzende rechter in deze zaak geen rechter is die voldoet aan artikel 6 EVRM²⁸⁵. Het Hof heeft echter besloten dit arrest buiten beschouwing te laten, omdat het na de mondelinge behandeling van de zaak is gegeven²⁸⁶. Het Hof kon aldus de verwijzende rechter op subtiel wijze omschrijven als een "rechterlijke instantie" in de zin van artikel 267 VWEU.

3.3.2.3. Welke gevolgen na het arrest Getin Noble Bank?

Meer dan een jaar na het arrest Getin Noble Bank blijft het standpunt van het Hof van Justitie over de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen van Poolse rechters en de relatie tussen artikel 267 VWEU en artikel 19 VEU onduidelijk. Aan de andere kant blijft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordelen dat verschillende Poolse rechtbanken zijn in strijd met artikel 6

²⁸⁰ Conclusie van advocaat generaal M. Bobek van 8 juli 2021, Getin Noble Bank S.A., C-132/20, EU:C:2021:557, punten 65-70.

²⁸¹ Arrest van 29 maart 2022, Getin Noble Bank S.A., C-132/20, EU:C:2022:235, punt 74.

²⁸² Arrest van 27 februari 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117.

²⁸³ TEYSSEDRE, J., "L'évolution des relations de la cour justice et des juges nationaux à l'aune de la crise de l'état de droit", *RDLF*, 2023, <https://revuedlf.com/droit-ue/levolution-des-relations-de-la-cour-justice-et-des-juges-nationaux-a-laune-de-la-crise-de-letat-de-droit/>.

²⁸⁴ Arrest van 29 maart 2022, Getin Noble Bank S.A., C-132/20, EU:C:2022:235, *R.W.*, 2022, 526, noot T-Y. VOETS.

²⁸⁵ EHRM 3 februari 2022, nr. 1469/20, Advance pharma.

²⁸⁶ Arrest van 29 maart 2022, Getin Noble Bank S.A., C-132/20, EU:C:2022:235, punt 73.

EVRM²⁸⁷. Het Hof van Justitie maakt in zijn beoordeling van de onafhankelijkheidseis van de artikelen 19 VEU en 267 VWEU een onderscheid dat indruist tegen zijn redenering in het arrest Banco de Santander²⁸⁸. De redenering van het hof over dit onderscheid blijft onduidelijk.

Hoewel het Hof van Justitie in het arrest Getin Noble Bank de deur heeft opengezet voor de mogelijkheid vragen van niet-onafhankelijk Poolse rechtbank onontvankelijk te verklaren , maar het is onwaarschijnlijk dat het Hof deze mogelijkheid zal benutten. Het mechanisme van prejudiciële samenwerking tussen nationale rechters en het HvJEU is een van de laatste middelen van het Hof om weerstand te bieden tegen de druk van de Poolse regering op de rechterlijke macht. Hierdoor kan het Hof de nationale rechters steunen in hun strijd tegen de nationale hervormingen. Het Hof is dus opgeworpen als de laatste verdediger van de Poolse rechters.

Tot slot is het onbestaanbaar dat het Hof van Justitie zijn rechtspraak zal omkeren, omdat dit de bevoegdheid van het Hof zou beperken. Als het Hof zou besluiten om geen prejudiciële vragen meer van Poolse rechters te beantwoorden, zou het niet langer een cruciale rol kunnen spelen bij de toepassing van het Europees recht. Het Hof zou dan niet meer in staat zijn om de voorrang van het Europees recht boven nationale hervormingen te bevestigen.

²⁸⁷ EHRM 6 oktober 2022, nr. 35599/20 Juszczyszyn/ Polen.

²⁸⁸ Arrest van 21 januari 2020, Banco de Santander, C-274/14, EU:C:2020:17, R.W., 2021, 1239, noot M. LELOUP.

3.3.3 Wat is het nut van de prejudiciële verwijzing voor de Poolse rechters? Voldoen de Poolse rechtbanken nog steeds aan de definitie van "rechterlijke instantie"?

De situatie met betrekking tot de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in Polen is ernstig en zorgwekkend. Hoewel de Poolse regering enkele hervormingen heeft aangekondigd, lijken deze niet zo effectief te zijn als beloofd. Het lijkt er eerder op dat deze hervormingen slechts een tijdelijke oplossing zijn die de Poolse overheden tijd geeft, in plaats van echte veranderingen die de positie van de Poolse rechterlijke macht daadwerkelijk zullen verbeteren. Helaas lijdt de onafhankelijkheid van Poolse rechters momenteel hierdoor.

De inbreuk op een van de kernbeginselen van de rechtsstaat heeft de aandacht getrokken van alle organen van de Europese Unie. Het Hof van Justitie speelt een belangrijke rol in de verdediging van de onafhankelijkheid van Poolse rechters. Het hof doet dit door middel van beroepen in niet-nakoming en prejudiciële verwijzingen. De prejudiciële verwijzing toont hier al de facetten van zijn nut in de Unie. Het Hof legt in de behandeling van de Poolse zaak het fundamentele belang uit van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, zoals gegarandeerd in artikelen 19 VEU en 47 van het Handvest. Het hof streeft met de prejudiciële antwoorden naar eenheid van interpretatie van deze vereiste. Door de prejudiciële verwijzingen is het Hof ook de verdediger geworden van Poolse rechters, die te maken hebben met aanvallen van de zittende autoriteiten. Het prejudiciële mechanisme vormt voor hen een laatste redmiddel. Door samen te werken met Poolse rechters kan het Hof van Justitie het beginsel van voorrang van EU-recht waarborgen. Het Hof heeft herhaaldelijk benadrukt in antwoorden op de Poolse prejudiciële verwijzingen dat nationale rechters geen nationale bronnen moeten toepassen die in strijd zijn met de waarden van de EU.

Het Hof heeft ook de vereiste van onafhankelijkheid uitgelegd zoals opgenomen in de organieke criteria van artikel 267 VWEU. Het Hof heeft door middel van een creatieve redenering de prejudiciële verwijzing van de Poolse rechtbanken ontvankelijk verklaard, ondanks twijfels over de onafhankelijkheid van de verwijzende rechters. Het Hof heeft bij de beoordeling van de onafhankelijkheid van het verwijzende orgaan geen rekening gehouden met de rechtspraak van het EHRM. In het arrest *Banco de Santander* werd een verband gelegd tussen artikel 19 VEU en artikel 267 VWEU maar het Hof heeft dit verband doorbroken. Dit toont duidelijk aan hoe flexibel het Hof is bij het definiëren van een "rechterlijke instantie". Het Hof lijkt deze definitie te verfijnen op basis van het gebied waarin het wordt aangetroffen en de behoeften van de zaak. Daarom voldoende de Poolse rechter nog aan de definitie van "rechterlijke instantie". Aangezien de prejudiciële vragen van belang zijn voor de bescherming van de onafhankelijkheid van de Poolse rechterlijke instanties, zal waarschijnlijk het Hof zijn standpunt handhaven. De Poolse rechters niet meer als "rechterlijke instanties" definiëren zou het risico met zich meebrengen dat de invloed van het Hof op de oplossing van dit probleem aanzienlijk afneemt. De afgelopen jaren heeft het Hof er steeds meer naar gestreefd om een leidende rol in de Unie te spelen, het is niet tevreden met een plaats van slechts een waarnemer te zijn.

Besluit

De prejudiciële verwijzing is veel meer dan een simpele vraag van een rechter van een lidstaat aan het Hof van Justitie. Het is de manier om de specificiteit van de Europese rechtsorde in stand te houden. De prejudiciële procedure is de reden waarom het Europees recht op een uniforme manier functioneert in de 27 rechtsordes van de EU-lidstaten, hoewel de meeste Europeanen niet eens op de hoogte zijn van het bestaan ervan.

De definitie van rechterlijke instantie is een kernelement in de ontvankelijkheidsanalyse van de prejudiciële verwijzing door het Hof van Justitie. Het feit dat het orgaan dat verwijst naar het Hof van Justitie voldoet aan deze definitie, bepaalt het bestaan van een prejudiciële verwijzing en dus het antwoord van het Hof op de gestelde vraag. Het is de verantwoordelijkheid van de verwijzende rechter om te beslissen of het zinvol en passend is om een prejudiciële verwijzing te doen, maar uiteindelijk is het aan het Hof om te beslissen of de gestelde vraag ontvankelijk is. Deze beslissing wordt genomen op basis van de informatie die door de verwijzende rechter is verstrekt. Aangezien de verdragen geen duidelijke definitie geven van het begrip "rechterlijke instantie", is het aan het Hof om dit begrip te verduidelijken door middel van zijn exclusieve bevoegdheid tot interpretatie van de verdragen. Hierdoor heeft het Hof de taak om het begrip "rechterlijke instantie" te definiëren en daarmee de grenzen van de ontvankelijkheid van de prejudiciële vraag vast te stellen. Dit impliceert dat het Hof zijn eigen bevoegdheden definieert door middel van de interpretatie van dit begrip.

In plaats van simpelweg een duidelijke en precieze definitie te geven van het begrip "rechterlijke instantie", heeft het Hof verschillende factoren ontwikkeld om dit begrip te verfijnen. Zes organieke criteria werden voor het eerst geïntroduceerd in de zaak Vaassen-Goebbels (de wettelijke grondslag, het permanente karakter, de verplichte rechtsmacht, de procedure op tegenspraak, de toepassing van de rechtsregels door de betrokken instantie en de onafhankelijkheid van de instantie). Het Hof beperkt zich echter niet tot deze criteria bij het beoordelen van de ontvankelijkheid van een prejudiciële vraag. Het Hof maakt zowel een structurele als een functionele analyse om te bepalen of de prejudiciële vraag ontvankelijk is. Het is daarom vereist dat de verwijzende rechter zijn prejudiciële vraag stelt in het kader van een geschil van rechterlijke aard om ontvankelijk te zijn.

Door het gebruik van deze criteria heeft het Hof van Justitie zijn redenen voor het beoordelen van de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen verduidelijkt. Toch biedt het Hof geen zekerheid voor toekomstige beslissingen over de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen. Het Hof heeft een creatieve benadering laten zien in zijn rechtspraak over de ontvankelijkheid van prejudiciële vragen. Het heeft een flexibele aanpak gehanteerd bij het gebruik en de afweging van alle factoren bij het vaststellen van de ontvankelijkheid van prejudiciële zaken.

De flexibele aanpak van het Hof van Justitie is in lijn met de rol die het de afgelopen jaren in de Europese Unie speelt, waarbij het steeds meer invloed heeft gekregen. Het Hof van Justitie maakt bewust geen gebruik van een strikte definitie van een "rechterlijke instantie", wat haar een zekere vrijheid geeft in de te behandelen vragen. Afhankelijk van de zaak kan het Hof een strikte definitie hanteren bij de behandeling van prejudiciële vragen. Het Hof kan een strikt toepassing van de criteria hanteren in vragen verwijzen door bestuursorganen, terwijl het zich in andere gevallen flexibeler kan opstellen bij de behandeling van vragen van Poolse rechterlijke instanties.

Het Hof van Justitie heeft aanzienlijke bevoegdheden, aangezien het zelf beslist wie prejudiciële vragen mag stellen. Dit geeft het Hof bijna een discretionaire bevoegdheid over de ontvankelijkheid van dergelijke vragen. De huidige president van het Hof, Koen Lenaerts, heeft het belang van het prejudiciële mechanisme erkend en daarom behandelt het Hof voornamelijk prejudiciële vragen. Het ruime begrip "rechterlijke instanties" in de verdragen geeft het Hof een aanzienlijke invloed op het Europese recht.

Er mag geen sprake zijn van "*Gouvernement des juges*" omdat het Hof steeds afhangt van zijn saisine door de verwijzende instantie. Desalniettemin is de ontwikkeling van de bevoegdheden van het Hof van Justitie toch een belangrijk aandachtspunt. Het is misschien tijd voor de andere instellingen van de Unie om zich te verdiepen in de definitie van rechterlijke instanties, om te voorkomen dat het Hof van Justitie een onevenredige rol krijgt in de Europese rechtsorde.

Bibliografie

A. Wetgeving

1. Europese Wetgeving

Primaire rechtsbronnen

Art. 2, 4, 19 VEU.

Art 263, 276, 344 VWEU.

Art 47 van het Handvest van de grondrechten van de Europese unie.

Art. 23 van de statuuat van het hof van justitie van de Europese unie.

Akten van de Europese organen

Aanbeveling van de commissie nr. 2017/1520 van 26 juli 2017 over de rechtsstaat in Polen ter aanvulling van de Aanbevelingen (EU) 2016/1374 en (EU) 2017/146, *Pb.L.* 2 september 2017, afl. 228, 19-32.

Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement en de raad nr. 2018/547 over de bescherming van investeringen binnen de EU, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0547&from=EN>, 30 p.

Aanbevelingen van het Hof van Justitie aan de nationale rechterlijke instanties nr. 2019/C 380/01 over het aanhangig maken van prejudiciële procedures, *Pb.L.* 8 november 2019, afl. 380, 1-9.

Jaarverslag van de Commissie nr. 2022/51 over de rechtsstaat – hoofdstuk polen, https://commission.europa.eu/system/files/2022-07/48_1_194008_coun_chap_poland_en.pdf, 41 p.

Mededeling van de Commissie nr. 2022/234 over de EU justice scoreboard 2022, https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/eu_justice_scoreboard_2022.pdf, 62 p.

Resolutie van het Europees Parlement nr. 2022/2703 over de rechtsstaat en de potentiële goedkeuring van het Poolse nationaal herstel- en veerkrachtplan van 9 juni 2022 *Pb.L.* 27 december 2022, afl. 493, 108-111

2. Nationale Wetgeving

Polen

Artikel 179, 187 GW (Pol).

Resolutie nr 2/23 van 26th March 2023 van de “Permanent Presidium of the Forum for Cooperation of Judges on the harassment of judges for following the case law of the European Courts”, <https://forumfws.eu/aktualnosci/2023/03/26/uchwala-represje-gaciarek/>.

B. Rechtsleer

1. Boekwerken

AMBTENBRINK, F. en VEDDER, H.H.B., *Recht van de Europese Unie*, Boom Juridische uitgevers, Den Haag, 2010, 554 p.

BROBERG, M. en N. FENGER, N., *Le renvoi préjudiciel à la Cour de justice de l'Union européenne*, Brussels, Larcier, 2013, 668 p.

DE MEULEMESTER, D., *Arbitrage: boetiekrecht?*, Antwerpen, Maklu, 2007, 96 p.

DE SAEDELEER, N., *Manuel de droit institutionnel et de contentieux européen*, Brussels, Bruylant, 2021, 802 p.

JUDO, F en SOUVERIJNS, T., *Prejudiciële Vragen Praktisch*. Antwerpen: Intersentia, 2017. 86 p.

LENAERTS, K. en VAN NUFFEL, P. *Europees recht (zevende editie) (gebonden)*, Brussels, Intersentia, 2023, 809 p.

LENAERTS, K. en P. VAN NUFFEL, *Europees recht*, Antwerpen, Intersentia, 2017. 760 p.

MASSON, A. en NIHOUL, P., *Droit de l'Union européenne, Droit institutionnel et droit matériel, théorie, exercices et éléments de méthodologie*, Brussels, Larcier, 2011, 574 p.

MORTIER, T., *Overheidsopdrachtenwetgeving anno 2021*, Brussels, Intersentia, 2021, 898 p.

NAÔME, C., *Le renvoi préjudiciel en droit européen : guide pratique*, Brussels, Larcier, 2010, 299 p.

PERTEK, J., *Coopération entre juges nationaux et Cour de justice de l'UE, le renvoi préjudiciel*, Brussels, Bruylant, 2013, 357 p.

PIGNARRE, P-E., *La cour de justice de l'Union européenne, juridiction constitutionnelle*, Brussels, Bruylant, 2021, 914 p.

VAN ELSUWEGE, P. *Inleiding tot het Europees recht*, Gent, VRG Gent, 2019, 196p.

VARGA, Z. *Guide pratique du contentieux européen devant les juridictions nationales*, Brussels, Bruylant, 2021, 552 p.

2. Tijdschriftartikelen

DECLÈVE, Q., “La C.J.U.E. déclare les procédures intra-européennes d'arbitrage d'investissement fondées sur le TCE incompatibles avec le droit européen”, *R.D.C.-T.B.H.*, 2022, 107-115.

DE SADELEER, N., “Le contentieux du droit des investissements dans tous ses états. De la disparition des tribunaux d'investissement intra-UE à l'avènement d'une Cour multilatérale d'investissement ”, *R.D.C.-T.B.H.*, 2019, 742-769.

DIMOPOULOS, A., “The involvement of the eu in investor-state dispute settlement: a question of responsibilities”, *Common Market Law Review*, 2014, 1671-1720.

HINDELANG, S. “Conceptualisation and Application of the Principle of Autonomy of EU Law – The CJEU's Judgement in Achmea Put in Perspective”, *European Law Review*, 2019, 383-400

LELOUP, M., “Europese rechtspraak in kort bestek: Hof van Justitie EU, 21 januari 2020, C-274/14, Banco de Santander SA “, *R.W.*, 2020-2021, 1238-1239.

MONJAL, P., “L’Avis 1/17 de la Cour de justice et le système juridictionnel des investissements : le CETA comme Gold-standard trade pact “, *R.D.U.E.*, 2019, 11-13.

MOONEN, T., “De onafhankelijkheid van de rechter in het Unierecht: grondrecht of rechtsstaat?”, *T.B.P.*, 2019, 503-510.

ROBERT BASEDOW, J., “The *Achmea* Judgment and the Applicability of the Energy Charter Treaty in Intra-EU Investment Arbitration”, *Journal of International Economic Law*, 2020, 271–292.

TRIDIMAS, “Knocking on Heaven’s Door: Fragmentation, Efficiency and Defiance in the Preliminary Reference Procedure”, *Common Market Law Review*, 2003, 9-50.

VERBRUGGEN, C., Rechters onder druk [Poolse magistratuur], *Juristenkrant*, 2022, afl. 445, 12-13.

VOETS. T-Y., “Europese rechtspraak in kort bestek: Hof van Justitie EU 29 maart 2022, nr. C-132/20, BN e.a. / Getin Noble Bank “, *R.W.*, 2022-2023, 524-526.

3. Bijdragen in verzamelwerken

BARKHUYSEN, T., “De inpassing van de prejudiciële procedure in het Nederlandse bestuursrecht” in BARKHUYSEN, T., DEN OUDEN, W. en STEYGEN, E. (eds.), *Europees recht effectueren*, Alphen aan den Rijn, Kluwer, 2007, 325-350.

BERMANN, G., “The prospects of *Eco Swiss v Benetton* for international commercial arbitration” in *The practice of arbitration, Essays in honour of Hans van Houtte*, WATELET, P., KRUGER, T. en COPPENS, G (eds.) Oxford, Hard publishing Ltd, 2012, 305-311.

BOSSUYT, A., “Een nationale mededingingsautoriteit kan geen prejudiciële vraag stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie; “les carottes sont-elles cuites”? “ in BOSSUYT, A., DECONICK, B., DIRIX, E, FETTWEIS, A. en FORRIER, E. (eds.), *Liber spei et amicitiae*, Brussels, Intersentia, 2011, 403-415.

CORTHAUT, T., “ “Help! Een prejudiciële vraag?” – Een eerste hulpdoos bij prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie” in CARIAT, N. en NOWAK, J. (eds.), *Le droit de l’Union européenne et le juge belge / Het recht van de Europese Unie en de Belgische rechter*, Brussels, Bruylant, 2015, 115-148.

DIMATTEO, L., INFANTINO, M. en POTIN, N., “ Intersection of courts and arbitration”, in DIMATTEO, L., INFANTINO, M. en POTIN, N. (eds.), *The Cambridge Handbok og judicial control of arbitral awards*, Cambridge, University Press, 2021, 3-11.

GEENS, K., CLOTTENS, C., COOLS, S., DE DIER, S. en PARREIN, F., “ De rol van het nationale recht in het Europese vennootschapsrecht ” in TERRY, E., SAMOY, I. en

SAGAERT, V. (eds.), *Invloed van het Europese recht op het Belgische privaatrecht*, Brussels, Intersentia, 2012, 315-366.

JACOBS, F-G., “Le renvoi préjudiciel devant la Cour de justice – Un modèle pour d’autres systèmes transnationaux ? ” in TIZZANO, A., ROSAS, A., SILVA DE LAPUERTA, R., LENAERTS, K., en KOKOTT, J. (eds.), *Liber Amicorum Vassilios Skouris*, Brussels, Bruylant, 2015, 271-283.

LENAERTS, K., “ Les fondements constitutionnels de l’Union européenne dans leur rapport avec le droit international ” in TIZZANO, A., ROSAS, A., SILVA DE LAPUERTA, R., LENAERTS, K., en KOKOTT, J. (eds.), *Liber Amicorum Vassilios Skouris*, Brussels, Bruylant, 2015, 367-385.

VANLERBERGHE, B., GHYSELS, J. en VAN DER JEUGHT, S., “Prejudiciële vragen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie” in GHYSELS, J., en VANLERBERGHE, B. (eds.), *Prejudiciële vragen*, Brussels, Intersentia, 2013, 37-61

VAN NUFFEL, P., “Technieken van doorwerking van EU-recht in het Belgische privaatrecht” in TERRY, E., SAMOY, I. en SAGAERT, V. (eds.), *Invloed van het Europese recht op het Belgische privaatrecht*, Brussels, Intersentia, 2012, 1-40.

4. Blogsartikelen

DE SADELEER, N., “ Le règlement des différends investisseurs-Etats membres prévu par la Charte de l’énergie mis en cause par la CJUE ”, *blog de droit européen*, 2021, <https://blogdroiteuropeen.com/2021/10/20/le-reglement-des-differends-investisseurs-etats-membres-prevu-par-la-charte-de-lenergie-mis-en-cause-par-la-cjue-nicolas-de-sadeleer/> .

FOUCART, R. “Nouveaux enseignements jurisprudentiels sur la notion de juridiction en droit de l’Union européenne”, *European Papers*, 2016, <https://www.europeanpapers.eu/fr/europeanforum/nouveaux-enseignements-jurisprudentiels-notion-jurisdiction-droit-ue#:~:text=La%20jurisdiction%20au%20sens%20du,Union%20europ%C3%A9enne%3A%20un%20organe%20ind%C3%A9pendant&text=Devait%20aussi%20%C3%AAtre%20v%C3%A9rifi%C3%A9%20le,susceptibles%20d'alt%C3%A9rer%20leur%20jugement..>

FOUCHARD, C. en THIEFFRY, V., “ CJEU Ruling in Moldova v. Komstroy: the End of Intra-EU Investment Arbitration Under the Energy Charter Treaty (and a Restrictive Interpretation of the Notion of Protected Investment) ”, *Kluwer Arbitration Blog*, 2021, <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2021/09/07/cjeu-ruling-in-moldova-v-komstroy-the-end-of-intra-eu-investment-arbitration-under-the-energy-charter-treaty-and-a-restrictive-interpretation-of-the-notion-of-protected-investment/> .

GIBSON DUNN, “The latest chapter of the intra-eu investment arbitration saga: what it entails for the protection of intra-eu investments and enforcement of intra-eu arbitral awards”, 2022, <https://www.gibsondunn.com/the-latest-chapter-of-the-intra-eu-investment-arbitration-saga-what-it-entails-for-the-protection-of-intra-eu-investments-and-enforcement-of-intra-eu-arbitral-awards/>.

TEYSSÉDRE, J., “L'évolution des relations de la cour justice et des juges nationaux à l'aune de la crise de l'état de droit”, *RDLF*, 2023, <https://revuedlf.com/droit-ue/levolution-des-relations-de-la-cour-justice-et-des-juges-nationaux-a-laune-de-la-crise-de-letat-de-droit/>.

ZINONOS, P., “ Le système juridictionnel de l'Union comme garantie de l'Etat de droit dans la jurisprudence récente de la CJUE ”. *R.D.U.E.*, 2019, 153-168

5. Krantenartikel

LAMQUIN, V., ” Etat de droit: «La situation des juges en Pologne s'aggrave»”, 2022, <https://www.lesoir.be/442374/article/2022-05-15/etat-de-droit-la-situation-des-juges-en-pologne-saggrave> .

WILLEMS, F., “Poolse president wil tuchtkamer bij Hoogerechtshof "afschaffen" wegens rel met EU, maar wantrouwen blijft groot”, *VRT*, 2022, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/02/03/polen-hervorming-hoogerechtshof/>.

SENECAL, P., “En Pologne, le «piège grossier» de la suppression de la chambre disciplinaire”, *Le soir*, 2022, <https://www.lesoir.be/444999/article/2022-05-27/en-pologne-le-piege-grossier-de-la-suppression-de-la-chambre-disciplinaire>.

ROGEAU, O., “Igor Tuleya, le juge insoumis (portrait)”, *Le vif*, 2022, <https://www.levif.be/international/igor-tuleya-le-juge-insoumis-portrait/>.

6. Brieven

REYNDERS, D., Brief tot de vereniging van Poolse rechters, 2022, <https://www.iustitia.pl/4626-list> .

C. Rechtspraak

1. Hof van Justitie

Arrest van het Hof van Justitie

Arrest van 6 april 1962, Bosch, C-13/61, EU:C:1962:11.

Arrest van 5 februari 1963, Vand Gend en Loos, C-26/62, EU:C:1963:1.

Arrest 15 juli 1964, Costa, C-6/64, EU:C:1964:66.

Arrest van 30 juni 1966, Vaassen-Goëbbels, C-61/65, EU:C:1966:39.

Arrest van 24 juni 1969, Milch-, Fett- und Eierkontor, C-29/68, EU:C:1969:27.

Arrest van 14 december 1971, Politi et Birra Dreher, C-43/71, EU:C:1971:122.

Arrest van 28 juni 1978, Simmenthal SA, C-70/77, EU:C:1978:139.

Arrest van 13 mei 1981, International Chemical Corporation, C-66/80, EU:C:1981:102.

Arrest van 6 oktober 1981, Broekmeulen, C-246/80, EU:C:1981:218.

Arrest van 16 december 1981, Foglia, C-244/81, EU:C:1981:302.

Arrest van 28 maart 1982, Nordsee, C-102/81, EU:C:1982:107.

Arrest van 17 januari 1989, Danfoss, C-109/88, EU:C:1989:383.

Arrest van 8 november 1990, Gmurzynska-Bscher, C-231/89, EU:C:1990:386.

Arrest van 30 maart 1993, Corbiau, C-24/92, EU:C:1993:118.

Arrest van 27 april 1994, Gemeente Almelo e.a., C-393/92 EU:C:1994:171.

Arrest van 6 juli 1995, BP Soupergaz, EU:C:1995:223.

Arrest van 17 september 1997, Dorsch Consult, C-54/96, EU:C:1997:413.

Arrest van 22 oktober 1998, Pitkäranta, C-118/97, EU:C:1998:497.

Arrest van 12 november 1998, Victoria Fillm, C-134/97, EU:C:1998:535.

Arrest van 2 maart 1999, Eddline El-Yassini, C-416/96, EU:C:1999:107.

Arrest van 1 juni 1999, Eco swiss, C-126/97, EU:C:1999:269.

Arrest van 21 maart 2000, Gabalfrisa e.a., C-110/98, EU:C:2000:145.

Arrest van 29 november 2001, De Coster, C-17/00, EU:C:2001:651.

Arrest van 20 mei 2002, Schmid, C-516/99, EU:C:2002:313.

Arrest van 27 januari 2005, Denuit, C-125/04, EU:C:2005:69.

Arrest van 30 maart 2006, Emanuel, C-259/04, EU:C:2006:215.

Arrest van 19 september 2006, Wilson, C-506/04, EU:C:2006:587.

Arrest van 26 oktober 2006, Elisa Maria Mostaza Claro, C-168-05, EU:C:2006:675.

Arrest van 17 juli 2008, Coleman, C-303/06, EU:C:2008:415.

Arrest van 3 september 2008, Kadi, C-402/05, EU:C:2008:461.

Arrest van 16 december 2008, Cartesio, C-210/06, EU:C:2008:723.

Arrest van 12 januari 2010, Amiraïke Berlin, C-497/08, EU:C:2010:5.

Arrest van 22 december 2010, RTL Belgium, C-517/09, EU:C:2010:821.

Arrest van 17 februari 2011, Weryński, C-283/09, EU:C:2011:85.

Arrest 14 juni 2011, Miles, C-196/09, EU:C:2011:388.

Arrest van 12 juli 2012, Vale, C-378/10, EU:C:2012:440.

Arrest van 22 november 2012, Westbahn Management, C-136/11, EU:C:2012:740.

Arrest van 19 december 2012, Epitropos tou Elegktikou Synedriou, C-363/11, EU:C:2012:825.

Arrest van 31 januari 2013, Belov, C-394/11, EU:C:2013:48.

Arrest van 3 oktober 2013, Inuit, C-583/11 P, EU:C:2013:625.

Arrest van 12 juni 2014, Ascendi Beiras Litoral e Alta, C-377/13, EU:C:2014:1754.

Arrest van 17 juli 2014, Torresi, C-59/13, EU:C:2014:2088.

Arrest van 9 oktober 2014, TDC, C-222/13, EU:C:2014:2265.

Arrest van 4 juni 2015, Kernkraftwerke Lippe-Ems, C-5/14, EU:C:2015:354.

Arrest van 6 oktober 2015, Consorci Sanitari del Maresme, C-203/14, EU:C:2015:664.

Arrest van 16 juni 2016, Pebros Servizi, C-511/14, EU:C:2016:448.

Arrest van 16 februari 2017, Margarit Panicello, C-503/15, EU:C:2017:126.

Arrest van 27 februari 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117.

Arrest van 6 maart 2018, Achmea, C-284/16, EU:C:2018:158.

Arrest van 18 oktober 2018, Internacional de Productos Metálicos/Commission, C-145/17 P, EU:C:2018:839.

Arrest van 4 december 2018, Minister for Justice and Equality et Commissioner of the Garda Síochána, EU:C:2018:979.

Arrest van 28 februari 2019, Gradbeništvo Korana, C-579/17, EU:C:2019:162.

Arrest van 24 juni 2019, Commissie/Polen (Onafhankelijkheid van de Sąd Najwyższy), C-619/18, EU:C:2019:539.

Arrest van 4 september 2019, Salvoni, C-347/18, EU:C:2019:661.

Arrest van 5 november 2019, Commissie/Polen, C-192/18, EU:C:2019:924.

Arrest van 19 november 2019, A. K. e.a. C-585/18, EU:C:2019:982.

Arrest van 26 maart 2020, Miasto Łowicz, C-558/18, EU:C:2020:234.

Arrest van 9 juli 2020, Land-Hessen, C-272/19, EU:C:2020:535.

Arrest 16 juli 2020, Governo della Repubblica italiana, C-658/18, EU:C:2020:572.

Arrest van 16 september 2020, Anesco e.a., C-462/19, EU:C:2020:715.

Arrest van 2 maart 2021, A.B., C-824/18, EU:C:2021:153.

Arrest van 20 april 2021, Republika, C-896/19, EU:C:2021:311.

Arrest van 18 mei 2021, Asociația "Forumul Judecătorilor Din România", C-83/19, EU:C:2021:393.

Arrest van 15 juli 2021, Commissie/Polen, C-791/19, EU:C:2021:596.

Arrest van 2 september 2021, Komstroy, C-741/19, EU:C:2021:655.

Arrest van 26 oktober 2021, PL Holdings, C-109/20, EU:C:2021:875.

Arrest van 13 januari 2022, Minister Sprawiedliwości, C-55/20, EU:C:2022:6.

Arrest van 25 januari 2022, Viorel Micula en andere t. Romenië, C-638/19 P, EU:C:2022:50.

Arrest van 29 maart 2022, Getin Noble Bank S.A., C-132/20, EU:C:2022:235.

Arrest van 3 mei 2022, Cityrail, C-453/20, EU:C:2022:341.

Beschikking van het Hof van Justitie

Beschikking van 18 juni 1980, Borker, C-138/80, EU:C:1980:162.

Beschikking van 26 november 1999, ANAS, C-192/98, EU:C:1999:589.

Beschikking van 26 november 1999, RAI, C-440/98, EU:C:1999:590.

Beschikking van 13 februari 2014, Merck Canada, C-555/13, EU:C:2014:92.

Beschikking van 12 mei 2016, security service, C-692/15, EU:C:2016:344.

Beschikking van 27 oktober 2016, Uber Belgium, C-526/15, EU:C:2016:830.

Beschikking van 25 april 2018, Secretaria Regional de Saúde dos Açores, C-102/17, EU:C:2018:294.

Beschikking van 23 oktober 2018, Conseil départemental de l'ordre des chirurgiens-dentistes de la Haute-Garonne, C-296/18, EU:C:2018:857.

Beschikking van 17 december 2019, Di Girolamo, C-618/18, EU:C:2019:1090.

Beschikking van 1 september 2021, OKR, C-387/20, EU:C:2021:751.

Beschikking van 10 januari 2022, Procura della Repubblica presso il Tribunale di Parma, C-437/20, EU:C:2022:53.

Beschikking van 22 december 2022, Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou e.a., C-204/22, EU:C:2022:1034.

Beschikking van 7 februari 2023, HOREZZA sa, C-520/22, EU:C:2023:95.

Advies van het Hof van Justitie

Advies van 14 december 1991, Accord EEE, 1/91, EU:C:1991:490.

Advies van 8 maart 2011, invoering van een gemeenschappelijk stelsel voor octrooigeschillenbeslechting, 1/09, EU:C:2011:123.

Advies van 18 december 2014, Toetreding van de Unie tot het EVRM, 2/13, EU:C:2014:2454.

Advies van 30 juni 2019, Accord ECG UE-Canada, 1/17, EU:C:2019:341.

Perscommuniqués van het Hof van Justitie

Perscommuniqué van het Hof van Justitie van 19 oktober 2018, 159/18, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-10/cp180159nl.pdf>.

Perscommuniqué van het Hof van Justitie van 2 maart 2021, 31/21, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2021-03/cp210031nl.pdf>.

Jaarverslag van het Hof van Justitie

Jaarverslag van het Hof van Justitie, 2022, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-04/qd-aq-23-001-nl-n.pdf>.

Conclusies van advocaat-generaal

Conclusie van advocaat-generaal D. Ruiz-jarabo colomer bij arrest van Arrest van 28 juni 2001, De Coster, C-17/00, EU:C:2001:366.

Conclusie van advocaat-generaal D. Ruiz-jarabo colomer bij arrest van 19 januari 2006, Emanuel, C-259/04, EU:C:2006:50.

Conclusie van advocaat-generaal D. Ruiz-jarabo colomer bij arrest van 24 mei 2007, Österreichischer, C-195/06, EU:C:2007:303.

Conclusie van advocaat-generaal M. Szpunar van 8 april 2014, Ascendi Beiras Litoral e Alta, C-377/13, EU:C:2014:246.

Conclusie van advocaat-generaal N. Jääskinen van 7 juli 2015, Consorci Sanitari del Maresme, C-203/14, EU:C:2015:445.

Conclusie van advocaat-generaal M. Whatelet van 19 september 2017, Achmea, C-284/16, EU:C:2017:699.

Conclusie van advocaat-generaal E. Tanchev van 17 december 2020, A. B., C-824/18, EU:C:2020:1053.

Conclusie van advocaat-generaal M. Szpunar van 3 maart 2021, Komstroy, C-741/19, EU:C:2021:164.

Conclusie van advocaat-generaal M. Bobek bij arrest van 20 mei 2021, Pokuratara, C-748/19, EU:C:2021:403.

Conclusie van advocaat generaal M. Bobek bij arrest van 17 juni 2021, Minister Sprawiedliwości, C-55/20, EU:C:2021:500.

Conclusie van advocaat generaal M. Bobek van 8 juli 2021, Getin Noble Bank S.A., C-132/20, EU:C:2021:557.

2. Europese Hof voor de rechten van de mensen

Arresten van het Europese Hof voor de rechten van de mensen

EHRM 7 mei 2021, nr. 4907/18, Xero Flor w Polsce sp. z o.o./Polen.

EHRM 2 juli 2021, nr. 43447/19, Reczkowicz/Polen.

EHRM 3 februari 2022, nr. 1469/20, Advance pharma/ Polen.

EHRM 6 oktober 2022, nr. 35599/20 Juszczyszyn/ Polen.

3. Nationale Rechtspraken

Grondwettelijk Hof van polen

Grondwettelijk Hof (PL), 7 October 2021, K3/21